

Eksirännakud Metsikus Läänes.

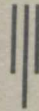

„JUTULEHT“
1933.

B. 14674.

Eksirännakud Metsikus Läänes.

EA 34931

„JUTULEHT“
1933.

8E4 =

8. 11. 1934

Eestimaa Trükikoja A.-S. (end. J. H. Gressel)
Tallinn, Rataskaevu 10.

16846 AJ

Torm Atlandil.

„Su metsades mul polnud ühtki puud,
 Su nurmedel ei viljatera omanud,
 Ja võõrsile mul tuli rännata,
 Mul, kes ei osanud sind rohkem,
   ennast vähem hinnata.
 Ent ometi sind armastan, mu kodumaa!”

Ühel kunstinäitusel nägin paljude aastate eest maali, mis mind piiritult kütkestas. See maal kujutas merd. Vastandina teistele sellelaadilistele maalidele näitas see vaid lõputa veekõrvet. Ei ühtki laeva, ühtki purje, ainult laine laine järele... Selle kohal hall taevas. Too maal jättis mulle tol korral omapärase mulje. Tundsin end igavikule lähemale nihkunud olevat.

Ja nüüd elasin seda läbi isiklikult!

Atlandi ookean näitas oma tusaseimat tuju. Lained kihutasid üksteise kannul väsimatu tempoga. Nad tornisid majakõrgusele, et jälle kokku langeda ja siis uusi mägesid moodustada. Vesi oli mustjasroheline ja pimestav valge vaht kroonis lainete harju.

Ähvardavalt ja süngelt venisid rasked, mustad pilved üle piirita veevälja. Mühisedes käis torm nendega kaasas.

Üks laev, mis selles lõputa veekõrves ei paistnud suurem, kui tikukarbike supelvannis, liikus raskepäraselt lääne suunas.

Laeva sisemusse viivad luugid olid suletud; tekile olid tõmmatud köied, millest teenistuses olev meeskond oma raske töö juures võis kinni haarata.

Reisijaist polnud ülal hingegi näha.

Torm hulus! Oi, kuis plaksusid hiiglasuured vahuga kroonitud lained üle laeva teki! Kuis raksus taaklus! Läbilõikava kisaga lendas kajakas üle laeva ja vahest viskas kuri ilm põrgulärmiga jälle uue tüki komandosilla küljest merre.

Vahetekil veeresid kinnisidumata kohvrid ja muud käsi-pakid hirmsa kolinaga ühe seina äärest teise. Sedamööda, kas laev kaldus ette- või tahapoole, või küljeli, langesid plekknõud, kohvitassid jne., mis lahtiselt rippusid seinal, alla ja suuren-

dasid veel seda pörgulärmi, lennates laeva liikumise kohaselt paremalt vasakule ja vasakult paremale.

Minu koika kohale oli korterisse asunud üks galiitsia kaupmees. Ookeanireisile oli ta võtnud kaasa oma lemmikpilli — basstrompeedi. Nüüd istus mehike südamerahuga, jalad risti nagu türklasel, oma madratsil ja vägistas ümberringi valitseva pörgulärmi saatel oma mänguriista kõigi kunstireeglite kohaselt.

Rrr... rrr... trahh... kolisesid kõhvid; kill... köll... kill... köll... kõlasid langevad kohvitassid, ja pump... pahh... pump... pah... tortsutas minu veider koikanaaber-galiitslane oma basstrompeedil. Väljas aga hulus ja vingus torm, laksusid lained ja söötsid metsikult tekile, nii et vett nõrgus suletud luukide pragude läbi alla vahetekile.

Just sel hetkel, mil pidin juba tõusma oma asemelt ja otsima enesele teist, rahulikumat kohta laevas, astus keegi noor, pruunide simadega tüdruk minu koika ette. Ta vahtis mulle suurisilmi otsa, haaras mõlemi käega kramplikult kinni minu koika raudsest raamist ja... siis juhtus temaga midagi inimlikku: merehaigus oli tema üle võimuse saanud.

Sõimasin nagu varblane; aga tüdruk ei hoolinud sellest, sest tal oli muud teha, — ja kui ta siis viimaks lahkus, pomises ta midagi ühes võõras keeles, mis minu arvates võis olla kas ungari või böömi keel.

Nüüd aga läksin ka mina välja ja jätsin vaheteki stjuuaridile tegevusevabaduse.

Magamissaali väljakäigu lähedal oli keegi saksa kooliõpetaja üles löönud oma õõlaagri. Seda rahulikku meest nimetati kaasreisijate poolt üldiselt ilusa aunimega „professorihärra”. Kapteni südamele oli mees eriti armsaks saanud, sest ta oli väga jutukas ja kõneosav. Pärastlõunati, veidi aega enne seda, kui reisijaid õnnestati saiaga, mida pardal harilikult antava viletsa toidu kõrval võis lugeda maiusroaks, laskis kapten „professorihärra” järjekindlalt oma kajutisse kutsuda, et temaga ja laevaarstiga koos partii skatti maha mängida. Selle juure anti siis muidugi klaas või paar õlut ja üks hea sigar.

Mulle selgus varsti, et professorihärra sai toovat stjuuaridit juba varem kohtas, talt saia vastu võttis ja oma magamiskoti alla peitis. Kuna ma siis veel ei teadnud, et professorihärra kaptenilt ainult klaasi või paar õlut ja ühe sigari sai, vaid uskusin, et ta seal igatahes suurepäraselt einetab, siis arvasin asja päris korras olevat, kui igal õhtul professorihärra saia südamerahuga tema madratsi alt välja koukisin ja sala-mahti oma kõhtu poetasin... Toitsin ju minagi tublisti kalu selle merehaiguse tõttu ja ... keskpaik oli üsna hele...

Nii sündis täna õhtugi jälle. Varastatud saia mõnutundega närides läksin kitsast koridori mööda magamistoast söögi-saali, kus mind ootas omapärane läbielamus.

Paari elektrilambi ähmases valguses nägin saalis pinkidel istuvat hulga mees- ja naisreisijaid; mõned olid endid keset saali paaridesse seadnud ja tantsisid lõõtspilli koduste viiside saatel poola ja ungari tantse.

Riietuse järgi olid need reisijad arvatavasti galiitsia naised ja mehed. Naiste pihad osutasid, et nad ei kannud korsette. Pea ümber olid neil rätikud seotud. Kuulsaid poola iludusi, nagu neid, näiteks, esitatakse „Kerjus-üliõpilases”, ei leidnud ma küll ühtki nende seas.

Nende keelest ma ei saanud aru. Siiski veetles mind nende hulgas üks noor tüdruk, kes teiste seast silma paistis oma kauni näokesega. Arvasin peagi märkavat, et ta oli laeval juba leidnud enesele kallima. See oli hallis villases ülikonnas ja kaelani kinninööbitud, rinnal kirevate nõõridega rikkalikult kaunistatud vammusega poiss. Jalas kitsad põlvpüksid ja poolpikad sukad.

Kadrill oli lõppenud ja harmoonik hakkas tulist valssi mängima.

„Tule, Marushka,” ütlesin sellele tüdrukule ja võtsin tema käsivarrest kinni, „jätta oma tiivaripsutaja korraks üksinda ja tantsi minuga.”

Olin kindlasti uskunud, et niihästi tüdruk kui ka tema austaja — kes oli ungarlane, nagu hiljem sain teada — minu saksa keelest aru ei saa; aga sõna „tiivaripsutaja” näis ungarlasele erilist mõju avaldanud olevat, sest ma polnud veel poole saalinigi tantsinud, kui tundsin end tüdrukust lahti kisutavat ja pustapoeg minu ees seisis, mulle oma süsimustade silmadega otsa pörnitses ja mu üle külvas arusaadamatute ungarikeelsete sõnaderahega.

Tundsin kõigi juuresolejate pilkusi minule suunduvat. Lõõtspill oli vaikinud. Võis kuulda ainult väljas mässavat tormi.

Nüüd tuli muidugi mitte jääda häbisse pealtvaatajate ees. Tegin siis pilkava näo, puhkesin valju naerma ja ütlesin: „Noh, kas see ilus sõna „tiivaripsutaja” ei meeldi siis sulle?”

Vaevalt olin jõudnud ütelda seda, kui ungarlane tõstis rusika ja virutas. Külmavereliselt olin aga jälginud tema iga liigutust, ja samal hetkel, mil raske rusikas mulle näkku pidi raksatama, kargasin väledasti kõrvale ning hoop läks mööda. Järgmisel momendil aga istus minu rusikas kallaletungijal silmade vahel. Ta otse hulusa viha pärast. Nüüd tungis ta mulle vihase, metsiku härjana peale, haaras must kinni, ja algas pöörane maadlemine.

Kui maadlus juba kindlal pinnal on omapärane asi, siis on ta seda veel rohkem kõikuval laeval, kus inimene peab normaalse käimise juures ettevaatlik olema, et mitte pikali lennata. Ja nii siis juhtus, et me mõlemad tihti kukerpalli lenda-

sime ja jälle tõusime, et uuesti kukkuda. Nii kestis see tüki aega.

Varsti märkasini, et ungarlane oma pöörases vihas oli minust palju tugevam. Minu jalad hakkasid juba imelikult tuikuma ja tundsin end vaimus juba lamavat ungarlase all, ning kujutlesin, kuidas tema rusikad minu näo kallal töötavad. — — — Siis aga oli mul viimasei minutil õnne.

Jälle kõikus laev tugevasti ja lendasime ülekaela. Seejuures kukkus ungarlane nii õnnetult, et lõi kukla vastu ühte istepinki ja jäi momendiks uimasena lamama. Kasutasin seda hetke, et end lahti kiskuda tema haarangust. Samal silmapilgul astus kaks vaheteki stjuuardit mu juure ja ütlesid: „Aura ära, enne kui mõni ohvitser siia tuleb. Ega sul pole ometi himu pokri sattuda?”

Sain kohe aru, et nende nõuanne oli tõesti heasoovlik, ja jooksin kähku trepist ülemise teki suunas; püüdsin avada suletud ust, mis mul väikese vaeva jäerle ka õnnestus, ja astusin ülemisele tekile.

Ülal oli torm nii kohutav, et minu müts lendas kohe üle parda. Ise suutsin suuri vaevu köitest kinni hoides ronida ühte urkasse, kus hoiti purjesid ja muud sellist kraami.

Õõ oli pilkane pime. Taevas polnud näha ühtki tähte. Laev kõikus õudselts igasse külge ja lained paiskusid alatasa üle teki.

Nii kaugel kui nägin vahutavat merd, polnud muud kui üks veemägi teise järele, üks teisest suurem ja tugevam, alatine voogude tõus ja vajumine. Laev tõsteti kõrgele, et järgmisel hetkel samase lainega sügavasse orgu vuhiseda.

Vaatasin ida suunas, kust olin tulnud. Seal pidi olema Euroopa. Kõik, mis oli mulle tuttav ja mida olin armastanud, oli jäänud sinna. Nüüd seisin üksinda siin õõpimeduses, nägin vallapääsnud loodusejõudusid, aga ei tunnud siiski hirmu. Miks pidigi mulle midagi juhtuma?

Laevamasinad laulsid oma ühetoonilist laulu. Kostis, otsekui ütlesid nad: „Tule — kaasa! Tule — kaasa!” Ikka ja jälle seesama laul: „Tule — kaasa! Tule — kaasa!”

Nii möõdus õõ ja saabus päev. Aga torm ei vaikinud. Ta määssas kolm päeva; kolm päeva olid reisijad sunnitud olema vangis laeva sisemuses.

Perekondadel olid omad ruumid. Naised olid kõik täiesti merehaiged. Oli omapärane pilt, kuis mitmesugused perekonnaisad kõige veidramate käimiskatsetega, mis olid tingitud laeva kõikumisest ja rullumisest, muretsesid imikuile piima.

Galiitsia juudid olid ka omaette. Nemad viitsid tormi ajal aega palvetamisega ja juudi laulude laulmisega. Neil näis olevat pöörane hirm oma elunatukese pärast.

Nende ruumides valitses selline küüslaugu ja sibula lõhn, et normaalsel inimesel oli päris võimatu pikemat aega viibida seal.

Mõned heebrea mehed sidusid endile otsaette mingid pappsarved, mille küljes rippusid pikad lindid, mis nad endile ümber käsivarre mähkisid. Siis langesid nad põlvili oma õlekottidele ja palvetasid.

Üks laeva meeskonnast — näis, nagu oleks tal vana kurat ise keres — ei suutnud kuidagi loobuda mängimast vempusid neile juutidele.

Ühel hommikul asus ta juutide kajuti avatud ukse taha. Käes oli tal veega täidetud klaasprits.

Sel hetkel, mil üks iisraelimees, kelle ase oli just ukse juures, tahtis enesele jälle pappsarvi otsaette siduda, purskas talle näkku ilusa, selge vee juga. Juut tõstis põrgulärmi, vembumees aga kadus välkkiirelt pealtvaatajate pöörase naerulagina saatel.

Kolme päeva pärast vaikus torm. Meie pea kohal naeris jälle kaunis, sinine taevas ja päike paistis lõbusasti. Merepind oli täiesti rahulik, võiks öelda peaaegu peegelsile.

Laeva külgedel ja taga ilmusid jälle suured delfiinide parved. Need jälgivad iga laeva ja õgivad meeleldi toidujätiseid, mida üle parda visatakse. Laevalaelt vaadatuna ei näi nad eriti suured olevat, tõeliselt aga on nad õige aukartustäratava pikkusega. Nad kargavad veest õhku, langevad jälle tagasi ja kordavad seda etendust ikka ja uuesti.

Ka juudid tulid tormi möödudes jälle tekile. Nad laulsid valju heebrea laule ja seletasid küsimuste peale, need kiidulaulud olevat tänu selle eest, et Jehoova olevat neid kaitsnud tormi ajal.

Ühel päeval pärast lõunat ilmus laeva paremal küljel nähtavale sinine viirg, ja varsti oli üldiselt teada, see olevat Ameerika. Suur ärevus haaras reisijaid. Ükski ei osutanud nüüd teisele enam tähelepanu. Igaüks püüdis omi asju võimalikult rutem kokku pakkida ja näis peaaegu, nagu oleks igamees uskunud, et ta juba järgmise viie minuti pärast töötatud maale astub.

Tunnid aga venisid.

Läänes oli päike juba üsna silmapiiri lähedale vajunud, kui laeva masinad äkki seisma jäid. Komandosillale ilmus kapten ja hakkas imelikul kombel inglise keeles sõimama. Nagu varsti kuulsime. — sel põhjusel, et kell oli juba kuus saanud ja Ameerika võimud ei tahtnud laeva enam karantiini lasta.

Kapteni väidete järgi jõudnud aga laev õigeks ajaks karantiini. Siiski olid tema püüded sisse pääseda asjatud. Tuli alistuda, ja me võisime eelolevaks ööks tarvilised esemed kohvritest jälle välja pakkida.

Laevaseltsile tähendas meile pealesunnitud viivitus õige suurt kaotust, kuid võimude vastu palnud nähtavasti midagi parata.

Kapteni viha näis varsti haihtunud olevat. Ei kestnud kuigi kaua, ja meeskond tõi elektri-helgiheitjad tekile. Siis kõlas lõbus lõõtspillimuusika ja kohe keerlesid kõik tantsuringis.

Meie laeval, mis oli õieti prahiaurik, polnud orkestrit. Ometi on kaheksakümmend vahetekireisijat kaasa võetud.

Meil kõigil oli tekkinud omapärane tunne, kui laev äkki seisma jäi. Seitseteist päeva ja ööd olid masinad vahetpidamata töötanud, kruvid keerlenud, ja seitseteist päeva-ööd oli laev liikunud lääne suunas. Oldi juba harjunud laeva õõtsumise ja rullumisega ja, niioelda, „meremehe kõnnak” omandatud. Ja nüüd äkki tunti jälle kindlat maad jalge all.

Seal eemal läänepool, ööpimedusse mähitud, seisis meie ees Ameerika. Sajad miljonid inimesed elasid ja rühkisid seal. Valitsesid teised kombed ja viisid. Inimene tundis ja mõtles seal hoopis võõrana.

Vasakut kätt meist süttis ja kustus hele tuluke: vabadusjumalanna — The Liberty — kaju tuli. Täiesti korrapäraste vaheaegadega säras ta kaugusest meile silmi, nagu oleks tahtnud ütelda: „Tulge minu juure kõik, kes te vaevatud ja koormatud olete”.

Paremal pool helkis rida väikseid, heledaid täppe ööpimeduses. Need olid Brooklyni silla tuled.

Tantsiti terve öö. Igasugune tüli ja riid oli unustatud. Eriti lõbusasti oli meeskond osa võtnud ringmängudest.

Ja nüüd seisti jälle tekil, nagu eelmisel õhtul, kraam kokku pakitud ja igaüks valmis sisse rändama võõrale, „met-sikule” maale. Oodati ainult veel arsti laeva. Arstliku järele vaatuse järele pidi meid siis viidama Pisarate saarele — Ellis Islandile, kus kõigi teed pidid lahku minema, võib olla, et enam kunagi mitte kohtuda.

Seal seisin ma nüüd kahekümne ühe aasta vanuses.

Seiklushimu ahvatles mind võõrsile. Kõik oma indiaanlasteromaanid ja muu varanduse olin rahaks teinud, et kokku kraapida summat ülesõiduks. Aga ikka veel polnud jatkunud. Vendadelt ja õdedelt, onudelt ja tädidelt, — kõigilt pumpasin, ja viimaks oli summa käes. Ja nüüd tahtsin isiklikult rännata Winnetou radadel. Tahtsin näha, kus olid asunud Mississippi jõe röövlid, ja saada teada, kuidas elasid regulaatorid; tahtsin, jah — mida kõike ei tahtnud ma läbi elada!

Paks kokk, kes reisi ajal ikka ja jälle arvutas nii, et igaüks meist päeva jooksul sai kirjamargi suuruse pekitüki, ja kellel oli kena harjumus kogu reisi kestel haigena koikas konutada ning kúpsetajat enda asemel lasta toitu valmistada, oli

nüüd muidugi jälle päris terve ja vahtis heas tujus välja tekil asuva kambuusi aknast.

Mind silmates ta irvitas. Tema juba niikuinii peast eemale hoiduvad kõrvad nihkusid veel tolli võrt kaugemale. Suu venis nõnda laiaks, et näis, nagu oleks see kõrvadele külla läinud.

„Sina, kollanokk,” hüüdis ta, „küllap vist igatsed üsna sageli tagasi koju egiptuse lihapottide juure, mis?”

„Kindlasti, just nagu sinu madaam Potivar sinu järele!” pilkasin vastu. „Ära aga lase teda sinu viit ülikonda ja kolmekümnet pudelit veini pintsli pista! Vooruslik Joosep sihuke!”

Paksu koka suu tõmbus kõrvade juurest tagasi; kõrvad laksatasid masinlikult jälle pea ligi. Siis kadus mehe nägu köögi aknalt.

Lugu oli see, et sõidu ajal oli kokk minu küsimusele, kas ta on abielus, vastanud: kahekordselt, sest üks naine olevat Hamburgis, teine Hobokenis. Sellepärast pidavat ta palju raha muretsema. Viivat iga reisi ajal salakaubana viis valmisülikonda ja kolmkümmend pudelit veini Saksamaalt töötatud maale, Ameerikasse.

Tekil oli ka minu „tiivaripsutaja” oma „Marushkaga”. Kas mõlemad lõplikult kokku leppisid, seda ma ei tadnud ega ole iial teada saanud. Pärast toda õhtut vaheteki söögisaalis polnud ma „mustlasparunit” kordagi näinud. Ta kükitas oma Marushkaga alati kuskil nurgas ja vaheteki stjuaart, kes ükskord veel pärast kella üheksat tekile astus, ütles neile, et ärge nad ainult ehmu, kui kapten tuleb oma valvetiiru tegema; ta katvat nad mõlemad ilusasti presendiga kinni.

Täna naeratas ungarlane mulle vastu ega mõtelnud kindlasti enam minu soolikate väljapuistamisele, millise surma ta oli mulle määranud pärast meie löömingut. Nii igatahes oli mulle tol korral keegi saksa ja ungari keelt rääkiv kaasreisija teatanud.

Seal seisis ka „neitsi Anna”! See oli end reisi ajal ikka nii üleolevana näidanud noorte tüdrukute vastu, nimelt, kui need veidi edvistasid noorhärredaga. Aga ühel hommikul äratas teda vali ringilaul: noored tüdrukud olid igasugusest rämpsusust ja kaltsudest valmistanud ühe nuku ja pannud selle „neitsi Annale” — kes oli tublisti neljakümnendates eluaastates — magamise ajal kaissu. Lõbusasti kõlas siis laul läbi terve laeva: „Anna on nüüd tite saanud, ja, ja, ja...” jne.

Selle häbematu tembu üle tulivihane, haaras „neitsi Anna” nuku ja, tarvitades seda nuudina, kihutas terve tüdrukutekarja kajutist välja.

Ka minu äärmiselt elegantne saiavarustaja, „professorihärra”, seisis tekil. Ta oli oma senise riietuse üle parda paisanud, seletades, et laevas, eriti veel, kui sõidetakse viimases klassis, tulevat halveimad nürud selga panna. Nüüd uhkeldas

ta elegantstes reisikasukas, nii et ükski ei aimanud temas vahe-teki reisijat.

Ta nägi nüüd viimasel tunnil vaeva, andes oma kaasreisi-jaile teele kaasa mõningaid juhatusi, kuidas nad kergesti tol-list läbi pääsevad, ja kordas ikka ja jälle lauset, mille kõik pidid pähe tuupima, kui tuli anda tollile seletusi asjade kohta, nimelt: „That's for my own use!” (See on minu enda tarvi-tuseks!) Seejuures rääkis ta inglise keelt eht kooliõpetajali-kult ja tegi rääkimisel näo, nagu oleks tal konn suus.

Ka koolmeistri vihaseim vastane, keegi juudipoiss Ma-nasse, seisis tekil.

Manasse omandas reisi ajal suure kuulsuse ja viimaks oli „professorihärra” jõudnud arvamusele, et Manasse oli tema saiad ära näpanud. Sellepärast oli ta ka kooliõpetaja kombel Manasse ühel õhtul kella üheteistkümne paigu une pealt kaenla haaranud, põlvele upakile pannud ja taguotsa hirmus tuliseks taganud.

Ka need kaks vastast naeratasid täna jumalagajätul tei-neteisele vastu. Seejuures ei aimanud muidugi kumbki, et mina olin see, kes ikka oli „leidnud” professorihärra saiad.

Nüüd seisid kõik, oodates põnevusega, mis tuleb. Taht-mata meenus mulle tol hetkel ühe ilusa laulu algus:

„Ei suuda pilku ma teilt pöörda,
Pean lõputa teid vaatama...”

Ka isa „Aabramile” langes minu pilk. Ta kandis kaenla all oma tühja sigarikasti, mis oli mähitud punasesse tasku-rätti. Ta oli laevale tulnud täis karbiga ja valju igaühele jutus-tanud, et suitsetab ainult ühe neist sajast sigarist, siis loeta-vat kast „käsilolevaks” ja lastavat tollivabalt läbi. Kahjuks tehti karp sõidu ajal kellegi teise poolt päris tühjaks.

Isa Abram avastas ühel õhtul selle kuriteo. Ta karjus, lõi lärmi ja jooksis kaptenile kaebama. Aga sel polnud mingit kaastunnet mehe valu vastu ja viskas ta pikema jututa välja.

Edasi oli tekil veel minu veider naaber galiitslane oma basstrompeediga; siis „türklane”, kes kinnitas, et ta jätnud Austriasse maha oma viis naist.

Oli palju teisigi; kõik olid valmis tormama Ameerikasse, kaduma sellesse suure sulatustiiglisse, et mõne aasta pärast pesuehtsate ameeriklastena jälle pinnale kerkida. Ameerika on nagu veski: imeb kõik endasse, jahvatab läbi ja annab siis „puhastatult” tagasi.

Aga nüüd... minu rind paisub ootusrikkalt... viimaks ometi on lugu niikaugel: arstilaev tuli külje alla!

2.

Ellis Island — Pisarate saar.

Arstlik läbivaatus oli õige lühike. Reisijad pidid hane-reas, paljapäi, arstidest mööda marssima, ja sellega oli läbi-vaatamine lõpetatud. Mida härrad doktorid nende paari mo-mendi jooksul meie juustes pidid nägema või jõudsidki näha, see oli meile mõistatuseks.

Läbivaatuse järele kinnitati igaühele meist nummerdatud kaart rinnale; siis asuti väikesele jõelaevale. Lahkusime saksa aurikult ja olime nüüd Ameerika territooriumil. Meeskond vaatas pardalt meile järele... Veel viimased käeviiped, ja siis oli ka see möödas.

Vasakul meist seisis Sandy Hook oma patareidega. Taga-plaanil veetlevad suvilad ja kõige üle säras puhas, selge amee-rika taevast oma pimestava päikesepaistega.

Nüüd jõudsim Prantsuse valitsuse poolt omal ajal ühend-riikidele kingitud „Vabaduskuju” kohale. See seisab väikesel The Liberty Islandil ega näi merelt vaadatuna eriti suur ole-vatki. Ometi on selle mõõted nii hiiglasuured, et kuju välja-sirutatud käsivarres viib üles keerdtrepp.

Edasi sõitis meie laevake ja ei kestnud kaua, kui olime juba jõudnud „Ellis Islandi” juure.

Vahest räägitakse eelaimdustest, ja on palju inimesi, kes usuvad neisse. Aga olgu selliseid eelaimdusi või mitte, meil igatahes polnud mingit aimu sellest, mis meid ootas Pisarate Saarel.

Ellis Island on väike saareke New-Yorgi juures, kus kõik sisserändajad kõigepealt võetakse ülekuulamisele ja kus tehakse otsus, kas teatud isik võib sisse rännata või mitte.

Sisserändamise seadused olid tol ajal minu kodumaal päris tundmatud asjad. Alles aastate jooksul on palju teada saadud. Nii teatakse tänapäev igatahes juba palju rohkem sellest; tea-takse ka, et juba enne sõda kaunis kitsendatud sisserändamine ühendriikidesse on nüüd veel rohkem piiratud ja et kavatse-takse sisserändamisehimulisi juba lähtesadamas lasta üle kuu-lata ameerika võimude esindajate poolt, millega saavutatakse vähemasti üks paremus — nimelt et üks või teine vaeseke pää-seb vahetisest tagasisaatmisest kodumaale Ameerika vära-vate tagant.

Minu ajal — nagu küll praegugi — valitses aga kurikuulus „Board of Special Inquiry” *) rohkem kui iial enne, ja kunat ühendriikides peaaegu iga presidendivalimise järele kõik amet-nikud asendatakse teistega, siis püüdis iga liik sisserändamise

*) „Erilise uurimuse komisjon.”

kontrollametnikke igapidi võimalikult rohkem sisserändajaid tagasi saata, et nende poolt tagasisaadetute arv oleks suurem eelkäijate poolt tagasisaadetute arvust. Seejuures toimiti selise karmusega, millist vaevalt küll veel mujal on leida, nagu varsti saame näha.

Saarel oli mitmesuguseid ehitisi, millest mulle peamiselt kaks väga hästi mällu on jäänud — suure vastuvõtusaaliga hoone ja magamistubadega hoone.

Vahepeal oli meie aurik kai ääre jõudnud ja me astusime saarele. Igaüks pidi avama oma kohvri. Tolliametnikud sorisid selles enam või vähem, tegid siis kohvrile kriidiga risti ja tollirevideerimine oli möödas.

„Neitsi Anna” juures leiti 50 vallali sigarit peidetuna ühte daami sukka. 50 sigarit olid muidu küll tollivabad; kuid ametnik järeldas sellest omapärasest hoiukohast, et need 50 sigarit taheti maale shmuggeldada; kelmika muigega võttis ta sukast viis sigarit, sõnades päris ehmunult seisma jäänud Annale: „That'll do, go on!” *)

Meie poolt tähelepandamatult oli hoones suur kell kõlisenud. Kõik ametnikud ja tõlgid olid rutanud oma kohtadele. Suur saal hoones oli nüüd jaotatud koridorideks, mis külgedelt olid piiratud traatvõrkudega. Läbi võrgu võis väga hästi näha kõiki koridore ja tervet saali.

Iga käigu lõpul seisis pult. Puldil oli paks raamat sisserändajate kohta andmete märkimiseks. Registreerimiseametnik istus selle paksu raamatu taga; puldi ees ja kõrval seisis veel hulk teisi sisserändamise büroo ametnikke.

Need lasid valitsusametnikku, kes valdas neljateistkümnet keelt, esitada mitmesuguseid küsimusi, ja sedamööda, kuidas küsitava vastused kujunesid, võis sisserändaja jätkata oma reisi ja sõita sisemaale, või ta eraldati teistest ja tema kohta seati kokku akt tema tagasisaatmiseks vanale kodumaale sellisama liini aurikuga, millega ta oli tulnud üle ookeani.

Nüüd selgus ka mulle, miks meile kohe alguses teatud number oli rinnale kinnitatud. See tähendas, et kes oli saanud nr. 1, pidi minema koridor nr. 1-sse, nr. 2 koridor nr. 2-se, jne.

Oli lausa hämmastav, millise kiirusega valitsuse ametnik vahetas keeli. Näis, nagu tarvitseks tal vaid otsa vaadata sisserändajale, et kohe teada, millisse rahvusse see kuulus ja mis keelt ta kõneleb.

Minu ees seisis üks ungari tüdruk. Ametnik kõnetas teda böömi keeles; tüdruk naeratas, lausus mõned sõnad ungari keeles, ja kohe hakkas ametnik rääkima selles keeles ning järgnes läbirääkimine. Äsja enne seda oli ta rääkinud itaalia keeles ja — pöördus järsku minu poole küsimusega saksa keeles: „Kuhu's sina tahad sõita?”

*) „Sellest jätkub, minge edasi!”

Olin selle „sina” üle päris jahmunud; aga mees oli ingliskeelse „you” lihtsalt tõlkinud saksa keelde „sina-ga”.

„Sõidan Läände,” vastasin ma ja mõtlesin lapsepõlves loetud Winnetou loole.

„Palju sul raha kaasas on?” küsis mees edasi.

Oh häda, see oli päris ebameeldiv küsimus! Mul oli ainult 11 tsendi taskus, s. t. umbes 40 senti. Arvasin toimivat õige targasti, kui vastasin: „Mul on ainult 11 tsendi, aga ma saan Läänes kohe tööd!”

Nüüd muutus ta tähelepanelikuks! Üks terav pilk ja siis küsis ta kohe: „Kas sul on siis kindel koht?”

Mida võis see küsimus tähendada? Rohkem raha polnud ma julenud ülesanda, sest oli karta, et ametnik tahab raha näha saada — ja siis oleksin seisnud seal valelikuna. Mulle meenus ka, et näit. Saksamaal ja mujal pistetakse tööta hulkurid lihtsalt pokri. Võib olla tehakse minuga siin niisamuti. Aga tulgu mis tuleb; igatahes oli vist küll kõige parem mainida kindlat töökohta, et aga ainult sisse pääseda, ja sellepärast vastasin pikemalt mõtlemata:

„Muidugi on mul kindel koht. Ega’s Ameerikasse ei tulla niisama hea õnne peale.”

Selle vastusega aga oli minu saatus otsustatud. Olin nimelt eksinud sisserändamise seaduse vastu, mis nõuab, et kõik sisserändajad, kes on kindla töö lubadusega Ameerikasse meelitatud, erandita tagasi saadetakse.

Selle seaduse nimi oli „The Contract Labor Law”, eesti keeles: „Lepingu töö seadus”.

Euroopas mõistetakse lepingu all üldiselt kirjalikku kokkulepet mingi vahekorra kohta. Ellis Islandil, Board on Special Inquiry’s aga jätkus juba lihtsast vastusest kindla töökohta olemasolu kohta, et niisuguseid isikuid soovimata sisserändajatena tagasi saata.

Nüüd koputas üks ametnik, keda ma polnud seni tähele pannud, mulle kergesti õlale ja ütles saksa keeles: „Tule kaasa!”

Paha aimamata järgnesin sellele ametnikule; temaga seltsis veel keegi teine. Mõlemad rääkisid inglise keelt kaunis ruttu, nii et ma peaaegu midagi aru ei saanud, hoolimata sellest, et valdasin juba koolis suuliselt ja kirjaliselt kaunis hästi inglise keelt. Mehed aga neelasid rääkimisel pooled laused alla ja mulle jäi seega täiesti selgusetuks, millest jutt õieti oli.

Nüüd pöördus saksa keelt rääkija ametnik minu poole ja seletas, ta olevat pärit Kielist, elavat Ameerikas juba umbes kolmkümmend aastat, ei lahkuvat sealt enam iial, jne. Kiitis väga Ameerikat — kõike ainult selleks, et äratada minus usaldust ta vastu. Põrgu neelaku selle äraandja, kes ometi täpselt teadis, et mind seaduse järele jälle Euroopasse tagasi saadetakse!

Meie teekond lõppes ühes toas, kus seisis kirjutuslaud. Mulle pakuti tool; ka mõlemad ametnikud istusid. Siis algas järelepärimine, kuhu lähen ja kust tulen. Olulisem osa seletust kirjutati protokoll, mis seati kokku inglise keeles.

Kieli mees küsis kogu aja saksa keeles, tõlkis minu vastused teisele ametnikule inglise keele ja aitas kahtlastes kohtades innuga kaasa, et protokoll kujuneks minu kahjuks.

Asi tuli ju põhjendada, ja kui inimene viidi Board of Special Inquiry ette, pidi ta saatus juba ette ära määratud olema.

Ta küsis minult, näiteks, kui palju ma siis mõtlevat nädal las teenida.

„Noh, nii umbes 60 dollarit,” ütlesin ma.

Ta naeratas ja sõnas: „Sa vist tahad ütelda 60 dollarit k u s?”

Kirjutati siis südametunnistuse piinata protokoll, et ma olevat oma tööandjaga kokku leppinud 15-dollarilise nädalalpalga kohta. Lühidalt — mind protokolliti kõigi kunsti reeglite kohaselt kui „lepingu-töölist”.

Protokoll kokku seatud, luges ametnik selle mulle saksa keeles ette. Siis pidin kuuldot kinnitama oma allkirjaga.

Mitte kaugel minust istus kaks sakslast teise laua ääres ja neid kuulati niisamuti üle ühe ametniku poolt. Mehed olid, nagu kindlasti teadsin, eelmisel õhtul, kui me kõik laevalael tantsisime, mõne laevamehega sõudepaadiga maale läinud, et New-Yorgis veidi ringi vaadata. Hilja õösel olid nad jälle tagasi tulnud laevale, sest olid oma kraami pardale jätnud. Nüüd istusid nemadki siin lõksus ja neil ilmselt oli niisama vähe nagu minulgi, aimdust selle kohta, mis neid ootas.

Nad tahtsid lukuseppadena sõita Chicagosse ja uskusid kindlasti, et nende maandumisele Ameerikas ei tehta mingeid takistusi, kui nad tõestavad, et neid ootab juba kindel töökoht. See usk aga pidi varsti purustatama.

Kui olin protokollile nime alla kirjutanud, ütles „sõbralik” kiellane mulle: „Noh, tule nüüd kaasa.”

Läksime ühte traatvõrega eraldatud tuppa, kus seisis palju pinke. Uks oli lukus ja üks valvur avas selle.

Siin pinkidel istus igast rahvusest mehi ja naisi. Kujutlege endile ette umbes samasugust tuba, nagu meie raudteejammades kolmanda klassi ootesaal.

Vaatasin ringi.

Akende ees olid jämedad raudvõred. Uks oli lukus ja jäigi. Toa ühe seina ääre oli ehitatud lett, kust võidi osta juustu, liha, puuvilja, leiba, jne., kui küllalt raha oli. Leti ligi võis pääseda kahest küljest, esiteks meie vangitoast, teiseks teiselt poolt, kust läbi voolasid kinnipidamata jäänud sisserändajad, et astuda „vaba Ameerika” pinnale.

Üks kaaskannataja astus tüki aja pärast minu juure ja küsis:

„Kas ütlesid, et sul on kindel koht?”

„Jah,” vastasin ma. „Arvasin, et on parem ütelda nõnda, sest mul pole enam raha.”

„Sellega just toimisid halvasti,” seletas ta mulle. „Nüüd saadetakse sind jälle Euroopasse tagasi. Mind saadetakse juba homme minema.”

Nüüd langes mul side silmade eest.

Oo, vabadusejumalanna! Sa saadad säravat valgust välja, ja meie, vaesed koid, peame kõrvetama oma tiivad su tules!

Nüüd toodi meie juure ka need kaks lukuseppa, keda äsja olin näinud istuvat ülekuulamise toas. Nad olid juba maal käinud ja ainult oma kraami pärast veel kord laevale tagasi tulnud!

„Oleksime ometi oma kohvid eile õhtul laevale jätnud ja rongiga kohe Chicagosse edasi sõitnud!” kurtis üks neist. Teine vaid naeratas nukralt.

Nüüd teadsin juba küllalt, ei lausunud enam sõnagi, vaid soovisin teetseda, s. t. lonkisin sissekäigu uste lähedal ringi, ja kui natukese aja järele üks uus vang sisse lasti, kasutasin soodsat momenti ja ... lipsti, olin uksest väljas.

Rõõm aga oli väga lühike. Olin vist vaevalt viiskümmend sammu jooksnud, kui kuulsin selja taga ähkimist. Karm käsi haaras mul kraest kinni ja kellegi hääl kähises: „What's the matter with you?” *).

Tabaja oli tüse uksevalvur ja mehe nägu ei olnud sugugi sõbralik.

Kiskusin enda muidugi vabaks tema haarangust, koputasin talle paksule kõhule ja austasin teda järgmise kõnega:

„Kuna sa nähtavasti oled üks laisk päevavaras iirlane ja pealeselle omad veel kaht kõverat kätt,” — näitasin talle oma käsi nii, et ta nägi minu vasaku käe peopesa ja parema käe selga — „ning sellepärast loobusid tööst, et siin uksehoidjana ringi lonkida, siis eelistan vältida sinu seltsi ja eemalduda su meeldivast lähedusest.”

Ta muidugi ei saanud kuigi palju aru minu kooli-ingliskee-lest, vahtis hämmastusega minu käsi ja pomises viimaks umbes „Foolish talk” **) ja „Nonsense” ***) oma habemesse.

Ja siis rändasime jälle minu poolt äsja seljataha jäetud tuppa.

Ameerikas läheb ruttu pimedaks: viis minutit enne kella kaheksat oli veel valge väljas, aga juba kell kaheksa oli lühike videvik läbi ja õõ käes.

Nii oli saabunud õhtu, minu esimene õhtu Ellis Islandil.

Õhtusöögiks anti meile igale ühele pudel seltersit, pool saia, nael vorsti ja liiter piima.

*) „Mis lugu teiega on?”

**) „Narr jutt.”

***) „Möttetus.”

Varsti pärast einet käsutasid valvurid meid magamistuppa. Mehed ühte, naised teise ruumi.

Meie saali ukse juures seisis üks ametnik ja luges: one, two, three, jne.

Siis mindi hanereas üle muruplatsi vangla taha. Muruplatsi lõpul seisis jälle ametnik ja luges omakorda: one, two, three, jne. Siis võisime astuda magamissaali.

Nii siis valvati väga teravasti, et ükski pimeduses plehku ei paneks.

Magamistoad olid allkorral; majal polnud vundamenti. Voodid koosnesid vedrumadratsist ja magamistekist. See oli kõik.

Ja siin lebasid siis kõik tagasisaatmisele määratud. Kõikjal oli mure ja arutamine selle üle, mis nüüd tuleb, eriti neil, kes võib olla, viimase penni olid kulutanud reisile ja kelle terve perekond nüüd seisis varanduseta.

Nii mõnigi vist mõtiskles inimese saatusest ja ka praeguiste ameeriklaste esiisadest, kes kavaluse või vägivallaga olid eest tõrjunud ja minema kihutanud maa seaduslikud elanikud, tihti põlatud „red skins” — s. t. punanahad, indiaanid. Võib olla mõtles mõnigi ka sellele, kuidas valged mehed omal ajal olid läinud inimjahile, et püüda musti Aafrika poegi ja vägi-valdselt vedada neid tööle sinna maale, kuhu sissepääs töötamiseks tänapäev neile endile suleti.

Õõsel valvasid meid teravasti muidugi jälle teised valvurid. Olin üle muruplatsi minnes tähelepanelikult piilunud igasse külge — aga kahjuks polnud leidnud ühtki põgenemisteed. Ja kuigi mul tol korral oleks õnnestunud märkamata põgeneda, siis oleks mul ikkagi võimatu olnud põgeneda saarelt, sest sel oli mandriga ühendus ainult aurikute abil.

Nagu kuulsin, jäid vangistatud ainult kolmeks päevaks saarele. Enamasti oli siis aurik, kes oli nad Ameerikasse toonud, jälle valmis tagasisõiduks, ja kapten oli kohustatud niisugused sisserändajad tagasi viima Euroopasse.

Võisime läbi traatvõrede näha peaaegu kõiki ruume. Oli väga huvitav vaadata, kuidas kõik ametnikud, niipea kui peasaalis helises suur kell, oma kohtadele ruttasid ja uustulnukad, numbrid rinnal, majja astusid. Võisime tähele panna ka ülekuulamisi, ja siis ei kestnud kaua, kuni meie toa uks jälle avanes ning sisserändamise seaduse uued ohvrid meiega liitusid.

Niisamuti lahkusid iga päev mõningad meie toast, et asuda tagasireisile, ja õige tihti juhtus meie toas südantlõhestavaid stseene.

Olen lugenud rohkesti raamatuid prantsuse revolutsiooni kohta ja alati pean mõtlema neis leiduvaile kirjeldusile, kui meenutan Ellis Islandit.

Just nagu tolle revolutsiooni ajal, nii suleti nüüd ka sellele saarele täiesti süütuid inimesi ja niisamuti hüüti meie toas iga päev välja nimesid, ning inimesed jätsid jumalaga, et üksteist elus mitte iial enam kohata.

Kuigi neid ei viidud just hukkamisele, läksid paljud neist vastu tumedale, võiks ütelda, äärmiselt viletsale saatusele.

Veel täna seisab mul silme ees muu seas järgmine pilt: üks vene talupoeg oli oma naise ja nelja lapsega kodumaalt lahkunud. Ta oli müünud maha maja ja loomad, et saada reisiraha, ja kogu müügist saadud summa oli kulunud ülesõiduks. Ja nüüd olid nad viimaks pika, pika reisi järele jõudnud oma lootuste maale, vabaduse maale, olid näinud helkiivat vabadusjumalanna tuld... America enlightens the world *)... Ka nende elulaev purunes Ellis Islandil sisserändamise seaduse vastu... Nüüd pidid nad tagasi minema Venemaa lagedatesse stepidesse. Ja mis seal peale hakata? Ilma rahata...

Naine viskas enda meeleheitel maha; mees kitkus juukseid; neli last karjusid südantlõhestavalt... See kõik ei aidanud midagi.

„Ja kui me peaksime nad kas või käruga siit ära viima, aga minema nad peavad!“ ütles üks ametnik mulle ja nad saadetigi minema. Neil polnud muud süüd, kui et nad olid vaesed, ja seepärast pididki nad tagasi minema. Nad olid „paupers“, s. t. vaesed, ja sellised ei tohi maanduda dollarite maal.

Kui mõelda, kui usklik Ameerika on või, paremini öelda — olla tahab, ja kui siis selle vastu vaadelda sisserändamise seadust, mis vastu võeti Ameerika kongressi poolt, siis nähakse, nagu nii sageli inimese elus, vahet näilikkuse ja viletsa tõelikkuse vahel.

Minu kinnipidamise või õigemini vangistuse teisel päeval viidi mind tolle kurikuulsa „Board of Special Inquiry“ ette. See kohus koosnes neljast härrast. Ülekuulamise järele võeti ette hääletus ja ainult see, kes suutis neljast häälest kolm enda kasuks võita, sai loa maale minna. Langesid hääled pooleks, oli otsus „tagasi“.

Ülekuulamine toimus lihtsalt nii, et ilmus üks ametnik, hõikas nime ja sõnas väljakutsutule lühidalt:

„Come on!“ **) siis mindi kaasa.

Nii tuli järg minugi kätte. Teel oma kohtunikkude juure kohtasin jälle kiellast. „Noh,“ tähendas see kelm sõbralikult irvitades, „kas sina ka oled sisse kukkunud?“

Ma ei vastanud nadikaelale midagi, vaid sülitasin kord tugevasti ja läksin oma juhi kannul edasi.

Kohtunikkude laua ees võtsin kokku terve oma kõneosavuse, et pääseda vabaks. Kõige pealt eitasin kategooriliselt, et olen „lepingu-tööline“, ja nõudsin vabakslaskmist. Üks kohtu-

*) Ameerika valgustab maailma...

**) „Tulge!“

nikest aga arvas sõbralikult naeratades: „Sina kas oled „contract laborer” ja siis pead seaduse põhjal tagasi minema, või valetasid hirmsasti, kui ütlesid, et sul on kindel töökoht, ja siis oled üks „damned liar” *) ja lähed oma vale pärast tagasi.”

Teised kohtunikud noogutasid heakskiitvalt, ja mõistsin pikema jututa, et minu asi oli kaunis halb. Aga ma ei tohtinud mingi hinna eest lubada, et mind juba lähemal päevil tagasi saadetaks Euroopasse. Mis oleksid siis öelnud ja mõelnud minu tuttavad!

Seepärast nõudsin üsna energiliselt, et mulle lubataks kirjutada palve ja et see saadetaks Washingtoni. Kinnitasin tõetruult, et ma pole iial kaubelnud ühegi Ameerika ettevõtjaga ega tema agendiga ja et ainult hirm, et mind saadetakse tagasi minu vaesuse pärast, sundis mind esinema vale andmetega.

Kõrged härrad pidasid kaua ja põhjalikult nõu ning viimaks tehti kiellasele ülesandeks kokku seada palvekiri, millele pidin alla kirjutama ja mis siis Washingtoni pidi saadetama.

Kiellane näitas jälle pilkavat irvitust, kui läksime tagasi. „You are the biggest fool I ever seen**),” urises ta läbi hammaste; „vastus ei saabu enne kuut nädalat, ja siis lähed ikkagi tagasi.”

„Kui ma siis veel siin olen,” mõtlesin endamisi, sest muidugi hoidusin austamast seda kelmi mingi vastusega. —

Järgnenud päevil uurisin elu ja tegevust Ellis Islandil.

Inimesed seal vaheldusid iga päev. Ikka jälle tuli uusi sisserändamishimulisi ja ikka jälle saadeti nendest nii ja nii mitu tagasi. Nagu kuulsin, annetanud keegi parun Hirsch suure varanduse, mille intressidest makseti palka ühele juudi ametnikule. See ametnik, kes põhjalikult tundis sisserändamise seadust, käis iga päev meie toas, kõneles saarele saabunud juutidega, muretses neile vastutajaid ja päästis nii viisi nii mõnegi Aabrami poja sisserändamisebüroo kütisist. Välja arvatud juudid, ta ei kaubelnud aga ühegi muuga.

Ka üks itaallane külastas meid igapäev, et rääkida oma kaasmaalastega. Üsna varsti aga märkasin, et see inimene sihtis rohkem oma kaasmaalaste viimsetele krossidele kui sellele, et neile kuidagi abiks olla; ma ei näinud kunagi, et tema samudel kordki oleks edu olnud.

Kuna inimene vajab vaheldust ja ametniku vaikimise meie, vahial olevate, vastu mulle eriti ei meeldinud, siis mõtlesin oma lõbustuseks, kuid ühtlasi ka teistele selgituseks välja järgmise kena mängu:

Maalisin härrade väljakäigukohas seinale kaks sõõri. Ühte sõõri kirjutasin „Ameerika”, teise — „Itaalia”. Kahe

*) Neetud valelik.

***) „Sa oled suurim narr, keda ma iganes näinud.”

sõõri vahele joonistasin auriku, mille korstna suits hõljus Ameerika suunas, seega sõitis aurik Ameerikast tagasi Itaaliasse.

Ma muidugi ei osanud itaalia keelt, aga sain hakkama ka selleta.

Oma mänguks olin valinud itaallased, sest et need kuumaverelised inimesed ärrituvad kõige kergemini.

Kui ametnikud jälle paar mittemidagi aimavat ohvrit meie tuppa saatsid, siis pugessin kohe viimaste juure, ja niipea, kui mulle nende jutust oli selgunud, et tegemist on itaallastega, küsisin:

„Italiano..?“

„Si, si *!)“ sain vastuse.

Nüüd viisin härrased väljakäigukohta ja osutasin Ameerikat kujutavale sõõrile. „Si, si!“ sõnasid itaallased jälle. Ja siis näitasin neile teist sõõri, mis pidi kujutama Itaaliat, ning jälle kuulsin nende arusaavat „Si, si!“

Siis aga osutasin aurikule, mis tossutas tagasi Itaaliasse, ja vehkisin käte ja jalgadega.

Kauni saabas-poolsaare kuumaverelised pojad said minust kohe aru. Algas hirmus kaagutamine ja siis tormasid nad nagu tuul härrade väljakäigukoha uksest välja, karjudes:

„Telegraaf, telegraaf!“

Väljas võttis neid vastu paks iirlane, kes tulivihase näoga raputas rusikat.

Ma ainult naeratasin ta üle. Aga minu plaan oli õnnestunud: esiteks oli neile vaestele nüüd selge nende saatus ja paks iirlane sai tööd, sest pidi itaallaste sõpradele ja tuttavatele saatma terve rea telegramme, ja teiseks — mina sain nalja!

Üldse on väga omapärane lugu: Ameerikas muutuvad inimesed häbematuks, otsekui tingiks seda juba sealne õhk.

Ühel päeval tuli meie tuppa kolm mäemeest-sakslast.

Oma kodumaal olid nad muidugi juba ammu igaleühele jutustanud, et tahavad välja rännata Ameerikasse.

Ühel neist oli sõber, kes töötas söekaevandustes Pittsburgi lähedal. See kirjutas talle, tulgu ta aga Ameerikasse; seal saavat palju rohkem raha teenida kui kodumaal. Teised kaks olid hea õnne peale temaga kaasa tulnud.

Nad sõitsid ühe jõelaevaga Rotterdami. Sealt läks reis ookeanihiiglasega edasi Ameerikasse.

Juba Rotterdamis olid tema mõlemad kaaslased põoleldi kahetsenud, et olid kaasa sõitnud. Nõnda polnud need sõbrad seda asja endile kujutlenud!

Nad polnud iial mõelnud sellele, et võõral maal räägitakse ka võõrast keelt. Ja et ükski ei hooli seal teisest! Aga Emil,

*) „Jah, jah!“

nagu oli selle nimi, kelle sõber istus Pittsburgi lähedal söe-kaevandustes, kirjeldas neile, milline pilkav naerulagin tõuseb kodukülas, kui nad juba poolelt teelt tagasi pöörduvad. Ja... nüüd olid nad maandunud Ellis Islandil!

„Kuhu tahad sõita?“ oli sisserrändamisebüroo ametnik Emililt küsinud.

„Pittsburgi,“ oli mees vastanud.

„Mis sa seal kavatsed teha?“

„Töötada.“

„Kas sul siis koht juba teada on?“

„Muidugi. Minu sõber kirjutas mulle, tulgu ma aga sinna, tal olevat minu jaoks küllalt tööd.“

„That'll do *)!“ oli ametnik neile lühidalt öelnud, ilma et nad oleksid temast aru saanud; oli siis pöördunud tema mõlema kaaslaste poole ja küsinud: „Ja teie muidugi tahate ka tööle minna sinna, kuhu teie sõbergi?“

„Jah,“ olid mehed vastanud, ning... sellega oli nende kõikide saatus otsustatud.

Nemadki sattusid meie tuppa.

Kui seletasin neile seisukorra, ei võtnud nad asja sugugi nii traagiliselt, vaid ütlesid, et nad juba Rotterdamis oleksid meeeldi tagasi pöördunud.

Kui nad kolme päeva pärast viidi Euroopasse sõitvale aurikule, kinkis üks neist mulle pika varrega, kauniste nikerdustega ilustatud kahaga piibu.

Ka politseinik Charley imetles seda ilusat piipu.

Charley ei osanud rääkida saksa keelt. Võib olla, polnud ta nooreseas iial kooliski käinud. Tema pea oli paljas; ainult kukla taga, kaelaluu lähedal, võrsus tal väike titelokk. Näol mängles sageli sõbralik naeratus ja nina, millel oli mitte täiesti valminud ploomi kuju ja värv, hiilgas kaunimas vaskpunas. Ta rääkis aeglaselt, järelemõtlikult, ja vibutas seejuures vasaku käega umbes viiekümne sentimeetri pikkust politseinuia.

See veetlev mees astus ühel päeval mu juure ja sõnas:

„Give me your pipe for this**),“ ja osutas sigaretipitsile, mille igatahes oli ostnud New-Yorgis Broadwayl kümne tsendi eest.

„Look through it ***)!“ jätkas ta kauplemist.

Tegin, mis öeldi, ja vaatasin vastu valget pitsi sisse.

Nägin kellegi kinokuninganna väikest fotot. Läbi pitsis leiduva suurendusklaasi võis pilti küllalt selgesti ära tunda. Pilt aga oli ropp.

See kaval rebane tahtis siis niisuguse rõveda pisiasja eest minult välja petta minu ilusat piipu!

Vaatasin talle otsa.

*) „Sellest jätkub!“

***) Anna mulle oma piip selle eest.“

***) „Vaadake sellest läbi!“

Tema nina läikis sel hetkel veel rohkem kui enne ja oli tumepunane, ning väikesed seasilmad peaaegu kadusid rasvasse näkku.

Teesklesin jahmumist ja küsisin, kas tema kodus on kombeks näidata niisuguseid pilte noorsoole. Kas ta usub, et niisugustel asjaoludel pärast surma ka taevasse pääseb, jne.

Sellest ajast peale Charly vihkas mind.

Ühel päeval pidi Euroopasse tagasi saadetama keegi viinlane, kes juba üheksa kuud oli Ameerikas elanud. Ta oli töötanud ühe restorani köögis nõudepesijana ja oli nõude lifti panemisel jäänud kättpidi lifti vahele, kusjuures tal parem käsi purustati.

Hospitalis kuuldi kohe tema inglise keele hääldamisest, et ta veel kuigi kaua pole Ameerikas elanud. Talle esitati küsimusi ja tehti kindlaks, et ta oli alles üheksa kuu eest sisse-rännanud.

Kuna aga sisserrändamise seaduse põhjal igaüks, kes esimese aasta jooksul Ameerikas viibides langeb koormaks riigile, pikema jututa maalt välja saadetakse, siis ei võetud vaesekese juures ette sedagi „suurt vaeva”, et tal oleks käsi maha lõigatud, vaid purustatud käsivars pakiti lihtsalt gipsi ja viinlane saadeti Pisarate Saarele.

Ellis Islandil oli suitsetamine kõvasti keelatud, seepärast valisime alati vaikse nurgakese, kus võisime endile segamata lubada ühe sigareti.

Viinlane oli mulle härrade väljakäigukohas terve vasaku käega parajasti annud ühe sigareti, kui Charly, kes mind alati luuras, ilmus kohale.

„You must not smoke *)!” kraaksus ta mulle ja vibutas ähvardavalt oma nuiat. Tema silmad, nii väikesed kui need ka olid, välkusid mulle otsa, ja vaskpunane ploominina näis laetud olevat elektriga.

Vaatasin talle rahulikult seasilmadesse, tegin siis liigutuse, nagu murraksin keppi põlvel, ja ütlesin:

„Your stick? Here **)!”

Ta tormas uksest välja, ja õhtul küsis mult ööpolitseinik, mis mul Charlyga oli juhtunud. Charly olevat teda hoiatanud, et ta oleks ettevaatlik minuga, sest ma olevat kardetav inimene.

Järgmisel hommikul ilmusid töölisel ja lammutasid väikesed majakesed W. C-s. Ainult üksikud vaheseinad jäid püsti.

Ameeriklaste lihtsustatud, praktiline võte, et takistada suitsetamist „vaikses kohas”!

Pikkamisi jõudis kätte aeg, et lahkuksin sellelt Pisarate Saarelt. Vastus minu palvele võis iga päev saabuda, ja siis läks väljasaatmine ruttu, nagu mul igapäev oli võimalus talle hele panna.

*) „Te ei tohi suitsetada!”

**) „Teie kepp? Siin!”

Aga kuidas seda läbi viia?

Saarelt mandrile käisid ainult praamid.

Mind oleks varsti jälle kinni püütud. Ja kuidas siis trel-
lide tagant enam välja pääseda?

Õhtuti nägin läbi akna Brooklyni silla tulesid säravat ja
istusin mõtiskledes tundidekaupa oma kohal, kui üks poolakas
võttis kotist viiuli ja mängis tuliseid viise.

Siis kadus ka siin, Pisarate Saarel, mõneks hetkeks mure;
kergemeelsus ja elurõõm said võidu, ja paarid, kes ei saanud
rääkida teineteisega oma emakeeles, leidsid end seotud olevat
muusika toonidega ja tantsisid... tantsisid...

Üks sisserändamisebüroo inspektoreist oli erilise sõbra
leidnud ühes iirlases.

Ta tuli igapäev meie tuppa ja laskis Mike'i enda juure kut-
suda. Siis viis ta mehe värskesse õhku ja tõi ta alati jälle
ustavalt tagasi.

Selle sisserändamisebüroo inspektori tahtsin ma sisse ve-
dada. Kavatsesin pakkuda talle suure summa raha, kui ta
ka minu kord kaasa võtaks. Siis tahtsin ta viia ühte ilusasse
kohta, anda talle ühe tubli hoobi kõhtu ja lasta jalga.

Nagu juba ütlesin: Ameerikas saadakse jöhkraks!

„Say, Mister,” ütlesin ühel päeval, kui ta jälle tahtis oma
Mike'i välja viia, „one minute *).”

„What's the matter **)?” urises ta.

„Olen juba neli nädalat siin,” ütlesin ma, „ja ükski risti-
nimene ei hooli minust. Kas te ei viiks mind kord välja?
Maksan teile kümme dollarit.”

Ta vaatas mulle tüki aega otsa, naeratas siis ja ütles ai-
nult: „Oh no... oh no...!”

Ja siis sõitis ta oma lemmikuga roheliselt saarelt linna.

Minu kõhuhoopidest ei tulnud midagi välja... kavatsus oli
nurjunud!

Meie tubadesse ilmusid ikka haruldasemad kujud. Ühel päe-
val tuli sinna vähemalt kakskümmend beduiini, kõik pesueht-
sad kõrvelapsed. Naised olid loorita. Kõik olid kõrverüüs, tun-
tud valges burnusis. Käsivarred ja sõrmed olid kaunistatud
kuldrõngastega ja sõrmustega. Kuld ehtis ka nende kõrvasid.
Aga see polnud meie vasega segatud kuld, vaid kuld oma loo-
mulikus värvis, kollane, puhas kollane, vaevalt eraldatav val-
gest vasest.

Järgmisel päeval olid ka need kõrvelapsed meie toast ka-
dunud. Räägiti, nad olevat viidud hospidali.

Üks õudne kollanahkne mees valkjate, hallide juustega
tungis väga mulle lähedale. Ta küsis kõike, mis iganes või-
malik, ja jutustas muuseas, ta olevat tulnud Indiast.

*) „Kuulge, härra, üks minut.”

***) „Milles asi seisab?”

Järgmisel päeval oli ka see isand kadunud ja temaga ühes... ka minu rahatask. Selles polnud küll rohkem kui üks tsent... 4 senti! Olin tulnud Ellis Islandile üheteistkümnendiga; kümne tsendi eest olin juba teisel päeval pärast maandumist ostnud kolm ilusat punast, veetlevat ameerika õuna. Seepärast ei nutnud ma oma rahatasku pärast ka ühtki pisarat.

Meiega ühte tuppa oli pandud ka keegi sakslane-puusepp. Ühel päeval nägin teda sügavas mõttes istuvat oma harilikul kohal.

„Noh, veli,“ ütlesin ma, „mille üle teie nii mõtlete?“

„Teate,“ sõnas ta, „mulle ei meeldi see tagasisaatmine sugugi. Kui mulle laotaks tagumikule paar head täit ja asi oleks sellega lahendatud, siis annaksin oma pehme otsa kohe lagedale.“

Tema vaga soov ei läinud aga täide. Ka tema pidi tagasi rändama Euroopasse, nagu kõik tema eelkäijadki.

Ja... jällegi oli õhtu.

Jälle oli kella kaheksa ajal pimedus äkki saabunud ning Ellis Island oli jäänud vaikseks ja rahulikuks.

Päevased ametnikud olid lahkunud. Rahavahetusland, telegraafibüroo, puuviljakauplused, kõik olid suletud! Suur hoone seisis tühjalt.

Ainult meie saalis põles veel valgus. Toad väljaspool meie ruumi olid pilkases pimeduses.

Poolakas oli võtnud oma hundinaha, milles hoidis oma viulit, ja varsti kõlasid kaeblikud viisid tasa läbi avara toa. Toonid haarati õhust ja kanti nähtamatuil lainetel... ah, nii kauge kodumaa poole.

Toas oli tekkinud täieline vaikus.

Siis äkki kõlisesid võtmed meie ukse lukus. Kõik jäid pinevalt kuulatama. Ka viulimängija vaikis ja katkestas järsku oma mängu.

Oli ka midagi päris ebaharilikku, et meile nii hilisel õö-tunnil veel toodi juure uusi külalisi.

Ja milliseid peeneid külalisi!

Need olid kaks tüdrukut, väga ilusat ja noort. Nad olid elegantselt rietatud ja kandsid suuri kübaraid, tolleaegse moe järele karusnahaga garneeritud. Neid saatev ametnik lausus paar lühikest sõna meie valveametnikule ja eemaldus siis jälle.

Uks lendas klirisedes lukku ja ka mõlemad elegantsed, uusima ameerika moe järgi rietatud tüdrukud olid vangis.

Nad liikusid kaunis vabalt ringi, naersid ja rääkisid valju teineteisega, ning miski ei reetnud, et nad olid vangid Ellis Islandil.

Järgmisel päeval jutustasid nad mulle oma loo.

Mustajuukselise nimi oli Selma ja tuhkblond — Johanna. Nad olid pärit Hamburgist ja juba mitu kuud elanud Ameerikas.

rikas. Onu oli lasknud nad sinna tulla ja oli muretsenud neile koha ühes kaupluses. Aga töö Ameerikas ei meeldinud kumbalegi. Ja kui ühel päeval onu tuli külastama vennatütred, olid linnud pesast välja lennanud. Nad olid ehitanud endile uue pesa ühes väga „lõbusas kohas”.

Veel tänapäevgi on mulle mõistatuseks, kuidas onu leidis mõlemad tüdrukud, sest Ameerikas pole meldimist. Tõsiasi aga oli, et ta oli nad leidnud ja jälle vanasse töökohta tagasi viinud.

Tüdrukud olid alistuvalt kaasa läinud, kuid ainult paariks päevaks. Siis lasksid nad uuesti jalga.

Nüüd aga katkes onu kannatus. Ta alarmeeris politsei, väitis, tema vennatütred olevat liiderlikud logelejad, ja nõudis nende tagasisaatmist Saksamaale, kuna seadus keelab liiderlikkude naiste maandumist Ameerikas.

Ja nii siis tuligi, et Selma ja Johanna nii hilisel tunnil toodi Ellis Islandile.

Selma ja Johanna olid New-Yorgis juba mõndagi läbi elanud. Nad naersid kõige üle. Ainult, kui kõne siirdus nende vanale, väärikale onule, hakkasid hirmsasti söimama.

Järgmistel päevadel tulid saarele kaunite vangide austajad ja töid neile maiustusi. Üks neist kinkis mulle suuremeelselt ühe viiedollarilise pangatähe, kui oli mõlemalt tüdrukult teada saanud minu rahalise seisukorra.

Need viis dollarit aitasid kaasa minu põgenemisele, nagu hiljem osutus.

Tüdrukud oskasid endid meeldivaks teha ka meie valvureile.

Õõseti, kui magamissaalis pidid kõik puhkama, kükitasid Selma ja Johanna veel õõvalvurite juures. Valvurite naised olid toonud õhtusöögi; teekatel sumises ja magamistuba oli pime. Ainult ametnikkude nurgas paistis hele valgus. Seal istusid mõlemad tüdrukud õõvalvurite naistega, õmblesid nende mudilastele särgikesi ja jutustasid pööraseid lugusid.

„Teie tunnete ometi Coney Islandi?” kuulsin Selmat küsivat. Siis jutustas ta edasi:

„Mitmesugustest lõbustuskohtadest paistab eriti silma üks, mis leiab suurimat publiku poolehoidu. Mehed ja naised täiesti eraldatud, nagu see siin ju kombeks. Tüdrukud lähevad üle keerdtreppide, liuteede ja muude takistuste üksteise järele avalikule lavale. Seal seisab timukana rietatud neeger, hiiglalai mõök käes. Ohver vajub põlvini põrandasse seatud lõksu. Ta haarab kübarat; teeb tõrjuva liigutuse, tõstes käed; sel hetkel paiskab kunstlik tuulehiil seeliku alt üles. Palavatel suvikuudel on new-yorklannale aluspesu küsimus väga tähtis. Harilikult kannab ta hõredat, nagu ämblikuvõrk, aluspesu. Lava ees istuvad tundidekaupa, rida rea kõrval, nooremad ja vanemad mehed, kes siin endil kõrge pääsmemaksu eest võivad silmad peast välja vahtida.

„Meie,” jätkas Selma ja naeris, „oleme käinud seda teed kolm korda. Kolm korda oleme langenud lõksu. Ja kolm korda on tuulehiil näidanud meie püksikesi ammulisui vahtivatele meestele. Nii lõbutseb New-York!”

Ametnikud ja naised naersid kaasa.

Siis hakkas Johanna jutustama:

„Te imestute, mu daamid, kuhu panevad noormehed oma raha. Te teate, mis tähendab „petting party”, eks? „To pet” tähendab õieti „silitama”, ja nii niisuguse koosviibimise mõiste peaks teile seega selge olema. „Petting” tähendab New-Yorgis kõike; seejuures ei tohi aga juhtuda midagi kõlblusvastast. Nii siis noormees soovib minna „pettingule”:

Toob oma kaie autoga kohale	\$ —.50
Sõidavad õhtueinele	\$ 5.—
Külastavad siis teatrit	\$ 11.—
Riietehoid, karastavad joogid, eeskava	\$ 1.—
Teatri järele uus õhtusööök, kas „souper dan- sant” 1. klassi hotellis või prantsuslikus restoranis	\$ 8.—
Autosõit koju hilisel tunnil öötaksiga	\$ 1.—

Summa..... \$ 26.50

Selle summa eest on noormees õigustatud kojusõidul nautima „pettingi” mõnusi.”

Kuulajaskond naerab ja mõtleb oma noorusele, kus „petting” polnud veel nii kallis.

Nüüd toob ka üks ametnikest midagi lagedale. Ta kirjel-
dab, süütult — meie vast ütleksime magedalt — nagu seda
ameeriklaste kõnelused sageli on.

„Kaks koolivenda kohtuvad tänaval, olles teineteist mitte
näinud aastate kestel.

„... Ja sa oled abielus? ... Kuidas sul meeldib?”

„Oo, väga naljakas! Kas oled ka naisemees? Kuidas see
sulle meeldib?”

„Oo, väga naljakas. Kas sul lapsi on?”

„Jah, kaks poissi.”

„Kuidas see sulle meeldib?”

„Oo, nad teevad palju nalja! Kas sul on ka lapsi?”

„Oo, muidugi! Üks tüdruk ja üks poiss.

„Kuidas su korter on sisustatud?”

„Väga mugavasti.”

„Kuidas sulle meeldib?”

„Oo, pakub palju nalja!”

„Aga sinul?”

„Oo, väga naljakas!” jne., jne.”

Kõik naeravad.

Nii mõõduvad õõd saarel. Ja saare kohal säravad tähed. Nad vaatavad alla õiglusele ja ebaõiglusele. Ringi ümber saare laksuvad Hudsoni lahe lained vastu kallast, ja õõ õõ järele saadab Vabaduskuju hetkeliste vilgetega omi kiiri pimedusse.
America enlightens the world! *)

„Kas teate,” ütles Selma mulle ühel päeval, „kui teil kunagi peaks õnnestuma pääseda vabadusse, mida ma küll vaevalt usun, siis ärge jääge miski hinna eest New-Yorki. Kuigi Ameerikas pole registreerimise süsteemi, nagu Euroopa maades, on „Secret Service’i” (salaluure) ametnikud siiski väga tublid ja varsti istuksite jälle luku ja riivi taga.”

„Mis ma’s peaksin tegema?” küsisin ma.

„Kõigepealt visake oma euroopa kübar minema. Juba selle vormist tuntakse teis ära europlane. Siis ostke omale viiekümne tsendi eest ameerika müts ja ükski ei aima teis enam eurooplast. Edasi võtke raudteepilet, et aga kuidagi eemale pääseda New-Yorgist, ja siis püüdke kuskil farmis tööd leida.”

„Ja mis te arvate eneseset ja oma õe saatusest?” pärisin edasi. „Kas te ei karda, et teid Euroopasse tagasi saadetakse?”

„Johanna teatab, et tal on maohaavad, püüab hospitali pääseda ja seal põgeneda. Minul on aga enda kohta hoopis teine plaan.”

Mis plaan see oli, seda näitas mulle järgmine õhtu.

Johanna oli teisel päeval tööpoolest hospitali viidud, ja Selma, see tark Eeva tütar, tõi õhtul, kui läksime üle muruplatsi, mis lahutas peahoonet taguhoonest, äkki kuuldavale karjatuse ning ütles juba pimeduses seisvasse majja tagasi rutates:

„Ma pean veel kord vett jooma!”

Õõvalveametnik ruttas talle muidugi järele ja seal pimeduses, inimestest tühjas hoones võttis Selma vist kogu oma ahvatlusoskuse kokku ja pakkus talle oma nooruse võluvuse, et noort ametnikku veenda andma talle võimalust põgenemiseks. Aga... kõik osutus asjatuks.

Umbes veerand tunni järele ilmus ta ametnikuga magamis-saali ja istus, nagu igal õhtul, suriseva teekatla juure. Põgenemisplaan oli luhtunud!

Alles varasel hommikutunnil eemaldus ta, et minna nais-tele määratud magamistuppa.

Mina aga lebasin veel mitu tundi ärkvel, pea villase teki all, suus pikk piip, mille olin saanud kingituseks kolmelt Vestfaalia kaevandustööliselt. Märkamatult kerkis peen tubakasuits toa lakke ja jälgisin teravasti, et õõvalvurid ei paneks tähele seda rangelt keeldud suitsetamist.

Siis lõpuks vallutas mu uni.

*) Ameerika valgustab maailma.

Unes nägin end jälle laeval olevat. Tegin selgesti kaasa kõiki lainete liigutusi ja vähkresin rahutult siia-sinna viletsas teraspõhjaga voodis.

Järsku tagusid valvurid terava metallise mõlaga raudsete voodite pihta ja nende ükskõikne, vali hää! hõikas:

„It's time to get up, boys!” *)

Johannale ja Selmale saabus ühel päeval vabadusetund. Juhtus see nii.

Üks paljudest Johanna austajatest palkas advokaadi. See nõudis karmilt „Board of Special Inquiry”lt” tõestust, et mõlemad noored tüdrukud on liiderlikkude naistena Ameerikasse tulnud. Seda aga „Board of Special Inquiry” ei suutnud tõestada. Kohe tegi osav advokaat järelduse ja seletas: kui nood noored tüdrukud on liiderlikud, siis on nad ameeriklaste poolt libedale teele viidud ja seda suurem kohustus on Uncle Sam'il (Onu Sam — U. S. — United States — ühendriikide pilkenimi) neid oma hoole alla võtta ja neid kaitsta. Ja sellejärele mõisteti Johanna ja Selma nelja aruka ameerika kohtuniku poolt vabaks.

Võidurõõmutsedes lahkusid neiukesed nii võõrastevastuvõtlikult Pisarate Saarelt.

Ma pole neid enam iial näinud. Nad kerkisid esile ja vajusid jälle elumurre! Igatahes oli neil väga hea süda ja kes tunneb end süüta olevat, see visaku neile esimesena kivi.

Aga peagi pidi ka minu tund lõõma. See juhtus neljakümneteisel päeval pärast minu saabumist Ellis Islandile. Siis astus kiellane pilkava ilmega minu juure ja ütles:

„Tead, sina, — sinu palvekiri on Washingtonist tagasi tulnud. Tähelepanemata jäetud! — Ma ju ütlesin sulle kohe. Nad ei hakanud sinuga palju jandama. Kirjutasid, et sind tuleb välja saata, ja kui sa veel kord peaksid siia tagasi tulema ning sind jälle kinni peetakse, siis võtvat nad sinu asja lähemalt harutusele.”

Ja selleks vastuseks olid need inimesed kulutanud seitse nädalat! Mulle näis, et püha Bürokraatius ka siin Uues Maailmas tugevasti peremeest mängib ja pabereid kalevi alla armastab toppida.

Nüüd aga läks hariliku kiirusega. Juba järgmine aurik pidi mu tagasi viima Euroopasse. Minuga ühes määrati tagasi-saatmisele kolm kreeklast, kes mulle alati ütlesid ainult: „Puro, puro, tambichon puro!” millega vist tähendasid tubakat. Siis seltsisid meile veel üks rätsepasell Viinist ja keegi sakslane Saksamaa Poola piirkonnast.

Saatjaks oli meil kaks salapolitseinikku.

Küsisin poolakalt, missugune on olnud tema elu ilusaim ajajärk.

„Sõjaväes!” oli ootamatu vastus.

„Miks siis sõjaväes?” pärisin uudishimuliselt.

*) „Aeg on tõusta, poisid!”

„Seal oli mul alati ilus munder,” teatas ta uhkesti.

Ellis Islandilt astusime ühele praamile ja Ameerika kaldal tänavatrammi. Ja siis — minu silmad löid särava — läksime hulga maad jalgsi.

Ehk olid ühel ametnikul erilised kavatsused, võib olla, ta mõtles, et mul on suurem summa raha — aga äkki sõnas ta mulle: „Jääme veidi taha ja ajame juttu!”

Minu mõtted töötasid palavikuliselt! Kui õige katsuda teda ära osta? Aga millega? Oma viie dollariga? Naeruväärt! Ja siis risk? Kuigi pakuksin rohkem ja ta loobub, siis oleks tagajärjeks ainult kahekordne tähelepanu tema poolt. Siis oleks tõesti võimatu põgeneda.

Algas siis kõnelust:

„Olen kuulnud, et Euroopa linnades olevat hirmus kitsad tänavad.”

„Oo, on ka laiu.”

„Mul on juba suur poeg!”

„Kas tõesti!”

„On tubli poiss.”

„Väga usutav.”

„Ma olen väga uhke ta üle.”

„Seda võite õigusega olla!”

Kõneluse ajal olin aegamööda tasandanud samme, nii et teine ametnik juba tüki maad oli ette jõudnud; temaga ühes ka kolm kreeklast, Viini rätsep, ja poolakas mälestustega ilusa sõdurimundri üle.

Paremat kätt olin märganud üht tühja raudtee kaubavagunit, mis seisis roobaste lõpupunktis.

Inimese elus on silmapilke, mis ehk küll ei otsusta terve edaspidise elu üle, kuid ometi suurel määral mõjuvad lähemale tulevikule.

Selline hetk näis saabunud olevat minule.

Sel momendil, mil meie kaaslased paremat kätt seisvast vagunist juba tüki maad mööda olid jõudnud, kuna me kahekesi just vaguni kohal olime, paiskasin ameeriklasele oma kraamikompsu järsku otse jalge ette ja hüüdsin: „Oodake üks moment, tulen minuti pärast tagasi!” Nende sõnadega kadusin välkkiiresti vaguni taha.

Nüüd osutus koolis saavutatud hea võimlemiseoskus mulle suure teene. Mulle ei tulnud hetkekski mõttesse, et salaagenidil võib ka laskeriist kaasas olla ja et ta vajaduse korral võib seda kasutada! Mind valdas vaid üks mõte: vabaks saada ja vaba olla, tulgu, mis tuleb! Igatahes ei tahtnud ma miski hinna eest, et mind kurjategijana tagasi saadetakse kodumaale, kust olin alles mõne nädala eest lahkunud!

Tugev hüpe — ja minu käed klammerdusid kaubavaguni ülemise serva külge; siis tõmme, veel veidi hoogu, — ja olin katusel, kus kohe kõhuli heitsin.

Vaevalt olin jõudnud seda teha, kui juba kuulsin ametniku häält:

„Where are you? *)

Õnneks oli mehike, selle asemel, et kohe mulle järele tormata, esimeses üllatuses võtnud maast minu kompsu ja siis mõni moment oodanud, vist arvates, et lähen vaguni taha loomulikku tarvidust õiendama. Alles siis tuli ta vaguni taha järele. Kui suur oli aga tema hämmastus, kui ta mind seal enam ei leidnud. Nüüd tõstis ta lärmi, hüüdis eesminejad tagasi ja seletas neile, mis oli juhtunud.

Minu süda tagus pööraselt. Mäletan, et kord lugesin ühest piinamisest: kuidas pingile seotud vangile lastakse vett tilgakaupa otsaesisele kukkuda; ikka tilk tilga järele, kuni igaüks neist mõjub haamrilöögina.

Arvan, et selle vaese vangi piin vaevalt küll suurem oli minu omast, kui lamasin seal vaguni katusel.

All peeti nõu. Viini rätsepasellile, kes rääkis päris hästi inglise keelt, anti käsk üles ronida ja vaguni katusele vaadata. Mis ta nüüd küll teeb? Mees ronis vaguni külge mööda üles, vaatas mulle hetkeks otsa — see moment tundus mulle hirmsa igavikuna — ja sõnas siis rahulikult:

„Siin pole kedagi, katus on tühi!”

„Küll on tore inimene,” mõtlesin ma. Ta valetas, et aidata mind.

Sellejärele arvas esimene ametnik, kes kreeklastega ja teistega oli ette läinud:

„Kardan, me jääme hiljaks. Lõpuks ei leia me eest kedagi peale vahimeeste, ja aurik peab homme välja sõitma. Come on, las see narr joosta; politsei toob ta homme niikuinii Ellis Islandile tagasi. Come on!”

Maailmas polnud vist minust rõõmsamat inimest, kui kuulsin, kuidas salkkond pikkamisi eemaldus. Kuid hädaoht polnud veel möödunud. Juba täna õhtul pidin lahkuma New-Yorgist.

Tunnid venisid pikkamisi, liig pikkamisi. Minutid muutusid peaaegu igavikuks. Viimaks ometi vajus suur tulikera — Ameerika päike — läände ja lühikese videviku järele saabus pilkane pimedus.

Nüüd oli minu tund saabunud. Pikkamisi ronisin vaguni katusele alla, läksin üle roobaste ja kadusin majade vahele.

Mõni teine ehk oleks oma kübara lihtsalt jätnud vaguni katusele või maha visanud, aga mina olin ettevaatlikum. Taskunoaga lõikasin kaabu tillukesteks tükkideks ja puistasin need iga nelja tuule poole laiali.

Siis hiilisin palja peaga majade ridade vahel edasi.

*) „Kus te olete?”

Näis, et olen kuskil agulis. Majad seisid eraldatult. Üksikud perekonnajad, enamasti puust, väikeste aedadega. Majade taga paistis olevat mingi plats, nähtavasti pühkmete kogumiskoht. Juba siin sain aimduse ameerika suurlinnade „puhutusest”.

Ja jälle rändasin edasi paljapäi.

Stopp! Kas ei tulnud seal tänavat mööda pikk kogu sinises mundris? Käes kõlgutas ta umbes kuuekümmne sentimeetri pikkust politseinuia; peas oli tal nokkmüts ja rinnal sakiline hõbetärn: tõepoolest politseinik, nagu olin nende pilte nii sageli näinud ajalehtedes ja ajakirjades! Siin seisis ta elusalt minu ees!

Nüüd eemaldus see kogu laterna valgusringist, mis ähmaselt valgustas tänavat, ja läks minust üsna lähedalt mööda.

Julgust kogudes rändasin edasi. Ümbrus muutus elavamaks. Vahest kohtasin juba jalutajaid ja siis nägin enda ees laia tänavat. See oli juba kaarlampidest valgustatud ja tänavat liikles trammgi.

Kummaline maailm.

Kõik poed olid suletud ja ometi oli igas kaupluses valgus ning tänavalt võis näha terve poe sisemust. Nagu mulle pärast jutustati, jäeti valgus kauplustes põlema selleks, et ära hoida murdvargusi. Kui vargad kuhugi sisse tungivad ja valguse põlema jätavad, võib muidugi iga möödamineja või valvel olev kordnik neid isandaid nende töö juures tähele panna. Kustutavad nad aga valguse, on lokaal küll pime, kuid äratab just sellega veel suuremat tähelepanu teiste heledasti valgustatud kaupluste reas ning korralvurites tõuseb kohe kahtlus.

Viimaks sattusin poesildile: *H a t s a n d C a p s* (kübarad ja mütsid), ning selle all seisis omaniku, kellegi sakslase, nimi. Perekond ise istus ukse ees toolidel ja — vestles saksa keeles.

„Halloo,” ütlesin minagi saksa keeles, „kas müüksite mulle ühe mütsi? Tuul viis praegu minu kübara minema!”

„Jah,” arvas kaupluse omanik, „tänapäev on õige tuuline.” Panin tähele, et ta ütles „õhtu” asemel „öö”.

Agaga see tuleb ingliskeelsest „to night” („tänapäev õösel”, kuid ühtlasi ka „tänapäev õhtul”, enamasti ainult viimases tähenduses). Kes on pikemat aega Ameerikas elanud, harjub ikka rohkem ja rohkem inglise keelega, nii et mõtlebki selles. Räägib ta siis kord erandina mingit teist keelt, tõlgib ta mõttes inglise-pärased laused sõnasõnalt sellesse teise keele ja nii tekivad vahel koomilised väljendused, nagu on lugu selle „to-night” igagi. Minu uus tuttav tõusis toolilt ja läksime poodi. Otsisin enesele välja ehtsa ameerika mütsi. Siis pärisin järele, millise trammiga saaksin sõita peavaksalisse ja missugused külad asuvad New-Yorgist umbes kolmekümne miili kaugusel.

Euroopas öeldakse nii sageli, et riie teeb mehe. Igatahes annab riietus inimesele teatud määral iseteadvust. Ja sellise

iseteadvusega, uus müts peas, astusin mulle juhatatud tänav-trammi.

Tuli konduktor ja ulatasin talle oma viis tšenti. Aga ta ei annud mulle piletit, vaid sikutas ühest vaguni lae all olevast nahkrihmast. Kõlas kellahelin, ja minu makstud summa oli masinkassas registreeritud.

Kuna kihutasin läbi linna tänavate, oli mul küllalt tege-mist enda ümbruse tähelepanemisega.

Daamid näisid nagu vahakujud meie moeärides. Värvitud ja lokitud juuksed. Punaseks võõbatud huuled. Silmad mingi rohu sissetilgutamisega äärmiselt läikivaks tehtud. Kõik nad olid rietatud uusima Ameerika moe järgi.

Ameerika daam, vastandina eurooplannale, kes jumaldab Pariisi moode, on uhke kandma oma kodumaa moe järele riietust.

Niisugune Ameerika daam aga teab ka, mis ta väärt on. Tal on oma teatud taks ja ta oskab raffineeritult hoolitseda selle eest, et sellest taksist ka kinni peetaks.

Kui niisugune „daam” tahab härraga lõbutseda, peab vii-manne esmalt vähemasti 20—30 dollarit ohverdama.

Kuidas üks sajabrotsendiline Ameerika tüdruk oskab tali-tada, et see taks ei langeks, seda tõestab järgmine lookene:

Keegi eurooplane saab oma „Kaielt” telefonilise kutse. Neiu tahaks meeeldi minna suurejoonelisele jalgpallivõistlusele „Army team contra police” (kaitseväge meeskond politsei vastu). Kas Mike ei oleks nii hea ja muretseks pääsmed temale ja tema õele, selle sõbrale, kui ka ühele sõbrannale ning viimase peig-mehele.

Eurooplane, kui viisakas kavalier, seisab kindlaksmääratud ajal kuue piletiga jalgpallivälja väravas.

Ilmub tema daam ja pisut hiljem ka keegi preili, kes ilm-sesti pole tema õde. Ülejäänud kolm piletit antakse korrapidaja kätte hoiule ja — nagu eurooplane juba selgesti ette näeb — neid ei kasutatagi.

Meie kangelanna arvutas nimelt järgmiselt: kaks piletit võistlusele — neli dollarit. Karastavad joogid jne. kõige roh-kem kaks dollarit, siis autosõit koju — summa ei küüni kau-geltki tema „taksini”! Kus sellega! Selle tühise summa eest ei ole ühelegi härrale lubatud lõbutseda daamiga. Ja siis tegi daam kõik, mis võis, et ahvatleda kavaleri ostma kolme täiesti ülearust pääsetähte jalgpallivõistlusele. Taks pidi makstama, muidu oleks daam tundnud enese väärtuse langenud olevat!

Muidugi ei või kõiki Ameerika tüdrukuid mõõta sama mõõ-dupuuga. Ka Ameerikas on armastusväärseid, viisakaid ja tõesti südamlikke tüdrukuid! Aga mõeldagu sellele, et ühendriikide elanikkond endisel ajal koosnes peamiselt meestest ja, et naised oli seal palju vähem. Ja selletõttu on seal praegugi veel liigne

naiste jumaldamine meeste poolt ja teatud kuritarvitus naiste poolt, kes kasutavad seisukorda.

Härrad on peaaegu erandita siledaksaetud näoga ja ameeriklase vanust on raske kindlaks määrata. Leidub seitsmekümne-aastaseid rauke siledate noorurinäguidega!

Rahvas ei näi tundvat muresid. Kõik naeravad ja räägivad lõbusa tooniga. Mõned üksindasõitjad loevad tõsise näoga hiiglasuuri ajalehti. Enamasti uuritakse sporditeateid, sest sport ja politika — s. t. politika ameerika mõiste järgi — huvitavad ameeriklast üle kõige. Muidu teab ta muust maailmast imevähe. Temale on „Ameerika” esikohal seisev maa, „The Stars and Stripes” maailma ilusaim lipp ja elanikud on kõik ainult „esmaklassilised” inimesed.

Mis eurooplastele meeldib ameeriklases, kui viimane külastab Euroopat, on tema vendlik, uhkusetu, vaba käitumine, aga see pole enamasti muud, kui teatud heatahtlikkus, otsekui tahaks ameeriklane öelda: Vaadake mind, esmajärgulist inimest! Ma pole siiski ninakas, vaid mul jätkub ka teiste jaoks midagi.

Aga katsuge kord ameeriklasele mõista anda, et te loete teda võrdseks endaga; kohe ütleb ta teile:

„You think you know much!” *)

Ühelgi teisel maal ei näi mulle jaht raha järele olevat ägedam kui seal „piiramatu võimaluste” maal.

Mida suurem linn, seda metsikum on tants kuldvasika ümber, seda rohkem roimasid, südametust ja endaarmastust. „Aita iseennast!” maksab Ameerikas rohkem kui kuskil mujal meie maamunal.

„Time is money!” — Aeg on raha. See on seal kõikjal lõõksõnaks.

Vuhisedes tormavad rongid tänaval. Maa-alune raudtee, tänavaraudtee, õhuraudtee. Pikamaa trammid, mis metsiku kiirusega edasi lendavad, ja lühimaa trammid, mis pisut aeglasemalt sõidavad.

Vuhisedes kihutavad ka sajad tuhanded autod mööda siledaid tänavaid.

Tõstetoolid lendavad City kaubamajades ja ärihoonetes üles. Ka siingi mitmesugune kiirusaste: kiirtempo kõrgemate majakordade jaoks, pisut aeglasem tempo alamate jaoks.

Ainult kihutamine ja kihutamine!

Ja ometi on kõik täpselt jaotatud, et aega kokkuhoida. Algab see juba ajalehtedest.

Kogu tekst on trükitud tibatillukeste tähtedega. Ainult üksikute sõnumite pealkirjad on suured ja silmapaistvad. Nad kergendavad tunduvalt ajalehe lugemist. Pilg lendab üle rasvaste pealkirjade... ajaleht on läbi loetud.

*) „Te arvate, et teate palju!” s. t. — te olete endast liig heal arvamisel!

Kui mõni artikkel eriti köidab tähelepanu, loetakse ka peene kirjaga trükitud tekst.

Peaasi on, et lehe esimesel küljel võimalikult rohkem artikleid peale algab. Pealkirja alla trükitakse siis esimesele küljele ka pisut teksti, ja siis: järg 2., või 3., või 4., jne. leheküljel.

Ja kõge selle juures valitseb liiklemises ometi teatud rahulikkus.

Millise rahuga seisab kordnik tänava nurgal ja annab mõlemi käega märku, kuidas publik peab talitama, s. t. kas seisma jääma või ühes või teises suunas liikuma.

Nii siis: sõitsin ikka rohkem linna südamesse. Juba nägin hiiglasuuri, heledaid, eredaid reklaamsilte majade seintel. Elektirilambid paiskasid õhku tulikirju ja mitte ainult valgus ei pidanud avaldama mõju. Ei — tiirlevad tulerattad, vahelduvad tulemaod — kõik pidi liituma üheks suureks hüüdeks:

„Anna oma raha siia!”

See aga oli ainult reklaami mõiste. Tõeliselt võis neis tulikirjades lugeda hoopis midagi muud. Seal seisis:

„Tulge minu juure, kui olete haige —

Pink pills will help you!**)”

„Kui tunned end nõrga olevat —

Pink pills will cure you!**)”

Või jälle:

„Sa hoiad kokku raha,

kui ostad kingad minu ärist!” jne.

Sõna „reklaam” tuleks asendada sõnaga „vale”. Aga maailm tahab, et teda petetaks!

„Business”, s. t. äri on üle kõige!

Teatavasti peab Ameerikas pastorgi ise hoolitsema selle eest, kuidas ära elada. Ta peab püüdma võita enesele võimalikult suuremat kogudust. Mida suurem kogudus, seda suurem sissetulek, sest... „igaüks andku, palju tal võimalik on!”

Ta pöördub siis oma jutlustes ka publiku poole, kellele jutlustab, ja nii kõlab Chicagos ühe jõulujutluse lõpp, nagu allpool toodud. Siinjuures tähendan, et usklik kari koosnes kaaluvas enamuses tüsedatest rahameestest ja nende perekondadest:

„Oo, minu vennad! On ekslik uskuda, et me taevas ainult kannelt mängime ja halleluuja laulame. Kõigeheldem löi paradiisi kogu inimsoo rõõmuks ja tasuks, ja meie hulgas on kindlasti mõned, kes ei oska laulda ega pole ka musikaalsed. Igaühele oma! ütleb Raamatute Raamat. Meie vaga kogudus siin koosneb õiglastest, väsimatutest businessmen'idest (ärimeestest) ja ka need leiavad oma hinge õndsuse! Igaühele neist on

*) „Roosad prillid aitavad sind!”

**) „Roosad prillid teevad su terveks!”

„Eksirännakud Metsikus Läänes.”

siin hädaorus juba juhtunud, et tema äri mitte ainult midagi sisse ei toonud, vaid koguni kahjuga lõppes, või et mõni börsihangeldus luhta läks. Meie Taevase Isa süles on kõik teisiti! Ja uskuge mind, armsad vennad — „that every business for everyone there will be a big success!“*)

Sel ilusal kõnel pidi olema ärateenitud tagajärg ja see anti raadio kaudu edasi tervele ameerika kristlaskonnale!

Edasi läks sõit!

Valgusemeri muutus üha eredamaks. Ja nüüd peatus tramm. Oldi jõutud vaksali.

Põksuva südamega astusin trammilt maha. Trammis olin end hästi tunnud ja seaduse käsi võis ainult erijuhtumil mind seal tabada.

Nüüd aga sattusin inimmurdu.

Suurlinlasena teadsin, et raudteejaamades on alati rohkesti salapolitseinikke valvamas. Kui Ellis Islandilt telefoniti kõigile valvepostidele! Igal hetkel võidi mulle käsi õlale panna ja keegi võis mulle sõbraliku tooniga öelda:

„Come on, boy!“ **)

Siis olin kadunud! Sest teistkordselt poleks ma enam pääsenud sisserändamise seaduse küüsisist.

Tahtmata vajutasin ameerika mütsi rohkem silmile ja siis astusin kiirete, kindlate sammudega jaama.

Pilet oli varsti ostetud. Läksin suurde ootesaali.

Seni oli kõik hästi läinud.

Saalist viis palju uksi suurde koridori, kust rongid välja sõitsid.

Ameerikas pole riiklikke raudteid. Kõik raudteed on eraseltside käes, kes püüavad hindade alandamisega ja reklaamiga üksteiselt reisijaid üle meelitada.

Pikast koridorist sõidavad rongid igalepoole sisemaale.

Igale reisijale selgesti nähtavalt rippusid iga liini kohal sildid raudteeseltside numbritega ja nimetustega, näit.:

Nr. 15 — New-York, Central,

Nr. 4 — Grand Trunk,

Nr. 8 — Vandalia Line, jne.

Nii on reisijal väga kerge kiiresti leida oma rongi.

Mina pidin veel mõned tunnid ootama, sest minu rong Läände läks alles pärast kella ühte öösel. Aga ma ei kaotanud kannatust. Istusin ja mõtisklesin: peaksin aga rutem välja pääsema New-Yorgist! Välja sellest miljonite linnast, kus peenim toredus on kõrvuti suurima viletsusega.

Veel tänagi, kus ma juba olen tundma õppinud peaaegu tervet Ühendriikide piirkonda ja elu, ei suuda ma sallida Ameerika suurlinnu.

*) Et iga äri igaühel seal saab olema suur edusamm!“

**) „Tulge, poju!“

Vakšalis üks inimurd tuli, teine läks, liiklemine kasvas ja mõõnas nagu mujal jaamadeski, ainult et see kõik sündis siin palju suuremas maastabis.

Ja viimaks, väsinud kõigist erutustest, roidunud päevastest läbielamustest, olin magama jäänud.

Tugev käsi raputas mind. Mu kõrvu kostis karm hää! ja ajast vilksatas kohutav mõte: nüüd olen jälle kinni nabitud!

Olin näinud unes, et viibin jälle laeval, ja kui mind nüüd äkki äratati, kõikus põrand minu jalge all ja alles poolunisena peaaegu pidin pikali kukkuma.

„Do you got a ticket?“ *) küsis karm hää!

Väriseva käega näitasin oma äsja kahe dollari eest lunastatud sõidupiletit.

„All right,“ sõnas hää! jälle ja . . . mul langes kivi südamele, „aga te ei tohi siin magada, muidu võite oma rongilt maha jääda!“

Nüüd sain aru: mees oli teatud õõvalvur, kes eriti pidi valvama selle järele, et ükski reisija ootesaalis ei magaks, ja kes sõidupiletita isikud vist pikema jututa jaamast minema kihutas.

Viimaks ometi väljus ka minu rong.

Mul polnud aimugi, et pidi mõõduma hulk aega, enne kui sain raudteerongis sõita jälle maksva reisijana.

Välja arvatud Pullmani Sleeping Cars (magamisvagonid), on ameerika raudteedel rongides ainult üks klass.

Istmed on polsterdatud roosa plüüšiga. Paljudes vagunites on üksiktoolid teisitiseatavate põhjadega. Neid toole võib keerda igas võimalikus suunas. Eriti meeldisid mulle seintel ripuvad, klaaskastidesse asetatud kirved, saed jne. See osutas, et rongil tuli oma pikkadel sõitudel mõnikord võidelda ka takistustega.

Üks „new-boy“, s. t. ajalehepoiss, käis edasi tagasi vagunis, mis polnud jaotatud mitmesse osasse, nagu Euroopas, vaid kujutab ühtainsat suurt ruumi, — ja pakkus ajalehti, õunu, banaane ning — ka närimiskummi.

Ka rongis panin tähele, just nagu varem tänavatrammis, et peaaegu kõik reisijad kramplikult liigutasid oma lõualuud.

Nad närisid kummi.

Tol korral veel naersin seda „mäletsemist“; pärastpoole aga närisin ise agarasti kaasa ja — kuidas veel!

Inimene on ikkagi osalt ainult oma ümbruse toode ja ükski ei suuda täielikult kõrvale hoiduda oma ligimeste hüpnootisest mõjust. Terve elu on enam või vähem hüpnootis.

Vagunis oli ka joogivett ja ma ostsin enesele mõned õunad. See oli minu õhtueine tol päeval.

Umbes tunni aja pärast olin oma sõidupileti ära kasutanud.

*) „Kas teil on pilet?“

Pidin rongilt maha astuma ja leidsin end nüüd New-Yorgi osariigi ühe väikelinna raudteejaamas.

Jaam oli täiesti puuehitis; valgustus oli päris algeline, vilets. Telegraafitoast kostis morse aparraadi tiksumine. Telegrafist oli ühtlasi ka sõidupiletite müüja. Enamus reisijaid, kes ühes minuga olid rongilt maha tulnud, olid oma sihtkohta edasi rutanud.

Ka hotellide jooksupoisid, kes iga rongi tulekul valju häälega kiitsid oma võõrastemaju, nagu „Arlington Hotel”, „Washington Hotel” jne., olid mõne üksiku õngepüütud reisi-jaga jaamast lahkunud.

Olin üksinda... üsna üksinda suures Ameerikas.

Oli õõ, külm õõ, topelt külm pärast pööraselt palavat päeva.

Aga ma olin vaba!... V a b a !

Ainult see, kes on kord vangis olnud, suudab aru saada, mis tähendab vabadus.

Olin vaba! Ellis Island, „Atlantic”, kodumaa... kõik oli selja taga.

Olin noor, olin vaene; aga mul oli jonnakas, terve mõistus ja — ronisin selle mõttega ühte tühja, jaamas seisvasse pakk-kasti, tõmbasin kõverasse, panin käed risti põse alla ja uinusin. Magasin hommikuni.

Alles nüüd, nende paljude nädalate järele, olen tõepoolest jõudnud Ameerikasse!

3. Valgemantlid.

Päev koitis, kui ronisin välja pakk-kastist. Minu käed-jalad olid kanged, selg valutas. Kõht nurus süüa. Hõõrusin enesel une silmist, sirutusin ja liigutasin jäsemeid ning peksin kätega küll umbes korda kolmkümmend ümber keha, et sooja saada.

Haigutasin.

Siis vaatasin ringi.

See, mida nägin, oli ka Ameerika:

Raudteejaam seisis puuplatvormil. Mitte kaugel sellest olid mõned tühjad prahivagunid. Linna viis äärmiselt vilets maantee.

Ameerika on nimetatud piiramatu võimaluste maaks. See on õige, kui kõrvale jätta kõik kultuurised võimalused ja võimatused ning lihtsalt tahetakse väljendada, et majandus ja tehnika on Uues Maailmas saavutanud sellise ulatuse, mis vanas Euroopas näib lausa võimatu olevat.

Ameerika ühendriigid on 9 ja pool miljoni ruutkilomeetri suurune maa-ala. Ta on üheksateist korda suurem Saksamaast, umbes poole suurem Euroopa-Venemaast ja poolteist korda nii

suur, nagu Saksamaa, Inglismaa (muidugi asumaadeta) Prantsusmaa ja Euroopa-Venemaa kokku.

Sellel tohutul maaalal on hiigla loodusvarasid ja need seisavad käsutada ja kasutada rahval, kelle mõte ja meeled teotsevad ainult või peamiselt käegakatsutavate asjadega, mitte aga vaimlistega, rahval, kes näeb oma elusihiti vaid töös ja suurte majanduslikkude kasude tagaajamises. Võetagu liin New-York—San-Francisco, mis on 5000 kilomeetrit pikk, ja võrreldagu seda diagonaaliga Madrid—Moskva, mis on umbes 3500 kilomeetrit pikk. Ameerikas on sellel otse läbistatud maaalal ikka üks ja samane rahvas, kõikjal samane äri-vaim, „Empire of business” (äri riik). Kui erinev on lugu Euroopas Madrid—Moskva liinil! Milline rahvaste segu, milline suur mõtete ja vaadete lahkumine majanduse ja üldse elu suhtes!

Nüüd võrdleme Euroopa riike Ameerikaga. Ühelgi neist pole nii suuri looduslikke varasid ja majanduslikke abijõude, nagu Ameerikas. Iga riik Euroopas võitleb majanduslikkude raskustega, peab kulutama pöörast energiat, et võita iseoma piirkonnas teatud ideid ja voolusid.

Pole ime, et Ameerika majandus on saavutanud nii suure ulatuse. Veel suuremat arenemist takistab ainult inimeste puudus. Suurte maailmalinnade, nagu New-York, Chicago, jne., kus on kokku koondunud kolm kuni seitse miljonit inimest, olemasolu ei tohi luua pettepilti. Linnades on tõesti inimeste ülirohkus ja tööpuudus, kuid maa, Ameerika sisemaa hiiglapirkonnad on väga hõredasti asundatud ja seal on tööliste puudus.

Nii oli ka siin lugu. Milline suur vahe! Eile õhtul olin alles New-Yorgis, miljonite inimeste linnas, — ja täna hommikul sammun juba viletsal maanteel näiliselt niisama viletsa külakese poole.

Kas see oli veel sama maa?

Elegantne, sädemeid pilduv, toreduses särav New-York... ja siin polnud sillutatud maanteedki.

Majad olid erandita kõik puust ehitatud ja seisid telliskivist vundamendil. Peaaegu igal majal oli avar puust rõdu, n. n. „porch”. Majad olid erinevais värvides — mõned valged, roheliste aknaraamidega, teised kollased pruunide aknaraamidega. Vahest kerkis esile roosavärviline maja. Peab ameeriklaste auks tunnistama, kõik see näis õige ilus.

Lähenesin ühele majale tagaküljest. Põhjus oli see, et mul oli pöörane nälg. Olin päris nõrk. Ma polnud ju pärast eilset hommikueinet Ellis Islandil enam raasugi suhu saanud, välja arvatud ainult rongis söödud kolm ameerika õuna.

Siis aga haaras mind häbitunne. Esmakordselt elus läksin kerjama. Ülejääki kena Selma austaja poolt antud viiest dollarist ei tohtinud ma miski hinna eest välja anda!

Kui sammusin n. n. „alley’l”, s. t. majade taga asuval tänaval, ja lähenesin maja uksele, tuli joostes mulle vastu üks blond-

peaga poisike. Saapad ja sukad puudusid tal. Jalas kandis ta sini-seid pükse riidest, millest Euroopas mitmes kohas valmistatakse vedurijuhtide riidetust. Need püksid ulatasid poisikesel ees üle terve rinna ja hoiti ülal kahe õlapaelaga, mis olid selja tagant kinni nõõbitud. Niisuguseid pükse nimetatakse Ameerikas igal-pool „overalls”-ideks. Neid kannavad vanad ja noored.

Poisu, kes võis kõige rohkem kümneaastane olla, näis päris meeldiv oma pükstes, mille all ta kandis puhast, vöödilist särki.

Kui nooruke mind nägi, omandas tema veetlev näoke põlgliku ilme.

„What are you doing here, you hobo?” *) ütles kümneaas-tane poisike mulle, rohkem kui kaks korda temast vanemale.

Mõtlesin kodumaale. Seal ei ütleks kümneaastane jõmpsikas vanemale inimesele iial selliseid sõnu. Aga... nälg on ka valus, ja mul oli nälg!

„Ehk oleksid nii lahke ja paluksid oma mammat, et ta an-naks mulle pisut leiba; ma pole eile hommikust saati midagi söönud.”

Siis turtsus jõmpsikas:

„O, you tramp, you hobo, get away from here, or I will call the dogs!” **)

Tahtsin juba tõsta käe, et jõmpsikale üht tublit kõrvakiilu anda, kui meile lähenes maja poolt üks vanem proua.

Ta vaatas mulle hetke üle prillide otsa. Nägin kahvatut nägu; suu juurest alla jooksev terav joon kõneles muredest. Siis pöördus ta, mulle sõna lausumata, poisi poole ja sõnas:

„Come on, Charley, let us go indoors!” ***)

Nende sõnadega tahtis ta lahkuda. Mina aga mõtlesin oma tühjale kõhule ja ütlesin:

„Please, mistress, haven't you any work for me?” *****)

Ma palusin seega tööd. Naine pöördus minu poole. Minu ing-lise keele hääldamisest oli ta kindlasti märganud, et olen vöö-ramaalane, ja sellepärast küsis ta nüüd:

„Are you a Frenchman?” *****)

Ta nähtavasti pidas mind prantslaseks.

„No, ma'm,” vastasin, „a German.”

Ja siis ütles ta puhtaimas Hannoveri murrakus: „Sakslane? Ja pealegi nii noor? Mis teie otsite siin Ameerika sulatuskatlas?”

Jutustasin talle kodumaa kitsikusest, Karl May romaani-dest, Winnetoust, Gerstäckerist ja teab millest kõik.

Naine kuulas tähelepanelikult. Ka poisu, kelle näolt juba ammu oli kadunud too inetu põlglik ilme, oli vait. Kas ta sai minust aru? Eurooplaste lapsed Ameerikas oskavad küll sageli

*) „Mis te teete siin, teie, päevavaras?”

***) „Oo, teie hulkur, teie päevavaras, minge minema siit, või ma kutsun koerad!”

*****) „Tule, Charley, lähme tuppa!”

*****) „Palun, proua, kas teil ei leiduks tööd minu jaoks?”

*****) „Kas teie olete prantslane?”

oma kodumaa keelt, ka kirjalikult, aga kodumaast enesest ei taha nad enam teada. Kaasõpilased koolis pilkavad neid ja neil on tunne, nagu loetaks neid alaväärtuslikuks. Sellepärast salgavad nad tihti oma päritolu ega taha olla eurooplased.

Olime pikkamööda sammunud maja poole. Seal määratsesid kettide otsas kaks suurt koera.

Tagarõdu juure jõudnud, kattis majaproua laua: ta tõi lauale saia (Ameerikas ei tunta musta leiba), marmelaadi, keedetud mune ja kohvi.

Sundis siis mind tublisti sööma.

Tema mees näis hästi teenivat. Nagu pereproua vestluse kestel ütles, olevat ta ametis raudteel ja sõitvat New-Yorgi ja Buffalo vahel. Ta tulevat ainult laupäeviti koju ja pidavat õöl vastu esmaspäeva jälle ära sõitma.

„Ameerika on karm maa,” ütles majaproua, „ja kuigi siin läheks teab kui hästi, ei unusta inimene iial oma vana kodumaad! Häda sellele, kes kodumaalt välja rändab! Tema hing kistakse pooleks. Oma mõtetega on ta alati kodumaal. Ja kummaline: kui ta pöördub tagasi kodumaale, jääb osa tema hingest siia võõrasse, külma ja ometi armsaks saanud Ameerikasse.”

Naise rinnust pääsis ohe; siis jätkas ta:

„Ja mis te tahate siin peale hakata?”

Ütlesin, et tahan ringi vaadata, kust saaks mõned dollarid teenida, sest mul polnud taskus rohkem, kui kaks dollarit. Hiljem tahtsin rännata Läände.

„Jah,” sõnas pr. Winter, sest nii oli selle tubli naise nimi, „kui minu mehel poleks kindlat kohta New-York Central Railway seltsis, siis oleksime meiegi juba ammu Läände sõitnud.”

„Ajad Ameerikas on praegu halvad,” jätkas ta lühikese pausi järgi, „paljud, kui mitte kõik sisserändajad jäävad peatuma siia, Idasse. Sellevastu olevat Läänes võimalik väga odavasti saada maad. Ka elutingimused pidavat seal paremad olema, ja töö tasutavat rikkalikumalt. Seal olevat igal pool rohkem tööpakkumisi, kui siin idapoolseis osariikides.”

Küsisin, kus siis Ida lõpeb ja Lääs algab.

„Kõik mis asub teinepool Chicagot, on Lääs,” vastas naine. „Läänes on metsikum ja vabam elu ja seal puhub hoopis teine tuul.”

„Aga kuidas pääseda ilma rahata Läände,” pärisin ma edasi, „kui siin pole leida mingit tööd? Lõpuks ei jää mulle muud nõu, kui rännata jalgsi.”

„Ah,” tähendas sellepeale pr. Winter, „siin maal ei kõmbi hulkur, kott seljas, linnast linna või paigast paika. Ei! Ta otsib siin üles väikesed linnakesed, kus kaubarongid peatuvad. Tühjade vagunite ukсед on harva suletud ja rändur — keda nimetatakse ka h o b o'ks või t r a m p'iks — leiab varsti, et neis vagunites on päris mõnus sõita. On vahest õnnetuseks kõigi vagunite ukсед kinni, ronib mehike lihtsalt vagunite vahele puhvrile või

koguni vaguni katusele. Aga ta ei tohi lasta end tabada raudtee teenijaskonna poolt. Siin on rängasti keelatud sõita „jänesena”. Sageli kihutavad raudteeametnikud hulkuri lihtsalt vagunikatusele kuulidega alla, et teda kinni võtta ja politseikohtuniku kätte anda. Kui see neil õnnestub, istub vaene tr a m p iga kord oma kolm kuud töömajas.”

„Ah, vaat’ sulle vaba Ameerika!” pidin seda kuuldes mõtlema. „Või siin on lugu nii. Siis on muidugi üsna hea, kui sul taskud raha täis on; aga . . . häda sellele, kes peab ringi jooksmata tühjade taskudega; nende jaoks on politseikohtunikud vist ekstra siia maailma sündinud!”

Lühikese vaheaja järele jätkas pr. Winter:

„Te peate vaatama, kuidas läbi saate. Ameerika on karm maa, aga hea elukool. Nii paljudki on siin põhja läinud, aga paljud on ka oma õnne leidnud.”

Tänasin lahket prouat ja asusin jälle teele.

Külatänav minu ees oli tühi. Aga ei, nimetus küla, nii nagu minu kodumaal, ei sobinud siin põrmugi.

Vastupidi minu kodumaa talunikule, kes elab külas, ja kelle põllud ja aasad on väljaspool küla, elab ameerika farmer otsekohe oma põllul, sageli miilide kaugusel oma lähimast naabrist. Linna ta ei sõida kuigi tihti, ja ainult pühapäeviti, kui „külas” minnakse kirikusse, tuleb ameerika talunik oma autoga kohale, et kuulata jumalateenistust.

Siis on kirikuesine avar plats täidetud sõidukitega ja kirikus laulab vaga kogodus.

Sellepärast polnud ka ime, et ma leidsin eest ainult ühe apteegi, õigemini rohukaupluse, n. n. d r u g s t o r e'i, ühe autode paranduse töökoja, ühe võõrastemaja, ühe poe ja vaid paar elumaja. Ühe sõnaga, see oli vilets pesa ja selle tõttu otsustasin kasutada esimest ettejuhtuvat, Läände sõitvat rongi, et minema pääseda sellest kurvast urkast.

Mitte kaugel puust jaamahoonest nägin üht ümmargust hoonet, kindlasti kohta, kus siit möödasõitvad vedurid täiendasid oma veetagavara.

Peaaegu tähendama, et Ameerikas pole kuskil tõkkepuid raudteel, nii et on juhtunud, et autod, mis veel enne rongi kohalejõudmist tahtsid kihutada üle rööbaste, sattusid rongi alla ja kõik sõitjad said surma.

Politsei siin vabal maal on küll väga viisakas ja juhib üksindakõndivad daamid galantselt üle raudteetammi või tänava; muidu aga ei hooli nad põrmugi sellest, mis üksik kodanik teeb, ja nii võib igamees end vaba tahte järgi surnuks lasta kihutada, kui tal sihuke mõte pähe tuleb.

Maal on politsei õige vähesel arvul esindatud. Sõjaväelasi ei ole sugugi näha.

Selle tõttu võisin kaunis vabalt liikuda, hulkusin mööda raudteeliini ja imetlesin, millise primitiivsusega see oli ehitatud.

Rasked, jämedad tammeliiprid olid umbes poolemeetriteliste vahedega pandud lihtsalt maanteele, osalt ka veidi liivasesse maapinda asetatud; nende liiprite peale oli siis niisama lihtsalt rööpad hiiglanaeltega kinni löödud.

Veepaagi lähedal seisis üks kuur ja selle kuuri varju heit-sin pikali.

Oli põrgupalav ilm. Soojamõõtja näitas 104 kraadi Fah-renheiti järele. Higistasin pööraselt, kuigi hoidusin tegemast liigutusi ja pealeselle, nagu ütlesin, lebasin vilus.

Nüüd kihutas üks „flyer” (lendur) mööda. Vaevalt olin jõudnud silmata kaitseplatvormi veduri ees, kui juba välkrongi viimne vagun minust mööda vilksatas.

Nii saabus pärastlõuna. Päike oli haripunktist üle läinud ja vajus oma teel pikkamisi kaugesse läände. Ka mina tahtsin rännata sama teed, kuigi mitte nii kiire tempoga.

Ühe veduri terav vile segas mind neis vaatlustes. Ida poolt lähenes aeglaselt üks hiiglapikk kaubarong. Selles võis olla küll viiskümmend või rohkemgi kaubavagunit.

Enne rongi kohalesaatumist läksin ruttu teisele poole roo-paid, ja vaevalt peatus rong, kui ma juba vaguniterea kõrval edasi hiilisin. Jaamast mind ei nähtud, sest jaam oli nüüd teiselpool rongi.

Aga niipalju kui ka katsusin... kõik vagunite ukсед olid tugevasti kinni. Ruttu otsustades ronisin ühe vaguni alt läbi jälle teisele poole, kuid ka seal olid ukсед suletud.

Nüüd läksin vagunite vahele ja ronisin puhvrile. See koht aga oli siiski kaunis elukardetav. Seepärast ronisin uuesti maha ja käisin veel kord vaguniterea läbi. Lõpuks, kui juba lootusetult möödusin viimaseist vaguneist, näis mulle äkki, et üks uks seisab veidi praakil. See oli küll kitsas pragu, vaevalt nähtav, siiski oli mul kohe veendumus, et see vagun on tühi.

Vaatasin ringi, kas õhk on puhas. Vedurijuht — Ameerikas „inseneri” nimetust kandev — askeldas oma masina kal-lal. Kütja ei võinud mind näha ja teised rongiametnikud vest-lesid jaamaülemaga ja telegrafistiga.

Tugev haare ja tõuge — ning vaguni uks veeres lahti; hüpe — ja olingi vagunis ning uks lendas jälle kinni. Kõik see oli ainult silmapilgu töö. Ja oli ka viimane moment, sest juba lähenes jaama poolt rongijuht, et minna nähtavasti viimasesse vagunisse oma kohale. Ameerika kaubarongide viimane vagun sisaldab nimelt päris mugavat ruumi rongi personaali jaoks. Siin on teatud määral rongijuhi kontor, „office”.

Vaevalt oli ta jõudnud viimasesse vagunisse, kui juba kõlas veduri läbilõikav vile — tarviline hulk vett oli vahepeal juba peale võetud, — rongist käis läbi naksatus, puhvrid kõlksatasid vastamisi, ja mina, nii pikk kui olin, võõras ruumis ootamatu tõuke tõttu pikali põrandale lendasin.

Ja nüüd algas pörgusõit. Rong kihutas päris korraliku kiirusega ja ainukeseks tüütavaks asjaks oli, et peaaegu igas jaamas kole kaua manööverdati. Vaguneid jäeti maha, teisi haagiti jälle külge. Ametnikke jooksis edasi-tagasi ja neil näis tööd küllalt olevat, igatahes niipalju, et neil aega polnud „jänneste” järele vaadata.

Arvutasin, et kulutasime küll oma kakskümmend neli tundi selle maa ärasõitmiseks, mille kiirrong kahe tunniga ära kihutab. Rongi igavesest raputamisest ja hüplemisest olid mul varsti kõik luud-liikmed haiged. Viimaks ei suutnud ma seda olukorda enam välja kannatada, ja kui rong ühes jaamas jälle peatus ning manööverdama hakkas, ronisin välja.

Vaatasin ringi. Seesama maastiku ühetoonilisus, nagu eelmisel päevalgi. Jällegi puust jaamahoone. Sillutamata tänavad. Peatänaval mõned poodidega majad. Nende ümber kaunis kenad puust üheperekonna elamud. Farmerid elasid, nagu harilikult, igaüks oma põldude keskel.

Sammusin peatänavat mööda edasi. Ühe habemeajaja äri ees seisis juuksur-sell. Nähtavasti polnud tal suuremat teha. Politseinik, hõbetärn rinnal, kõndis nuiaga vehkides tänaval edasi-tagasi. Ta viskas mulle möödudes uuriva pilgu. Ta muidugi tundis selles väikelinnas igat elanikku ja teadis siis ka kohe, et olin võõras. Kindlasti aimas ta ka seda, et olin saabunud kohale kaubarongis „jäneseana”, sest sel ajal ei tulnud sinna ühtki reisijaterongi; aga tal puudusid tõendused.

Ma võisin ju niisama hästi ka „apostli hobustega” siia rännanud olla. Ja dokumendid... jah, õnnelik Ameerika!... Dokumente siin pole! Nendeta on ju palju parem elada. Kui on tehtud mingi temp, siis ei ole ju politseil kohe tarvis teada, missuguse taadi poeg sa oled.

Sageli juhtub, et Ameerika väikelinnades politsei võtab ette haarangu räpastes urgastes. „Räpasteks” urgasteks nimetatakse siin mängupörguid, või salakõrtse, või lõbumaju jne.

Kõik neis majades tabatud isikud võetakse vahialla. Politsei muidugi tunneb igaühte nimepidi. Ega see pole ka mingi ime väikelinnas! On ju tabatud kõik silmapaistvad ärimehed, hästituntud seltskonna koorekiht, ja tihti ka agarad kristlased ning kirikuskäijad. Kõik viiakse politseikohtuniku ette. See algab nüüd ülekuulamist:

„Number 1, what's your name *)?”

„George Washington, Teie Ausus.”

„Well, alright, mr. Washington, twenty dollars fine.”

„Mr. Washington” maksab oma kakskümmend dollarit trahvi ja... võib minna.

„Number 2, what's your name?”

„Abraham Lincoln, Teie Ausus.”

*) „Nr. 1, mis on teie nimi?”

„Alright, mr. Lincoln, twenty dollars fine.”

Ka „mr. Lincoln” maksab ja läheb.

„Number 3, what's your name?”

„Jefferson Davis, Teie Ausus.”

„Alright, mr. Davis, twenty dollars fine.”

Ka see mees maksab ja läheb. Ja nii kestab see edasi. Kõik need „kuulsad” mehed maksavad oma trahvi ja lahkuvad. Nad ei taha teatada avalikkusele oma õiget nime, vist kardavad nad ka veidi oma õrnamat poolt, s. t. kui neil on see, ja politsei teab seda muidugi. Aga ta tahab ju ainult raha. Tal pole mingit huvi häbistada armsat, head pummeldajat. Ja järgmisel päeval võidakse siis kohalikkudes ajalehtedes lugeda umbes järgmist:

„Meie äärmiselt tubli politsei pani eile õhtul jälle toime haarangu ühes kurikuulsas lokaalis. Areteeriti kaheksa isikut; igaühte trahviti 20 dollariga. Kõik maksid trahvi ja vabastati kohe vahialt. Need olid hrad: George Washington, Abraham Lincoln, Jefferson Davis, Grover Cleveland, William Mc Kinley, William Jennings Bryan, Benjamin Franklin ja Woodrow Wilson.”

Väikelinnakeses aga teatakse kõik! Ollakse kursis, ja juba samal päeval sosistatakse üksteisele kõrvu trahvitute õigeid nimesid. Härra politseikohtunik jutustas seda oma naisele, see jälle oma sõbrannale, sõbranna oma mehele, jne. Nii on ka Ameerika väikelinnades oma klatsh ja kõmu.

Rändasin rahulikult tänaval edasi. Tegin, nagu ei näekski ma, kuidas politseinik pöördus ja mulle järele tuli. Ma aga hoidusin nüüd toitu kerjamast.

Tänaval lõpul seisis üks farmer oma veoautoga. See oli täidetud n. n. vesimeloonidega ja mush-meloonidega. Vesimeloonid on väljaspoolt üsna rohelised, seest aga tulipunased. Otsin enesele ühe melooni, mis kaalus umbes viisteist naela ja oli kaks korda suurem kui minu pea; läksin siis ühele tühjale ehituskruundile ja hakkasin seda hiigelmelooni südamerahuga sööma.

Naabermaja aknast vaatas kaks kena poisipead ja nad tahtsid endid surnuks naerda, kui hammustasin oma hiigelmelooni.

Politseinik aga kõmpis urisedes mööda. Talle oli see üsna ükskõik, et ma melooni jäänused lihtsalt sinnasamasse maha vedelema jätsin. Need moodustasid ju sellele ehituskruundi rämpsuale, pühkmeteale, tühjadele konservikarpidele jne. paraja lisanduse... ja Ameerika on ju ka v a b a m a a, nagu teate.

Linnaservale oli asunud üks brandenburglane. Ta elas väikeses puumajakeses oma täiskasvanud pojaga ja mitte just enam noore tütreaga. Naine oli tal surnud ja nad elasid kolmekesi kaunis erakutena.

Üks saksa poodnik oli õelnud mulle, et läheneksin linnakese servadele. „Võib olla, leiad seal mingit tööd,” sõnas ta oma pennsylvaania-saksa murrakus.

Pennsylvaania esimeste saksa asunikkude järeltulijad räägivad veel tänagi endist saksa keelt, olgugi, et nende esiisad juba paljude aastakümnete eest sisse rändasid; nad on oma tublisti ingliskeelsete sõnadega segatud emakeele põlvest põlve edasi pärandanud.

Nii siis rändasin tole brandenburglase juure ja mul oli õnne; mind võeti lahkesti vastu. Aga varsti märkasid, et rahast oli seal peres nappus.

Need tõesti head inimesed olid sisse seadnud telliskivitehase, aga... tont teab, kas ei valmistanud nad küllalt kive või polnud neil turgu. Raha polnud neil kunagi.

Aga mitte üksinda see, et raha polnud; ka toitu oli napilt. Ühel päeval sõime seapekki kartulitega ja teisel päeval jälle kartuleid pekiga. Suhkurt, kohvi ja jahu näis poodnik muretsevat, ja juba varahommikul, kui kuked laulsid, seisis majatütar gasoliinipliidi ees ja kúpsetas pannkooke.

Töötasin, kus aga sain, ja tegemist leidis alati.

Siis õhtuti, pärast kella kaheksat, kui saabus videvik ja võsastik muutus üha pimedamaks, kui lähedas ojakeses hakkasid krooksuma konnad, ja ameerika õõbik, „whip-poor-will”, tõi kuuldavale oma kaeblikke viise, istusime neljakesi rõdul ja laulsime. Puude tagant ilmus varsti vana, hea küu ja valgustas oma hõbekiirtega haruldast maastikku.

Seal seisis väike onn, selle taga ameerika võsastik. Neli inimest istus maja varjus. Õõ oli kuum ja lämmatav.

Keha, mis päeval pidi kannatama põrgulikku palavust, ei saanud värskendust ka õõsel.

Toad olid väikesed ja õhk neis pööraselt rusuv. Isegi õõsärk oli piinaks. Ja nii tõmmati seegi seljast ja püüti alasti magada paar tundi.

Ameerikas pole ehmetekke. Naised õmblevad kokku kirevaid riidetükke, panevad kahe niisuguse riide vahele vatti ja tikivad siis läbi. Tahab ameeriklane soojemalt magada, võtab ta paar niisugust vatitekki peale.

Jäin nende heade inimeste juure paariks nädalaks, aga igatsus Lääne järele ei annud mulle rahu. Pidin edasi rändama. Kui ainult saaksin pisut raha teenida! Seal aga ei näinud ühelgi raha olevat. Linnas teati täpsalt, palju keegi „väärt” oli; kui aga õieti vaadata, siis oli igaühel võlgasidki. Üks pidi veeli maksma järelmaksuga ostetud auto eest, teine oli omale muretsevad uue lõikusmasina, kolmas oli maad juure võtnud, jne. Ameeriklane ei ole nii kokkuhoidlik; ta tahab ka elust osa saada.

Kuid siis naeratas mulle õnn.

Olin linnas midagi muretsemas oma „bossile” (peremehele) ja nägin hämmastuseks, et tollel tühjal ehituskruundil, kus ma

oma siiasaabumise päeval olin söönud vesimelooni, inimesed olid ametis tellingite püstitamise ja õigemini öelda, tellingid olid juba püsti ja näis teatrilavana. Lavalt viis trepp alla vaatatajateruumi. Maa sisse taoti pakud ja nendele kinnitati viltu kitsas laud, nii et lavalseisja võis igal momendil publiku sekka astuda, kui viimane seisis lava ees.

Milleks see kõik, seda sain alles pärast teada.

Nüüd oldi valmis laudade naelutamisega pakkudele ja asuti ühe kaunis suure kasti kallale.

Olin uudishimulikult seisma jäänud ja vaatasin, kuidas kasti avati. Ja mis seal nähtavale ilmus? Klaver! Issand hoidku, päris ehtne klaver! Olin päris unustanud, et maailmas on ka niisuguseid asju. Mul polnud enam aimugi, kuidas kõlab muusika. Olin ju hulkur... ameerika tramp!

Ununud oli minu peremees, telliskivivabrikant; ununud olid tema poeg ja tütar, ununud olid kaunid laulud, mida olime laulnud õhtuti võsastikus.

Ma ei tea, kuidas see tuli, aga korraga istusin ühel pakul klaveri ees, ja juba kõlasid ilusad akkordid üle avara, lageda platsi.

Mängisin „Nõmme hauda”, siis madruste laulu „Lendavast hollandlasest”; mängisin... mida ma kõike ei mänginud!... et lõpuks kuuldavale tuua tulist, nii väga armastatud „Y a n k e e d o o d l e ' i t ”.

Naabermaja aknale ilmusid jälle poisipead; aga seekord ei naernud nad enam hiiglamelooni õgijat. Varsti oli platsile kogunenud ka teisi uudishimulisi, kes vaikides kuulasid muusikat.

Siis mängisin veel „Home, sweet home” (Kodu, magus kodu) — ja... ärkasin, vaatasin ringi ja tahtsin klaverikaane kähku kinni lüüa.

Kuid siis laskus minu õlale raske käsi. Keegi härra, jämeda uuriketiga, hallis, laitmatus ülikonnas, laitmatus pesus, seisis mu ees.

„Well, my boy,” ütles ta, „sind olen ma juba ammu otsinud. Tuled just parajal ajal ja võid juba kohe täna õhtul alata.”

„Mis asja?” küsisin ma.

„Me anname selle vaba maa, vägevate ühendriikide, linnades igal õhtul „gratis-show”, maksuta etendusi, s. t. igaüks võib maksuta pealt vaadata, mida me siin teeme.

Sina mängid sissejuhatuses ühe või paar lugu sellel neetud riistapuul, mida nimetatakse klaveriks, ja kui õhtu jooksul publik on laiali valgunud, meelitad selle neetud riistapuuga, klaveriga, uut publikut kokku.

Selle eest saad maksuta sõidu raudteedel, priikorterite esmajärgulises boarding house'is (võõrastemajas) ja kuus dollarit nädalas palka. Noh, kuidas on?”

Mulle polnud asi täiesti selge. Millest see hea mees siis tahtis seda kõike maksta, kui etendused olid maksuta, nagu ta ise ütles?!

Aga pikast mõtlemisest polnud mingit kasu. Pealeselle tahtsin niikuinii lahkuda telliskivitööstusest ja seetõttu oli mul ainult küsimus, kas hakata jälle hulkuriks ja raudteejāneseks, või võtta vastu selle paksu kõhuga isanda ootamatu pakkumine.

Seepärast palusin ainult, et minu telliskivivabrikandile saadetaks teade, et ma ei tule enam tagasi.

Nõnda on lugu Ameerikas.

Ei mingisugust meldimist haigekassale, ei mingit ülesütlemist jne. Kui pole enam isu töötada, loobutakse lihtsalt tööst, või ümberpöörduvalt, tööandja võib igal ajal ja tunnil lõpetada töövahekorra.

Mr. Roberts, hall mees jämeda uuriketiga, lubas saata farmi oma neegri Benjaminini. Sellejärele surusime teineteisel kätt ja lepingu oli sõlmitud.

Vähemalt lähemaks ajaks olin nüüd mureta. Millesse asi muutus, seda pidin muidugi varsti teada saama. Ameeriklane ei armasta, et palju küsitakse.

Ja ma saingi teada.

Saabus õhtu. Benjamin, too must Aafrika poeg, oli lava äärele kinnitanud paar harki. Neil harkidel rippus kaks suurt kastekannu kujulist plekk-kannu, ainult et kummalgi kannul oli kaks toru. Igas torus oli taht. Kann ise oli täidetud petrooleumiga. Põledes andsid need tahid üsna heledat leeki. Ja nii põlesid need kaks tõrvikut õhtu õhtult igalpool, kuhu me ka tulime.

Sel esimesel õhtul panin muidugi teravasti tähele ja kuulasin kõike, mis sündis.

Nii siis oli Ben — Ameerika ühendriikides lühendatud nimetus Benjaminist — süüdanud õlikannud. Veidi tagapoole oli üles seatud midagi riuli taolist ja sellele riulile seadis ta mitmesugustesse sahtlitesse pööraselt palju klaaspurke.

Need nägid välja nagu harilikud keedise purgid, olid nähtavasti täidetud piiritusega, ja piirituses igas purgis ujus midagi õudset, ebaapetiitlikku.

„Kuule, Ben,” ütlesin neegrile, „mis pagan neis purkides on?”

Ben tõmbas paksud huuled laiale naerule, pööritas silmi ja vastas:

„Seda ma ei ütlep, mister Jack, te leiap see isegi.”

Ja leidsingi, veel samal õhtul.

Kell oli kaheksa saanud. Meie putka ette tänavale oli juba kogunenud rahvast. Noored poisid ja kenad tüdrukud jalutasid edasi-tagasi. Lendas nalju ja tervitusi. Selles väikelinnas tundsid ju kõik üksteist. Nad olid koos koolis käinud (Ameerikas on ühiskoolid), olid seltsis üles kasvanud ja olid nüüd oma õitsvas

nooruses. Nägin noori daame poisipeaga, kuni kõrvatagusteni mingitud, huuled erepunaseks värvitud, silmakulmud sõepulgaga mustatud ja silmadesse belladonna-tilku lastud, et terad oleksid suured, läikivad.

„Halloo, John! Halloo, Charley! Halloo, Bill!” tervitasid tüdrukud.

„Howdiduu, Daisy, Line, Anny?” kostis poistelt vastu.

See oli lõbus rahvas, rahata ja mureta. Poisid ei näinud tüdrukute värvitud huuli ja mingitud põski; nad olid selles suhtes päris pimedad. Õnnelik noorus! Neil olid kõik need haprad naisolevused paradiisi inglid.

Ja nii oli see hea! Sest mis on elu ilma illusioonideta?

Mr. Roberts'i märguandel pidin istuma klaveri taha. Kõlas tuline Sousa-marss ja publik hakkas koonduma. Selle järelle laulis hr. Roberts mitte sugugi halva baritoniga igatsust täis armastuslaulu: „Till we meet again . . .” (Kuni kohtume jälle), kusjuures mina talle tundeliselt akkompañeerisin.

Vahepeal kogunes lavale ikka rohkem inimesi. Ja nüüd nägin ka mina, kui tarvilik oli see lava ette ehitatud trepp. Selleta ei võinud härra Roberts publikule ligi pääseda. Ja seda pidi ta ometi tegema, nagu kohe näeme.

Laul lõppenud, astus Benjamin ette. Ta oli oma huuled veel suuremaks värvinud: tema „suukene” ulatas kuni kõrvadeni. Siis oli ta veel pähe pannud kübara randi; mütsi põhi puudus täiesti, nii et pealagi paistis ülevalt välja. Minu kübar see igatahes ei olnud, sest olin oma kübara New-Yorgis puruks lõiganud ja tükid kõige nelja tuule poole laiali puistanud. Selle kummalise kübara juure oli ta selga tõmmanud klouni riidetuse. Jakk ja püksid olid kooš, valged, punaste vöötidega. Ben laulis kraaksuva neegrihäälega.

Ta jutustas, et tema äiamamma olevat talle külla tulnud. Paari nädala pärast olevat ta tahtnud jälle ära sõita. Viisakuse poolest olevat ta siis öelnud, et äiamamma jäägu veel veidike-seks ja siis olevat ta jäänudki . . . ja ta olevat veel praegugi tema juures. Ja iga salmi taga tuli refrään: „Soovin, et ta ometi seda teeks (nimelt ära reisiks).”

Lava ümber pealtkuulajad puhkesid mürisevalt naerma, mille juure Ben tantsis korrapärast „Jake'i”.

Ja nüüd tuli moment, kus härra Roberts'i äri algas.

Kes kujutleb endale, et ameeriklane puhtast inimarmastusest maksab klaverimängijale palka. üürib ehituskruundi, põletab petrooleumi ja peab neegreid palgalise tolana, see eksib rängasti. Nii siis härra Roberts astus rambi ääre. Ta silmitses inimhulka, kuni saabus täielik rahu, ja algas siis: Ladies and gentlemen! Ärge arvake, et ma reisin mööda osariike (of this glorious country — selle hiilgava maa), et teile müüa või kaela määrada mingeid väärtusetu asju . . . Oh no!”

Ta võttis vaskmünte ja viskas nad rahva hulka.

Kohe algas kummardumine ja nende rahade otsimise ja haaramine. Kui jälle oli tekkinud rahu, jätkas auväärt härra Roberts:

„Ladies and gentlemen! Praegu nägite, et mina ei hooli rahast. Kui ma võtan vaevaks ja rändan läbi selle maa linnade ja külade, siis teen seda selleks, et aidata kannatavat inimsugu . . . Ma väidan,” ja selle juures tõusis härra Roberts hiäl kauge kõuemürinana, „et igal inimesel (kaks minutit paus) on paeluss!

Paelussi olemasolu avaldub iga inimese näos. Üks saab sellest kahvatu näo ja sinised rõngad silmade alla; teisel on roosa ja terve nägu ja ta ei aimagi, millist õudset võõrast ta oma sisemuses varjab. Ainult tema õudselts kasvav isu peaks talle reetma, mis temas sünnib.

Ladies and gentlemen! Vaadake neid purke. Need kõik sisaldavad paelusse, mis on võetud inimestelt, kes ei teadnud, et nad niisugust parasiiti endas toidavad! . . .”

Õudne vaikus valitses pealtkuulajates. Igaühel oli vist tunne, et tema sisemuses on eriti suur paeluss . . .

Ben oli astunud trepile ja näitas imestuvale rahvale purke nende vastikust äratava sisuga. Nüüd algas härra Roberts jälle oma kõnet:

„Ladies and gentlemen! Mis vabastab meid inimlapse paelussist, mis tingimata peitub meis igaühes? Mina ütlen teile seda: elurohud on see, mis meid kõiki päästab!

The Herbs of Life is the real thing!

Teie ei tarvitse ju osta põrsast kotis. Vaadake siia. Võtan lihtsalt puhast vett, valan seda elurohtudele ja kohe on mul suurepärase, maitsev jook . . .”

Ta valas vett rohtudele, astus oma veekannuga trepile ja laskis sellest maitsta mehi ja naisi. Siis jätkas ta:

„Mis maksab niisugune pakk elurohtusid? Mitte enam ega vähem kui üksainus dollar!

Üksainus dollar päästab teid! Üks dollar annab teile tagasi tervise! Üksainus dollar hoiab teile kokku tuhandeid! Üksainus dollar pikendab teie elu!

Kuulge! Kes minu elurohtude mõjuga ei ole rahul, see saatku igas pakis leiduv tshekk Springfieldi osariigi pankas Illinoisi. Springfieldis on minu alaline elukoht.

Igaüks, kes oma tsheki saadab, saab oma dollari tagasi! Oma dollari, Onu Sami puhtas rahas. Oleme rääkinud.”

See oli märgusõnaks Benile ja minule.

Härra Roberts, Ben ja mina ei suutnud kuidagi järele jõuda, et vahetada ameeriklastele elurohtude pakkisid heade ameerika dollarite vastu. Paari minutiga oli maailmatu hulk raha kogutud.

Siis tehti vaheaeg ja pausi järele algas teine ning viimane etendus selleks päevaks.

Umbes kella üheteistkümne ajal läksin koju.

Mr. Roberts oli asunud korterisse ühte n. n. „boarding-house'i”. Niisuguseid maju on Ühendriikides pööraselt palju. Enamasti elutsevad neis poissmehed, sest abiellumine on Ameerikas kallis lõbu ja töövõimalused on väga ebakindlad.

Ühe kolmandiku sissetulekust neelab juba korteriüür, ja kõik, mis on kuidagi seotud lõbustustega, on pööraselt kallis.

Boardinghouse'is seevastu on noormehel päris hea elu. Harilikult kasutavad kaks kostilist üht tuba magamiseks; jah, enamasti magavad nad koguni ühes voodiski, sest Ameerika voodid on hiiglalaiad.

Lugemiseks ja üldiseks koosviibimiseks on lumisel korral harilikult reservitud üks tuba ja söögisaaliks samuti üks tuba. Siin, pikal laual, seisavad kolm korda päevas ameerika köögi maiuspalad.

Antakse hommiku-, lõuna- ja õhtusööki; seega siis kolm einet päevas, ja see on kõik. Kes ei saa tulla lõunale, võtab plekk- anumad endaga kaasa natuke külma toitu ja rahuldub vaid sooja hommiku- ja õhtusöögiga.

Nii siis oli mul mureta elu. Aga neegriga, vaese Beniga, polnud lugu nõnda; teda ei sallinud ükski. Ameeriklasele on luusse ja lihasse kasvanud vaade, et neeger pole üldse inimene, vaid loom. Ja seda arvamust ei saa temast ükski ära võrutada. Ida ja kagu osariikides pole neegrite põlgamine veel nii silmatorkav, nagu lõuna osariikides. Aga põlgatus on ka siin olemas. Jah, neegrite-küsimus teeb tublile Onu Samile veel rohkesti peavalu.

Ben oli seega sunnitud magama tallides ja küünides. Süüa sai ta enamasti teistelt neegritelt või ta muretses enesele midagi boardinghouse'i köögist. See oli tema oma mure, kuidas ta läbi sai. Me ei jäänud kauaks ühte kohta, sagedasti vaid üheksainsaks päevaks, harva üle kolme päeva ja mitte kunagi kauemaks kui üheks nädalaks.

Lühikeste peatuste juures tuli muidugi tublisti töötada. Lava tuli lammutada, klaver sisse pakkida. Ja tihti vaid poole-tunnise raudteesõidu järele lähemasse linna pidi kõik jälle välja pakitama ja üles seatama. Kui tulid vahest vihmased ilmad, tegi mr. Roberts mõruda näo ja mul oli päris raske kätte saada temalt kuut dollarit nädalapalka.

Nagu Ben mulle kord saladuse katte all rääkis, olnud minu eelkäija just sel põhjusel ühel kenal päeval plehku pannud ja mr. Roberts lihtsalt pigisse jätnud ... kõigi tema paelussidega. Mr. Roberts katsunud siis publikut ainult oma lauuga kokku meelitada, aga tagajärg olevat kaunis kurb olnud, ja

Ben ütles, et mr. Roberts polevat iial nii rõõmus olnud, kui tol päeval, mil ta leidis minu. „You saved us” (te päästsite meid), ütles Ben ja pööratas silmi.

Nii olime pikkade kuude jooksul rännanud läbi New-Yorgi, Pennsylvania, Ohio, Indiana ja Illinoisi osariigi ning olime nüüd Missouri osariigis.

Osariigi pealinnast St. Louis'ist olime kõrvale hoidunud, nagu me küll alati kõrvale hoidusime suurlinnadest. Igatahes ei tahtnud suurlinlased enam nii kergesti uskuda mr. Robertsi paelussi-juttusid.

Olime väikeses linnakeses, nimega Concordia. Minu üllatuseks rääkisid kõik elanikud siin saksa keelt, isegi lapsed tänaval. Sellest hoolimata olid elanikud pesuehtsad ameeriklased, nagu varsti selgus. Nad olid pärinud oma keele oma esivanemilt, kes olid 1848. a. revolutsiooni päevadel Saksamaalt välja aetud.

Ühel päeval tuli Ben rulluvate silmadega ja tuhkhalli näoga minu juure.

„Kuule, sa teadma, mis tähendab whitecapping?”

„Ei,” vastasin ma, „aga mis on sul tegemist valgemantlitega?”

„Oo, mitte midagi! Vaene Ben olema rõõmus, kui farmerid ta rahule jätma; aga Ben kuulma täna lõuna ajal, kui magas livery-sfable'i (hobuste, vankrite ja autode üürimiskoht) tallis, et kaks farmerit rääkima whitecapping'ist. Valgemantlite kogunemine on ratsa postkontori juures täna õhtul kell kümme. Siis tahtma nad sõita ühte maakonda, umbes kaksteist miili siit läänepool.”

Ohoo, see oli mulle paras suutäis! Ratsa valgemantlimehed! See oli nagu pilt keskajast. Seda pidin tingimata nägema. Varem, veel umbes kahekümne aasta eest, ei tuntud Läänes muud kui hobuseid, ainult hobuseid. Isegi kui kokkuhoiu tõttu taheti üürida vanker ühe hobusega, nõudis omanik, et võetaks kaks hobust. Ja see olevat väga odav olnud! Kolme dollari eest võidud üürida terveks päevaks kaks hobust, vankri ja ka kutsari! Üürija maksis muidugi hobuste ja kutsari lõunasöögi.

Sellest ajast aga, mil autod välja tõrjusid kõik, mis oli ühenduses hobustega või kandis hobuse nime, oli haruldane asi, et farmerid ronisid hobuste selga.

Aga täna õhtul kell kümme pidi see sündima. Seda pidin tingimata pealt nägema!

Kahjuks ei teadnud Ben midagi lähemalt. Ta oli heinte sees peidus olnud ja polnud piiksatanudki, kui farmerid olid rääkinud sellest keelatud asjast.

„Valgemantlimehed” on Ameerikas salaselts, mille liikmed tihti panevad toime tooreid vägivaldategusid ühiskondliku korra ja õigluse kaitsmise ettekäändel. Tarvitatakse sageli revolvreid, kui ohver end kaitseb või vastu paneb.

Aga kuidas pääseda mr. Robertsi käest õhtul kell kümme? Kuidas märkamatuult liituda farmeritega? Kust saada hobust? Kuidas talitada, et sheriff midagi ei märkaks? Ah, küll olin ma alles naiivne!

Ma arvasin, et olen nende mõne kuu jooksul juba tundma õppinud Ameerikat; kui vähe aimasin ma alles, kuidas lugu tõeliselt oli!

Sheriff teadis juba ammu, mis on tulemas, aga ta hoidus midagi märgata laskmast. Nii rumal ei olnud ta ju kaugeltki, et riidu minna Concordia tähtsamate kodanikkude ja elanikkudega! Ta andis üldiselt teada, et peab täna autoga ära sõitma ametasjus; tal olevat „väga tähtis asi” korraldada naaberkülas.

Ka mr. Roberts oli vist haisu ninna saanud sellest asjast, sest ta ütles mulle tusaselt: „Tont teab, mis mul viga on; tahaksin kord korralikult magada; tunnen ennast nii unise ja roidunud olevat, otsekui peksta saanud koer. Algame täna õhtul kell seitse ja lõpetame kella üheksa ajal.

Teeksite hästi kui ka õigel ajal puhkama heidaksite,” lisas ta lühikese pausi järele.

Lubasin võimalikult juba viis minutit pärast kella üheksat oma koikas olla. Sedasama ütles ka Ben, kuigi ta, nagu väga hästi teadsin, kohe pärast meie saabumist Concordiasse, oli sõlminud tutvuse küla serval elutseva shokolaadpruuni iludusega.

Pärast lõunat muretsesin omale hobuse. Täiesti taltsa hobuse! Omanik pakkus teda mulle müüa. „Teate,” ütles ta, „see loom on oma töö teinud; ta on ustavalt ja ausasti täitnud oma kohust kõigi nende pikkade aastate jooksul. Maha lasta ma teda ei taha, ta on mul praegu armuleival; aga kui tahate, annan ta teile kahekümne dollari eest.”

Vastasin, et mõtlen selle asja üle järele.

Ronisin siis setuka selga ja ratsutasin pikkamisi läbi küla tänavate. Asi läks päris hästi, kuni olime veel majade vahel. Aga viimase maja juures, just seal, kus võsastik algas ja rohelised puud paistsid, pöördus setukas ümber. Miski ei aidanud. Tänaval kuulas ta täiesti sõna, aga kui tahtsin võsastikku sõita, keeldus ta. Kui astusin maha ja tirisin teda ratsuteid pidi, tuli ta kohe järele, kui aga ronisin uuesti sadulasse, pöördus elukas kohe ümber küla suunas.

See ajas lausa meeleheitele!

Hobune oli kartlikuks muutunud. Viimastel aastatel ta polnud enam külast välja saanud ja kartis nüüd metsa rohelust.

Ben, too neeger-nadikael, istus eelviimases majas. Tema shokolaadpruun kallike riputas maja taga hoovis pesu nõõrile kuivama. Ben tahtis naeruga kukerpalli lüüa, nähes seda naljakat pilti, mida ma pakkusin oma setuka turjal.

„Ben,” karjusin ma, „sina nadikael, tule ometi appi!”

Ja Ben tuli. Hobune sai paar tugevat hoopi lähemast põõsast murtud vitsaga ja siis kihutas ta sellise hooga edasi, et peaaegu pidin tutvuma emakese-maaga.

Nüüd teadsin ka või arvasin teadvat, miks farmerid oma õise rännaku ette võtsid ratsa. Igatahes oli ümbrus, välja arvatud mõned üksikud sõiduteed, autosõiduks täiesti kõlbmatu, nii et edasipääs oli võimalik ainult ratsa.

Tagasitulekul hilisel pärastlõunal sidusin oma ratsu ühe puu külge ja jätsin ta sinna muretult seisma: seda „aaret“ ei oleks mult ükski hobusevaras ära viinud!

Siis läksin meie ärisse, kus töötasin kella üheksani, ja pärast seda sõime õhtust.

Ben oli muidugi juba kell üheksa jalga lasknud ja mr. Roberts pidas oma sõna. Kuulsin teda kohe pärast õhtusööki minevat üles oma tuppa.

Ja nüüd üks ööpilt Läänes.

Külakeses oli kõik vaikinud. Üsikut ja mahajäetult põlesid elektrilambid peatänava vähestes poodides. Ka siin jäeti suletud kauplustes lambid kogu ööks põlema, et ära hoida vahestisi murdvargusi.

Õhtuvaikuses ei kõlanud ühtki autotuutumist. Ainult vahest oli kuulda kauget vedurihuilgamist, mis leidis vastukaja lähedas Ozarki mägestikus.

Järsku kõlas hobusekapjade plagin peatänaval! Postkontori nurgal peatus kaks ratsanikku. Varsti kostis teisest küljest jällegi kabjaplugin. Siis vasakult ja paremalt. Ikka rohkem ratsanikke saabus; kõik sõitsid vaikides; kõigil oli üks sihtkoht — postkontor.

Seal peatusid nad.

Tummalt, ööpimeduses tohutusuurtena paistvalt seisid need tumedad kogud.

Nüüd hakkas üks varjudest loendama koosviibijaid: one, two, three, four, five, jne. ... kuni üheksateistkümmeni. Sõnas siis: Nobody is missing, everything is allright. Come on, boys! (Keegi ei puudu, kõik on korras. Edasi, poisid!) Ja juba hakkasid kogud liikuma. Tummalt, süngelt ja salapäraselt pöördus ratsasalk külast välja.

Samal ajal ilmus postkontori varjust nähtavale üks kogud. Ka see oli hobuse seljas ja liitus tumma ratsanikkudesalgaga.

See kogud olin mina.

Minu hobune oli alles puu külge seotud ja õnneks olin Beni kallikese pesunööri leidnud ühe valge olla tahtva öösärgi.

Selle „laenasin“ enesele teise hommikuni ja kuna pimeduses kõik kässid on hallid, ei hähbenenud ma põrmugi mitte täiesti puhas naisesarvik.

Ja nii asusinte teele.

Et hõlki hõlki peaaegu hobuste kabjaplugin.

Vasakul ja paremal halbadest teedest võsastik ja ikka jälle võsastik. Vahest pidime sõitma läbi nõgudest, mis viimase suure vihma tõttu olid vett täis ja kaunis sügavad. Siis läbistasime jälle vähemaid jõekesi ja otse hämmastusin, kuidas salga juht nii eksimatult leidis teed selles pimeduses.

Viimaks peatuti ühel legendikul. Nagu komando peale tõmbas iga ratsanik enesele selga valge mantli ja pani peakatte pähe. Varsti nähti tähtedest nõrgalt valgustatud legendikul kahtkümmend tontliku välimusega ratsanikku.

Valge mantel, mida iga mees kandis, ei lasknud ära tunda selle all peituvat isikut, selle keha kuju ega vanadust.

Igas peakattes oli kaks munasuurust auku, et võimaldada välja vaadata.

Sõna lausumata, häält tegemata, tummalt ja salapäraselt jätkas õine tontlik salk oma teed.

Tee oli pikkamisi laienenud. Sügavad rattaroopad, kus hobused vahest komistasid, lasksid oletada, et rasked sahad või lõikusmasinad olid teinud teed nii sõidukõlbmatuks.

Varsti ilmusid vasakul ja paremal nähtavale aiaga piiratud põllud. Omapärased aiad olid siin. Pikkuse järele lattideks saetud puutüvid olid lihtsalt tõmpnurga all siksakiliselt üksteisega ristamisi pandud.

Nii olid põllud odavasti aiaga ümberpiiratud. Võis kohe näha, et Ameerikas maksid puud kas väga vähe või mitte midagi.

Nüüd ilmusid eemal nähtavale mõned hooned. Need paistsid varjudena tumedal, tähtedest valgustatud taevafoonil. Pimedus ei võimaldanud näha kaugele. Ta pettis ühtlasi ja laskis kujud, pöösad ja puud sageli suurematena ja palju kaugemal seisvatena paista, kui nad seda tõepoolest olid.

Seda teravam aga oli kuulmine. Ja salapärane ratsasalk polnud veel peahoone ukse juuregi jõudnud, kui talle vastu kostis meeletu koerahulumine. Koerad jooksid siin vabalt peahoone õues ringi ja nende vihane haukumine kajatas kaugele läbi õõvaikuse.

Kui oleks olnud päev, oleks võidud värava kõrval lugeda silti: „Beware of wild dogs!” (Hoiduge metsikute koerte eest!) Maja omanik kutsutakse valju käteplaksutamiseega välja; ta rahustab siis koerad ja võimaldab võõrale sissepääsu.

Nüüd aga oli õõ. Ja õõ pole inimese sõber.

Varsti kostis farmi maja eest karm hää, mida võis kuulda isegi üle koerte hulgumise: „Who is there?” (Kes seal on?) Ja kahekümnest suust kõlas kooris tumedasti ja ähvardavalt läbi õõ: „The whitecaps! Come out!” (Valgemantlid! Tulge välja!)

Vastuseks aga kostis aknast pilkav naer ja siis vastuküsimus: „Mis te tahate siit? Käige kus kurat! Hoolitsege iseendi eest ja jätke teised inimesed rahule!”

Selle peale kõlas valgemantlite salga juhi suust lühidalt ja teravasti kaks sõna: „Look here!” (Vaadake siia!) Ja siis lõi ümbrus valgeks, nagu päeva ajal; valgus langes peahoonetele, selle taga seisvaile tallidele ja põrkas aedadelt, puudelt ja põõsastelt tagasi õudsele ratsanikkude salgale.

Need kogud olid tõesti kohutavad ja õudsed. Vormitud, valgetesse mantlitesse mähitud tontlikud kogud istusid hobuste seljas ja silmaaugud mantlites näisid suurte, mustade punktidenä.

Juht oli süüdanud magneesiumikepi ja see näitas nüüd farmerile selgesti, kellega tal oli tegemist ja mis teda ootas.

Valgemantlimehed olid ilmunud tema ukse ette ja farmer teadis ka, mispärast.

Valgete naistega alguses nii napilt asustatud Ameerikas hinnati naisi — nagu juba varemgi öeldud — väga ja austati sügavasti. Ja kuigi tänapäev ei või enam juttu olla sellest, et naisi on Ameerika vähe, siis on naiselikkuse austamine ameeriklastele luusse ja lihasse kasvanud ja veel tänapäevgi teeb mees naise eest kõik rasked tööd. Maale sisserändavaile võõrastele paistab seepärast eriti imelikuna, kui ta näeb, kuidas linnades mees lükkab lapsevankrit, kuna ilusasti ehitud naine jalutab niisama kõrval.

Mees raiub kodus puud peeneks, klopib vaibad tolmust puhtaks, puistab talvel süsi suurde ameerika ahju ja viib tuha maja taga olevale puistetele.

Nii alatu ja jõhker, kui ameeriklane võib olla libude vastu, nii aupaklik ja tähelepanelik on ta vooruslike, viisakate naiste vastu.

Ja ta keeb vihast, kui näeb või kuuleb, et keegi mees katub oma füüsilist jõudu, mis annab talle naisolevuste suhtes ülevõimu, naiste peksmiseks.

Naiste peksja on põlastusväärseim olevus, keda ameeriklane üldse tunneb. Niisuguse mehe ta võib külmavereliselt lynchida. Ja „mr. Lynch” on rohkem kui ükskord ilmunud naistepeksjaile.

„Higgins,” kõlas nüüd uuesti ja tumedalt valge mantli alt, „pane oma koerad ketti, tule välja ja vastuta! Annan sulle viis minutit aega; kui sa pole siis meie juures, lendab punane kukk sinu maja katusele ... and we catch you anyhow (ja me püüame su siiski kinni)!”

Ja jälle valitses sügav vaikus.

Magneesiumikepp oli ära põlenud ja ümberringi valitses jälle endine pimedus.

Sõjaväest lagedas ja vähese politseinikkude arvuga Läänes, ühendriikides, aitab rahvas enamasti ise korra maksmapanemiseks kaasa.

Nii ka siin.

Polnud möödnud viit minutitki, kui juba koerad hoovis olid vaigistatud ja farmer ilmus poolringi asunud ratsanik-kude ette.

Kohe kargas paar ratsanikku hobuste seljast ja astus farmeri juure.

„Võtke talt relvad!” kõlas juhi õõnes hää. Käsk täideti. Siis toodi süüdlane juhi ette ja üheksateist valgemantlimeest, nende hulgas ka mina, moodustasid patuse ümber ringi.

Nüüd algas süüdistus:

„Daniel Higgins, ma süüdistan sind, et sa alatasa oma naisega toorelt oled ümber käinud!”

„Teie ausus!” irvitas farmer veelgi, „mul pole au tunda teid ega näe ka, kes minuga räägib. Te süüdistuse kohta ütlen ainult, et juba piiblis, selles tarkuseraamatus, on kirjutatud: „Mees peab oma naise pea olema!” Ja sellepärast näitan oma naisele, kui ta ei kuula sõna, kes on majas peremees.”

„Gentlemen,” kõlas jälle juhi hää, „kas peame tunnistama seda põhjust?”

Ning tumedalt kostis kahekümnest suust:

„N o r e a s o n!” (Pole mingit põhjust!)

„Siis kuule, Daniel Higgins,” sõnas seepeale valgemantlite juht farmerile, „meie, Concordia maakonna mehed, oleme tulnud kokku, et luua korda ja seadust meie maakonnas, karistada ülekohut ja kaitsta õiglust.

Me ei salli endi keskel naistepeksjaid ja hoiatan sind — ära enam lase kuulda meid, et sa veel kord oled kallale läinud sulle jumalast antud naisele.” Siis, valjema häälega: „Otsus oleks see, et sa kahekümne nelja tunni jooksul pead lahkuma oma farmist ja krundilt, või — nii tõesti, kui mina olen Concordia maakonna valgemantlite juht — sa ripud selle hikorypuu otsas! Kas nii on õige, gentlemen?”

Ja jälle kõlas tumedalt ja ähvardavalt kahekümnest suust: „See on õige; nii peab sündima!”

„Et aga sina, Daniel Higgins, ka ise tunda saaksid, mis tähendab, kui tugevam peksab nõrgemat, siis kuulutab meie ühing sulle oma tänase otsuse: sind seotakse tolle puu külge ja laotakse paljale seljale viiskümmend piitsahoopi.”

Siis pöördus juht kahe valgemantli poole, kes seisid Higginsil kõrval, ja sõnas: „Gentlemen, selle tähiseks, et minu arvamine on ka teie oma, tehke, mis ütlesin.”

Juba tahtis kaks valgemantlimeest Higginsit kinni haarata, kui juhtus midagi ootamatut. Värava lähedal kasvava suure puu varjust ilmus väike, õrn olevus.

See oli umbes kaheteistkümneaastane tüdruk.

„Pidage, härrad, oo, palun, pidage! Ta on minu isa! Oo, palun, palun, ärge tehke talle midagi! Lubage teda töötada, et ta jätab mu ema rahule. Oh, gentlemen, teil omal on ju ka lapsi; mõelge sellele, mis valu need tunneksid, kui näeksid, kui-

das nende isa pekstakse. For goodness sake, gentlemen, have pity with me! (Jumala pärast, härrad, olge halastajad mu vastu).

Tüdruk oli pöördunud juhi poole ja hoidis kramplikult oma väikeses peos tema hobuse ratsuteid. Ja kuigi ta oli rääkinud mitmuses, olid tema ärevad pilgud kogu aja siiski suunatud ainult kohutavas valges mantlis olevale juhile, otsekuu oleks sellest sõltunud tema vanemate maja õnn või õnnetus.

„Mine magama, väike tüdruk,” ütles juht sõbralikul toonil, „lase mehed õiendavad ise omad asjad.”

Ma olin vaikides kaasa teinud selle ratsasõidu; olin sõna lausumata seisma jäänud valgemantlite hulgas ja tahtsin sama tummalt nendega ühes ka lahkuda.

Aga nüüd ärkas mus siiski kaastundmus. Väikese, äreva häälega tüdruku hädaldamine tungis mulle hingesse. Seda ei suutnud ma enam kannatada! Ma pidin rääkima, tulgu siis, mis tuleb. Ja nii kuulsid siis need Ameerika „backwoodmen” (metsamehed), need raudsed farmerid endi keskel äkki võõra-maalase aktsendiga häält:

„Minu härrad, kes te olete selle suure ja kuulsa maa kodanikud, kuulake mind mõned minutid. Tahaksin rääkida ainult mõned sõnad ja otsustage siis, kui olen rääkinud.

Tulen maalt, mis pole teile just tundmata, ja nii mõnelgi teist ehk on olnud juba kokkupuutumisi minu kaasmaalastega. Ka minu kodumaal on kombeks austada naist kui mehe parimat eluseltsilist. Aga ometi ei leita seal midagi ebaharilikku selles, et naine oma kehalisest nõrkusest hoolimata teeb ka tööd!

Minu härrad! Et selle koostöö juures vahest tekib ka lahk-armamisi, on pikema jututa selge, ja ometi: naabrid saavad sellest harva teada. Abielurahvas lahendab need arusaamatused vaikselt endi vahel. Ja isegi üsna toorestel juhtumitel ei astu publik vahele, vaid kohus lahendab asja. Minu härrad! Ma arvan, ka Ameerikas suudab seadus õiguse jalule seada. Laske kohus lahendab selle asja!”

Arvasin, et räägin targasti. Aga juba minu esimeste sõnade juures tõusis pahameele torm ja kuuldus valjusid hüüdeid: „Mis see siit tahab? Kust tema siia sai? Mis ta tahab öelda?”

„Olge rahulikud!” käsutas nüüd juht ja pöördus minu poole: „Noormees — et te noor olete, seda kuulen teie häälest — mida teate teie Ameerika oludest, Ameerika kohtutest ja advokaatidest? Kas arvate, et meil, farmeritel, kes peame päeval rasket tööd tegema, löbu pakub õõseti ringi kihutada, kui selleks poleks tungivat tarvidust? Ainult karmi õigusmõistmisega saavutame majades rahu. Ja kui tarvilik on meie kaitse kõigile nõrkadele, kus iga talunik elab üksinda oma farmis ja naine on täiesti kaitseta tema meelevalla all! Kui niisugune

sindrinahk peksab oma naist, siis oleksin ma küll neetud narr, kui ma ei hoolitseks, et ta ka oma nahatäie saab!”

Tunnistasin, et tal oli õigus. „Lubage siis, et ütlen mõned sõnad Higginsile,” palusin ma ja pöördusin süüdlase farmeri poole:

„Daniel Higgins! Sa ei näi olevat halb inimene, kelm või nadikael. Sa vist põlvened kristlikust perekonnast ja seletad pühakirja nii, nagu oleksid sa oma naise valitseja ja sul oleks õigus teda lüüa. Aga mina ütlen sulle, et see, kes oma naist lööb, on neetud nadikael ja autu tõbras! Kas sa's ei tea, mis sinu naine sulle oli, on ja veelgi saab olema? Kes seisab su kõrval eluvõitluses? Kes hoolitseb hommikust õhtuni sinu ja perekonna eest? Kes valvab su juures, kui lebad haigena? Kes ravib su terveks, kui see on võimalik, ja surub sinu silmad kinni, kui su viimane tund on tulnud? Ja miks teeb seda kõike naine? Mis ta saab oma mure ja hoole eest? Naisi tuleb austada! Ütle mulle, Daniel Higgins, kust sa võtad õiguse peksta oma naist? Sa oled piiblisõnadest hoopis valesti aru saanud ja oled kelm, et tõstad käe oma ustava eluseltsilise ja sõbra vastu. Kas sa seejuures iial pole mõelnud oma emale, kes ka oli naine? Emale, kes sünnitas su? Kas tead ka, milline kangelastegu on lapsele elu anda? Ja kui palju muret tal oli sinu pärast, kuni sa ise veel ei suutnud end aidata! Daniel Higgins, häbene! Ja kui sul veel pisutki mehelikkust on, tule siia, anna mulle käsi ja tööta, et sa enam iial ei löö oma naist ega kohtle teda halvasti!”

Ratsanikud olid vaikselt pealt kuulanud, ja kui olin lõpetanud, astus farmer mu juure, andis mulle käe ja ütles:

„Ma pole veel iial niisuguseid sõnu kuulnud. Tänan sind! Tänan sind, võõras! Ma olin pime... ja sina tegid mu nägijaks!”

Siis pöördus ta valgemantlimeeste poole:

„Gentlemenid ja naabrid! Ka teie soovite head: Give me a chance — andke mulle võimalus — teha heaks seda, mis olen halba teinud. Palun teid!”

„Andke talle võimalus!” kõlas meeste ringist.

„Hea küll, me anname sulle võimaluse,” ütles juht. „Mine tagasi majja ja pea oma sõna.”

Farmer võttis nutva tüdrukukese käe kõrvale, pani teise käe rinnale ja sõnas pühalikult.

„Ma töötasin seda; ma pean oma sõna.”

Siis pöördus ta ja sammus pikkamisi aiavärava poole, mis tema kannul sulges. Öine kohus oli seekord hästi lõpnud.

Idas koitis, kui läbi külakese tühjade tänavate traavis vaikiv, valgetes mantlites ratsanikkude rühm. Siin ja seal lahkus rühmast üksik ratsanik ja kadus ühes hobusega majade vahele. Üksteist tundmata läksid valgemantlimehed laiali. Ka mina lahkusin külakese teise maja juures. Kargasin siis sadu-

last maha, andsin hobusele kerge laksu ja loom traavis oma talli poole.

Beni musta kallikese maja hoovis lehvis pesunööri järele mitte just väga puhas valge öösärk hommikutuules.

Üks väsinud kogu sammus pikkamisi üles trepist boarding-house'is, kus mr. Roberts elas, heitis roidunult voodi ja uinus kohe. Magasin lõunani, nii et maja perenaine kihvtiselt tähendas, ma olevat ainult seepärast nii kaua maganud, et mitte maksta vahelejäetud hommikueine eest.

Oo, sa aimduseta ingel!

Õhtul aga istusin jälle klaveri ees; Ben vestis oma naljasid ja mr. Roberts viskas vaskmünste publiku hulka, kinnitas tuhandet korda, et ta ei rända mitte raha pärast ringi, vaid et teha inimkonnale head, ning näitas seejuures oma paelusside kogu.

Nüüd kõlas tänavalt terav autotuututus.

Concordia vägev seadusesilm, sheriff, oli oma „ametireisilt” lähemast külast koju jõudnud!

4. Töö orjad.

Nüüd olid möödunud juba mõned nädalad pärast meie lühikest peatust Concordias ja olime vahepeal lühemat või pikemat aega peatunud paljudes külades ja linnades. Aga — ma ei tea, milles asi seisis, kuid näis, et mida kaugemale Läände me jõudsim, seda napimaks jäi raha. Need Lääne farmerid! Seal nad seisis, maisipeadest tehtud piibud suus, ja sülitasid tugevasti paksu tubakamahla suust. Aga kui asi puutus ostmissesse, mingite sammude astumisse oma paelussi vastu, — siis ei edenenu jutt nendega kuidagi ja veel vähem suudeti neid viia nii kaugemale, et nad oleksid kää tasku pistnud ja ühe dollari nähtavale toonud.

Ben võis teha soolaseimaid nalju ja mina mängida haledamaid viise — see kõik ei aidanud.

Mida vähem inimesi tuli ostma või huvituma asjast, seda vähem tuli teisi neile järele, ja meie peremehe nägu venis üha pikemaks.

Ben ega mina polnud viimasel ajal üldse raha näinud; hr. Robert suutis vaevalt maksta veoraha ja sõidupiletid Misouri-Pacific raudteel ning meie kostikulud.

Viimasel ajal oli hr. Roberts võtnud omale veel ühe uue äriartikli: hammaste puhastamise vahendid! See oli tõesti peen number! Mr. Roberts õngitses igal õhtul publiku hulgast välja mõne võimalikult räpasema välimusega farmeri, pani ta laval olevale toolile istuma ja hakkas mõne hea, rohukauplusest ostetud hambapastaga tema hambaid puhastama. Need muutusid hea pasta tõttu varsti muidugi läikivvalgeks.

Farmerid ajasid suud ja silmad pärani ja siis müüs hr. Roberts neile oma hambapastat, lihtsat gipsipulbrit pappkarbikeses, mille eest võttis 25 tšenti.

Seda võis ta aga teha ainult niisugustes kohtades, kus töötasime ainult päeva. Sest kui Roberts'i hambapasta ostjad koju jõudsid ja seal hambaid tahtsid puhastada ning selleks otstarbeks vett pulbrile valasid, kuuldus susin ja pulbrisõdi tardus pikkamisi gipsiks!

Hr. Roberts aga oli neile alati kinnitanud, et „sinised oad” ei meeldi talle põrmugi, ja seepärast müüs ta oma hambapastat ainult väikestes asundustes, kus meie etendused ei kordunud.

See viimane päästeankur aga oli nagu tilgake kuumale kivile.

Ühel päeval, pärast õnnetut vihmahooaega, teatas hr. Roberts meile „I am broken!” *)

Tal põlnud enam veo-ega reisiraha; ta ei suutnud enam isegi meie ülalpidamise kulusid maksta. Ka klaver ei kuulunud temale. Äri oli jätnud omale omanikuõiguse, kuni klaveri hind täielikult tasutakse. Niisamuti oli lugu kokkupandava lavaga; ka see oli võõras vara.

Mina olin hr. Roberts'i teate juures kaunis halvastujus. Polnud ju mingi lõbu pikema jututa tänavale visatud saada. Ja, mis kõige hullem oli, — ei kestnud enam kaua, kui terav, vali ameerika talv seisis ukse ees! Ja kui ma enesele kujutlesin, et siis jäämäed Põhjamaal lahti pääsevad ja oma külmi laineid kuni siia, kaugesse Läände, saadavad, siis lõgisesid mul hambad juba ainult selle mõtte juures.

Haarasin kinni viimasest õlekõrrest.

„Aga,” ütlesin ma, „mis saab teie paelusside kogust, hr. Roberts?”

Siis naeratas mr. Roberts julmalt ja külmalt, nagu sellega valmis saab ainult pesueht ameeriklane oma piiramatu egois-
miga:

„Narr, kas näed meie armsa perenaise purunenud akna-
klaase selles õnnistatud boardinghouse'is? Kas tead ka, et ma võlgnen talle meie kostiraha kolme viimase päeva eest. Ta võib lasta uued aknaruudud panna: annan talle meie kostiraha arvel aknakitti. Minu paelussid on kõik puhtast kitist!”

Ütles ja läks.

Ben trööstis ennast peagi. Ta arvas, ma võivat temaga kaasa tulla; tal olevat tore idee, kuidas saada teiseks Rockefelleriks. Aga mitte siin Edela-Ameerikas. Ta tahtvat rännata edasi, põhja poole; tema tee viivat läbi Nebraska ja Jova osariikide.

„Siin ütlevad inimesed mulle alati: *damned nigger* (neetud neeger), must haisukärp, jne. Ja kui käin kõnniteel

*) „Olen pankrott!”

ning valge tuleb mulle vastu ja ma ei astu kõrvale, siis — pumps! laman tema rusikahoobist veerenis. "Sihuke asi ei meeldi mulle sugugi." Ja Ben tegi seejuures õigusega päris nukra näo.

Kui küsisin, mis kavatsus tal on, näitas ta mulle kahte torbikut, ühes kuivanud rohelist, teises kuivanud roosa värvi; siis veel väikest kausikest ja käsna. Kõik muu oli päris lihtne: Ben tahtis riietuda klouniülikonda ja hoolimata sellest, kas on suvi või talv, rännata selles ülikonnas, millele oli üle tõmmatud vana mantel, läbi maa. Ainult mantli alt väljapaistvad jalad oleksid lasknud aimata tema ülikonda.

Nii tahtis ta minna Ühendriikide põhjaosasse ja — „ükski koerapoeg politseinik ei või mulle midagi teha," lisas tubli Ben juure.

Ta tahtis külastada ainult rohukauplusi. Rohukauplustes on enamasti ka „ice-cream-soda" (jäätis-sooda) müügil. Jäätis-sooda on Ameerikas tõesti tore asi. Istutakse rohukaupluses leti ette baaritoole; kui küsitakse, mida soovitakse, nõutakse kas vanilli-, maasika-, sidruni- või shokolaadimaitsega jooki. Rohukaupluse omanik valab nüüd klaasi vastavat ekstrakti, lisab sellele seltersit ja paneb veel lusikataie jääd juure. Ice-cream-soda on valmis!

Niisugustesse kauplustesse tahtiski Ben astuda, mantli maha visata ja seista klouni-riietuses. Punane, paksude huultega suu tõmbuks sõbralikule irvitusele ja villane pea kõiguks ühelt poolt teisele.

„Gentlemen," ütles ta, „ma ei tule teilt raha nõudma; tulen ainult tegema propagandat Leiningi närimiskummile. Leiningi närimiskummi firma ülesandel rändan läbi osariikide ja palun teilt ainult 25 senti reisiraha, mille eest maalin teile letitagusele peeglile kõige toredamad lilled."

Ja nüüd tooks ta esile oma kausikese ja käsna. Pisut kuiva roosa värvi ja veidi vett. Siis väkkiire peegli puudutamine nelja sõrmega siit ja sealt, ikka parema käega, esmalt värvi-potti, siis peeglile. See valmis haaraks teise kausikese roheline värviga ja maaliks triibud peeglile. Silmapilkselt ilutseksid peeglil toredaimad vesiroosid.

Näete, neegrid ei tunne iial muret; nad on alati lustilised, alati räpased ega oska ka raha hoida, kuigi oskavad seda teenida.

Järgmisel hommikul olid hr. Roberts ja ka Ben kadunud.

Perenaine tuli mu juure ja küsis, mis lahti on ja kuhu mõlemad härrad on jäänud. Ütlesin, et lähen neid otsima; ta ei tarvitseks karta, sest tal on ju väärtuslik paelusside kogu pandiks. Kui hr. Roberts ja Ben ei peaks enam ilmuma, mida küll vaevalt oodata, võiks ta ju selle väärtusliku kogu pakkuda Londoni ajaloolisele muuseumile. Kas ta teab, kus London on?"

„Oo jah," vastas perenaine uhkusega, „New-Yorgi lähedal, kaugel, kaugel Idas."

No jah, suund ju umbes sobis.

Nii siis kadunud mehi otsima. Ütlesin perenaisele good bye! (head aega) ja — — — otsin mehi veel praegugi.

Minu tee viis mu otsekohe raudteejaama. Lonkisin platvormi ümbruses pisut ringi ja kui mõne tunni pärast kõlas veduri läbilõikav vile, teadsin, et ärasõidu moment on saabunud.

Nõnda on lugu Ameerikas! Üks igavene rändamine, ei midagi kindlat, midagi positiivset, ja seepärast ongi Läänes niipalju farmereid, kes asusid sinna, et ainult kordki kindlat elu-olu maista.

Kohtasin lääne farmerite hulgas inimesi kõigilt kutsealadelt: muusikamehi, kingseppi, rätsepaid, pagareid, endiseid ohvitseri, jne., jne.

Kaugel Läänes liigub väga vähe reisijate- ja veel vähem kaubarongisid. Seepärast oli tõesti õnn, et jaama saabus juba nii lühikese ootuse järele üks kaubarong. Kansas Cityst võisin kergesti leida mõne kirdesse mineva rongi. Mul oli kavatsus läheneda tööstuspiirkonnale, mis on ju Ühendriikide ida osa, et vaadata, kas ma ei leia seal talveks mingit tööd, millega raha teenida. Hr. Robertsilt saadud dollareist ei jätkunud kauaks ja tahtsin neid hoida „raudvarana“.

Nüüd peatus rong jaama ees. Nagu igas jaamas, kus peatuti, nii oli ka siin rongipersonaal kibedasti ametis, ja vahepeal hüppasin ühte tühja kaubavagunisse.

Jällegi oli mul õnne, sest leidsin end üksinda vagunis. Sageli on lugu nimelt see, et seal ees on juba rida teisi „jāne-seid“ ja need pole alati parimat sorti. Võib väga kergesti juhtuda, et nad kisuvad uustulnukal riided seljast, riietuvad ise nendesse ja jätavad paljaksrõõvitule oma kaltsud kasutada.

Nüüd algas jälle mulle nii hästi tuttav siia-sinna manööverdamine. Siis läks sõit edasi. Iga paari tunni tagant saabus rong uude jaama ja jälle algas kaupade maha- ja pealelaadimine, mis igakord kestis igaviku.

Meeleldi oleksin tahtnud teada, millal saabun Kansas Citysse; aga kes pidi mulle ütleva seda? Loodetavasti rongi siiski ei revideerita! Sest kui üks neist armastusväärseist ametnikest mu leiaks, visatakse mind parimal juhtumil ülepeakaela välja kihutavast rongist või koguni arreteeritaks ja antaks lähemas peatuskohas politseile üle.

Kui kergesti oleksin siis võinud saada kolm kuud „töömajas“, kus mul oleks tulnud taguda kive „jānesena“ sõitmise eest. Selle järele aga mul, avameelselt öelda, mingit isu polnud.

Vagunist ma muidugi ei võinud välja vaadata ega polnud seepärast ka märganud, et Union-Pacific raudtee rööpad olid just Missouri kaldale pandud.

Igatahes pidi Missouris tol ajal, mil ma seal ringi hulkusin, kõrge veetõus olema; teisiti ei oska ma seletada seda, mis nüüd järgnes. Veetõus vist oli raudteetammi ära uhtunud ja rööpad seega võnkuvaks teinud. Näha ma seda küll ei võinud ja seepärast sõitsin paha aimamata üle kardetava teeosa.

Järsku... arvasin, et tegemist on vähemasti maavärise-misega... hakkas minu vagun koledasti kõikuma, ja enne kui jõudsin ust lahti lükata, kostis hirmus, kirjeldamatu ragin ja mitte ainult minu vagun, vaid, nagu pärast selgus, kogu kaubarong lendas külliti, välja arvatud vedur ja esimene vagun.

„Taevas, ole minu hingele armuline!” ütlesin enesele ja püüdsin end kuidagi kokku võtta, sest olin ju ka vaguniga kerkpalli lennanud. Viimaks õnnestus mul suure pingutusega välja ronida õnneks ülespoole sattunud uksest. Ja nüüd nägin kogu õnnetust!

Pidurdaja ja kogu mu rongimeeskond olid ametis veduri lahti haakimisega. Kaubavagunid, mis küll enamasti olid tühjad, lamasi! Missouri jõe vees!

Nüüd ronisin oma peidupaigast välja ja pidin tahes või tahtmata jalgsi jätkama oma teed. Abi kohalejõudmiseni ja tee kordaseadmiseni kulus igatahes mitu head tundi.

Nii siis otsustasin lühidalt, ja astusin vedurist ning meeskonnast mööda ja kõmpisin pikkade sammudega rööbaste vahel edasi, ikka liiprilt liiprile. Tee oli otse lõputa. Päike pais-tis palavasti ja kiirte käes helkisid siinid, nagu hõbenõõrid lõp-matuse kaugusse. Nii kaugele kui silm ulatus, ainult piirita rohtlaas. Ja minu ees ikka lõputa rööpad, mis kauguses näisid kokku jooksvat, kui silmitsesin neid.

Väsinult kõmpisin tund tunni järele. Higi voolas otsaesisel, aga tee ei näinud tahtvat lõppeda. Kogu aja jooksul polnud ma kordagi tagasi vaadanud, kuigi on ju kardetav rööbaste vahel käia, sest mõtetesse vajunud inimene võib kergesti tähe-lepanemata jätta seljatagant läheneva rongi ja alla jääda. Täna aga tundsin end täiesti kindlustatud olevat selle poolest, sest selja taga oli ju rööbastest väljajooksnud rong, mis sulges tee.

Järsku kuulsin enda taga hoiget:

„Say, stop a while, take me along with you!” *)

Nüüd vaatasin tagasi ja nägin lähenevat üht kogu, mis igatahes samas rongis, kus mina, kuid teises vagunis, oli õnne-tusekohani sõitnud. See isik aga polnud nii väle olnud, kui mina, ja tal oli rohkem aega kulunud külililangenud kaubavagunist väljaronimiseks.

Ameerikas on kaunis kahtlane asi, kui sind rohtlaanes hoi-gatakse. Neil hiigla-rohulagendikel on nii mõnigi draama aset leidnud. Nii kuulsin alles kaheksa päeva eest Sedalia linnakeses, et keegi ärireisija lahkunud õhtul hotellist, et veel pisut jalut-tada värskes õhus, ning teisel hommikul leitud ta linna serval rohtlaanes täiesti alasti, tapetult.

Kuuldes nüüd end hüütavat, haarasin tahtmata puusatasku järele, kus mul oli üks tubli kuuelaenguline. Seda taskut nime-tatakse seal üldiselt revolvritaskuks. Revolver oli alles kohal.

*) „Kuulge, seiske veidi, võtke mind kaasa endaga!”

Kogu oli vahepeal lähenenud ja nägin varsti, et seda meest küll polnud tarvis karta. Mehikesel oli päikesest päris tumekollaseks põlenud õlgkübar peas. Pintsaki oli seljast ära võtnud ja õlale visanud, kus ta seda vasaku käega kinni hoidis. Paremas käes kandis ta väga väikest kohvrit, mis nähtavasti polnud kuigi raske, sest käsi kõigutas seda kohvrit sageli mängides siia sinna.

Vesti mees ei kannud, nii et oli näha vaid odav, vöödilise ameerika tööliissärk. Neil särkidel on pehme topeltkrae kohe külge õmmeldud; krae vahelt tõmmatakse kitsas siidrätt läbi ja sõlmitakse ees omapärasesse sõlme. Lihtne, praktiline ja odav, on selline „necktie” (kaelaside).

Hulkur ta ei näinud olevat ja ometi pidi ta kasutanud olema kaubarongi, et reisiraha kokku hoida.

„How do you do?” *) või lühendades, pikalt venitades lihtsalt „hauuu...” teretas mees, kui oli lähedale jõudnud. Siis nägin kohe, et ta oli üks Iisraeli poeg. Mehikesel oli päris kelmi nägu; ta võis olla umbes kakskümmend kaheksa aastat vana. Tema pruunid silmad rändasid vahetpidamata siia ja sinna, otseselt midagi otsides ja mitte leides. Sinna juure kongis nina. See sell ei tahtnud juba esimesest hetkest peale mulle põrmugi meeldida.

Jutu poolest oli ta igatahes väga lahke, peaaegu liig sõbralik. Ta kaebas hirmus halbade aegade üle; kuskil polevat võimalik raha teenida; farmerid ei tahtvat anda süüa ega peavarju, jne. Lühidalt, harilik nutulaul! Kes Ameerikas pole kestvalt terve, või kel pole kestvat teenistust, või kes ei oma hästiminevat äri, see läheb rutem põhja, kui meil, Euroopas. Kuna me ei saanud kõrvuti käia rööbaste vahel, siis tippis Siegfried Meyer, nagu ta ennast nimetas, kogu aja minu kannul.

Siegfried Meyer muidugi sai varsti teada, kust ma pärit olen, ja hakkas viimaks minuga puhtaimat „jiddish”-keelt rääkima! Ta veenis mind ka lähemas peatuskohas, kuhu jõudsim pika, vaevalise rännaku järele, minema temaga ühte lihtsasse hotelli.

Kui tähendasin, et neli dollarit öökorteri ja kolme eine eest on liig suur aadrilaskmine minu kassa jaoks, trööstis ta mind ja arvas, et ta võiks mu rikkaks meheks teha, kui mul oleks mõned dollarid. Pealeselle olevat ma igavene narr, kui ma maksvat üle kahe dollari päevas magamise ja söögi eest. Tulgu ma aga ainult kaasa.

Nii siis astus Siegfried Meyer kaunis viisaka välimusega hotelli. Järgnesin talle nagu vari. Omanik nõjatas oma leti taga, millel lamas suur, raske võõrasteraamat.

„Mis laadi maja see on?” küsis Meyer väljakutsuva tooniga ja ebaviisakalt.

„Neli dollarit ööpäeva kohta,” vastas omanik.

*) „Kuidas käsi käib,” ehk „Tere”.

Siegfried Meyer sõnas nüüd väga sõbralikult: „Ehk oleksite lahke võtma meid kahe dollari eest ööpäeva ja mehe kohta?”

Omanik äigas käega üle siledaksraseeritud näo, mõõtis Siegfried Meyerit pealaest jalatallani ja vastas siis lühidalt: „Ei, sir, meie pole jaapanlased!”

Jaapanlased tingivad iga hinna juures ega ole seepärast kuigi sallitud.

Nüüd pahvatas Siegfried Meyer valju naerma ja lausis siis õige põlgavalt ja pilkavalt:

„Või teie maja olevat neljadollariline öömaja? Jehoova jumal, really (kas tõesti)? Seda ei ei võiks küll uskuda ega võimalikuks pidada! Nelja dollari eest võiks igamees osta terve selle sisseseade-rämpsu!”

Niikaugele jõudis ta oma sõnadega; siis lendas ta suunas midagi rasket, tumedat.

Olin loomusunniliselt hoidunud ukse lähedale, sest tahtsin esmalt eemalt näha, kuis Siegfried Meyeri kauplemismeetod mõjub. Ja nüüd nägin seda!

Välkkiiresti astusin tagasi ja kadusin kähku ukse varju. Siegfried oli juba minu kannul. Visatud ese, raske võõrasteraamat, polnud teda tabanud. Väljas kirus Meyer taeva ja maa kokku ja ütles:

„Kaheksa aasta jooksul, mis ma juba sellel mädanenud maal (rotten country) rändan, pole ma veel näinud sihukest hotellipidaja-närakat!”

Kuid järgmises hotellis oli meil rohkem õnne.

Peremees laskis meile anda kauni, puhta toa kahe voodiga, ja kuigi see oli peaaegu pööningu kamber, saime all söögisaalis siiski samu sööke, nagu teisedki võõrad, kes maksid päevas neli dollarit, ja ükski ei aimanud, et me olime hinna alla tinginud.

Ameerikas on tõesti ka niisuguseid hotelle, mis annavad kolm einet ühes toaga kahe dollari eest päevas, aga siis on pakutav selle eest muidugi ka hinnale vastav, s. t. vilets.

Tark Iisraeli poeg arvestas seda, et hotellis leidub peaaegu alati mõni vaba tuba ja nii mõnigi hotellipidaja ütleb enesele, et see ei tähenda palju, kas üks või kaks suud on rohkem söömas või mitte, ja parem on ikkagi saada kaks dollarit, kui mitte midagi. Nüüd oli ta ka mulle augu pähe rääkinud ja kaks korda kaks dollarit kaalub juba rohkem, kui et ta oleks üksinda läinud hotellis hinnaalandust nuruma.

Siegfried Meyer kinnitas mulle, ta ajavat ausat äri, ja tema ülespidamine oli nii veenev, et peaaegu tuli uskuda, et ta räägib tõtt. Ühel päeval aga — see oli meie koosviibimise neljandal päeval — ilmus juba hommikul hotelli üks naine ja nõudis kokkusaamist Siegfried Meyeriga.

Mina istusin parajasti all ja lugesin hommikulehte. Meyer läks proua juure ja rääkis temaga koridoris. Naine nõudis kaunis energiliselt tagasi oma kaht dollarit; tema mees olevat teda

eile õhtul hirmsasti sõimanud, kuuldes, mis ta tellinud. Ja tubli Siegfried Meyer, kes muidu nii väga rippus raha küljes, pistis vaikides käe tasku ja maksis kaks dollarit tagasi!

Siis sain aru ja teadsin kohe, et tema äri polnud vaba pettusest.

Jutustan ka kohe, miks ma temaga juba kolm päeva ühes elasin ja oma paar dollarit hotellis ära kulutasin.

Siegfriedil oli mustrikohvris üks punases sammetis päeva-pildialbum. Kui album avati, mängis see lõbusat laulukest „Rõõmustuge elust ...” ja Siegfried Meyer tundis elust rõõmu nende kergeusklikkude hingede kulul, kes sattusid tema kүүsi.

Tal oli kaasas ka Ameerikas ilmuya, üldiselt tuntud ajakirja „The Ladies' Home Journal'i” esimene number ja peale selle 1000 trükitud kviitungit. Muusikaalbumi müügihind oli kakskümmend dollarit; ajakirja tellimishind aastas — kümme dollarit.

Siegfried Meyer käis nüüd külades majast majja, kinnitas, ta olevat „The Ladies' Home Journal'i” esindaja ja tal olevat ülesandeks, ajakirja „tutvustamiseks ja sisseviimiseks” müüa seda terve aasta peale kümne dollari asemel ainult kahe dollari eest. Raha ei olevat tarvis ette maksta; aga kellel tema vastu usaldus olevat, saavat oma kahe dollari eest trükitud kviitungi ja preemiana või teatud määral intressidena selle imekena muusika-albumi.

Seejuures pani ta siis albumi hõbeselgete toonidega mängima „Rõõmustuge elust ...”

Ameerika perenaistele tungisid ilusad muusikahelid muidugi südamesse; nad andsid meeeldi oma kaks dollarit ja tahtsid kohe kätte saada seda kahekümnedollarilist muusikaalbumit. Nüüd aga puikles Siegfried Meyer vastu. „Lugupeetud daam,” ütles ta, „mõelge ometi sellele, et ma vajan seda albumit reisimustriks! Aga „The Ladies' Home Journal'e'i” esimese numbriga saate kindlasti kaasa selle albumi.”

Siis lahkus ta ja jättis naistele ainult kviitungi kahe dollari peale.

Ja see „äri” pidi siis põhjenema aususel!?

Ma ei suutnud seda uskuda; aga ometi näisid Siegfried Meyer'i kulud ära söövat kogu tema sissetuleku.

Ta pidi ise maksma oma raudteesõidud, ja hotellikulud ning tarvitas muidugi vahel ka ühte või teist asja peale selle.

Et Siegfried ei saanud kuigi suurt sissetulekut, seda järeldasin ka järgmisest, — ja see oligi põhjus, miks ma veel jäin tema juure: Siegfried oli mulle tõsiselt teinud ettepaneku, asutada temaga Kansase osariigis tsirkus.

„Meil kulub selleks ainult natuke aega,” ütles ta. „Ma käin hommikuti linna läbi ja müün neile neetud jänkidele pileteid. Seejuures annan mõista, et need tublid kristlased pärast

„Eksirännakud Metsikus Läänes.“

etendust võivad meie naisartistidega erakabinettides veel pisut lõbutseada. Ja ma garanteerin," lisas ta, „et kuue kuu pärast oleme miljonärid!”

„... või kõlgume mõne pähkklapuu otsas, nõor kaelas,” täiendasin ma lühidalt. „Ja, muu seas, kust te tahate neid nais-artistide võtta?”

„Pole midagi kergemat sellest! Me võtame Kansas City'st mõned ehtsad „asjaarmastajad” kaasa ja need peavad igal õhtul meiega arved klaarima.”

Siegfried Meyer ei aimanud, kui vähe mul veel raha oli, muidu ta kindlasti ei oleks nii klammerdunud minu külge. Mina aga olin juba otsustanud lahkuda temast teisel hommikul.

Samal ööl aga juhtus minuga midagi erakordset,

Ma ei tea, mis see oli: kas olin õhtul liig palju või liig raskeid toite söönud, või oli meie magamistuba liig kuum, aga ma ei jäänud magama.

Kuigi meie toa akendele, nagu siin maal üldiselt kombeks, olid veel n. n. kärbseaknad ette ehitatud, olid vist siiski mõned moskiitod sattunud meie magamistuppa. Kuulsin alatasa nende tüütute putukate suminat oma pea ümber. Aegajalt laskus mõni neist vereimejaist koguni minu näole ja näis seda kasutavat oma harjutusplatsina. Minu energilised kaitseabinõud ei aidanud midagi. Vaevalt olin ühe eluka oma ninalt minema kihutanud, kui juba teine pirisedes jälle laskus minu otsaesisele või põsele.

See oli lausa piin!

Väljas oli kottpime öö. Sellele lisaks veel peaaegu õudne vaikus. Kuulsin valju ja selgesti oma uuri tiksumist.

Toa teise seina ääres magas Siegfried Meyer. Ka tema vähkres rahutult oma voodis. Tekid olid minu asemelt põrandale libisenud ja Meyeril näis just seesama lugu olevat.

Siiski näis Meyer viimaks magama jäänud olevat. Teda kuuldavasti piinasid rahutud unenäod. Kuulsin äkki, kuidas tema huuled pomisesid arusaamatuid lauseid.

Aga nüüd! Mis see oli? Siegfried näis end kaitsvat kellegi vastu.

„Te kuulete ju!” karjus ta valju ja arusaadavalt. „Tema maga ei saanud teisiti! Tal oleks ainult tarvitsenud raha kätte anda...”

Roimar! Mina — roimar? Mina pole kellegi mõrtsukas! Annan igaühele võimaluse...”

Nüüd järgnesid jälle paljud arusaamatud laused. Seejuures õudne vähkremine voodis.

Imelik: päeval, mil olime koos, rääkis ta peaaegu alati inglise keelt. Ta oskas inglise keelt suurepäraselt, nagu enamasti kõik juudid. Aga nüüd, unes, rääkis ta oma emakeelt — saksa keelt.

Nüüd jälle:

„Kui minu kuul poleks teda tabanud, oleks keegi teine ikkagi teinud seda. Temale oli ükskõik, kes ...”

Mind haaras hirm. Nüüd ei saanud ma magamisele üldse enam mõeldagi.

Viimaks ometi näisid Meyeri närvid rahunevat. Toas jäi vaikseks ja oli kuulda ainult moskiitode tasast suminat ning aegajalt Siegfried Meyeri rahulikke hingetõmbeid.

Mis võis küll sellel mehel südamel lasuda?

Mõne tunni järele vajusin minagi rahutusse uinakusse. Siis äkki tundus mulle, otsekui kobaks üks käsi tasa minu keha. See polnud endapettus ... polnud uni. Keegi kobas mind. Jalamaid olid mul kõik meeled ärkvel. Meie toakese väikesest aknast tungis sisse juba läheneva hommiku üsna kahvatu kuma.

Minu voodi ees seisis täiesti rietatult — Siegfried Meyer! Ta otsis minu kirjatasku selles leiduva, hr. Robertsilt nii suure vaevaga saadud mõne dollariga. Selles polnud kahtlust ... Aga ta ei teadnud, et ma õhtuti, kui elektrilambid olid kustutatud, oma kirjatasku tasakesi panin peapadja alla.

Siegfried Meyer, nagu kord juba mainisin, vist pidas mind rikkaks; muidu ta poleks teinud mulle ettepanekut osta tsirkusetelki. Niisugune telk maksab raha, seda teadsime mõlemad. Minu kõhklemine vist tundus temale liig pikk olevat; nüüd tahis ta lõpu teha.

Lebasin täiesti vagusi voodis. Seejuures oli mul tunne, otsekui kerkiksid mu juuksed püsti. Siis aga ... niisugustel momentidel mõtleb inimene välkkiirelt ... haaras mind pöörane viha. See inetu, angerjaslibe, vastik ja roomav roimar tahtis mind tappa minu paari dollari pärast!

Ühe sööstuga olin voodist väljas ja mehikesel vasaku käega kõrist kinni. Minu parem rusikas raksatas talle kõigest jõust kõhukoopasse. Ta vajus kokku, nagu liigetega nuga, ja kukkus põrandale. Ja siis andsin talle veel paar korda rusikaga näkku; ma õieti ei tea, kui mitu hoopi. Olin meeletus vihas ja aina tagusin, kusjuures karjusin:

„Sina, kuradi nāru! Küll ma sult sellised tembud āra võõrutan!”

Meyeri nina oli kohe esimese hoobi juures hakanud verd jooksuma. Veri nirises pikkamisi üle tema nāo ja tardus tema habemetūūgastes.

Kōik nāis punane ... punane ...

Siis ārkasin ja taltsutasin end. Ega ma teda ometi surnuks ei lōōnud? Siis alles oleksin pigis! Aga ei, mehe sūda tuksus veel. Ta oli saanud ainult kibeda õppetunni. Las vaatab nūūd, kuidas ise valmis saab hotellinimestega; mina tahtsin kohe oma teed minna. Tōde ta nii kui nii ei jutusta.

Riietusin rahulikult. Nūūd lūkkasin riivi ukse eest, astusin pikkamisi trepist alla ja siis kojast lābi õue.

Vāljas oli juba valgemaks lāinud.

Mul käisid värinad üle ihu, sest õõ oli olnud külm ja lähenev sügis andis end tõsiselt tunda. Pruukostita, tühja kõhuga läksin üle raekojaplatsi, üle turu.

Siis nägin ühest turu ääres asuva maja korstnast taeva poole kerkivat peent suitsujuga. Kus on suitsu, seal peab ka tuld olema, mõtlesin ma, ja kuna, nagu öeldud, oli tunduvalt külm, astusin kõrvaltänavalt maja hoovi. Köögist läbi läinud, jõudsin ühte tuppa, kus koldes põles lõbus tuli; selliseid vanainglise koldeid leidub veel praegugi Ameerikas õige sageli.

Asusin kolde ette tulepaistele. Ah, küll oli hea ... küll see soojendas! Aga äkki kuulsin toa nurgast naise häält:

„Sina, lontrus, katsu, et sa välja saad siit magamistoast!”

„Tohoo,” ütlesin ma, „kes siis siin nina nõnda püsti ajab?”

Vaatasin sinna poole, kust hää l näis tulevat, ja märkasin varsti voodit ning voodis üht naist.

„Kas te ei kuule,” karjus ta nüüd, „koristage ennast siit!”

„Ärge nii väga rutake, maadam,” vastasin sõbralikult.

„Te näete, et mul on külm, ja esialgu ei lahku ma miski hinna eest siit õnnistatud toast.”

Mis ta võis teha? Voodist välja ronida ta ei võinud ega tahtnudki. Nii siis hakkas ta kauplema. Ta palus, et ma lahkuksin toast; tema mehel olevat esimajas koloniaalkauplus ja seal põlevat ka mõnus tuli.

„Hea küll,” ütlesin suuremeelselt, „siis teen teile seda meelehead; aga kui lugu pole nõnda, nagu ütlete, tulen kohe jälle tagasi.”

Nagu juba korduvalt olen öelnud, Ameerikas muutub inimene Euroopa mõistete järgi jõhkraks.

Läksin nüüd esimajja ja leidsin seal tööpoolest koloniaalkaupluse ja põleva kamina. Kaupluses oli keegi vanamees ametis hommikuse rongiga saabunud kasti avamisega. Ta oli kasti kaane juba pooleldi avanud ja kuna tal ilmselt väga külm oli ning ka nohu all kannatas, siis nägin, kuidas tema õilsast nuusutamisorganist tilk tilga järele langes poolavatud kasti.

Olin uudishimuline ja küsisin, mis kastis on.

„Värske liha,” vastas vanamees, „just praegu saabus Kansas City’st. Sellest saab toreka hommikueine; te jääte ju nii kauaks siia?”

Selleks aga polnud mul praegustes asjaoludes mingit isu. Palusin talt ainult pisut leiba ja karbi õlisardiine. Selle, paari tsendi eest omandatud saagiga lahkusin ebaapetiitlikust kauplusest, läksin maja taha, kus seisis pumbakaev, ja nautisin oma vürstlikku pruukosti tõusva päikese kiirtes.

Siis läksin raudteejaama ja lonkisin seal ringi. Täna polnud mul mingit isu „jānesena” sõitmiseks. Lugu Siegfried Meyeriga, millest linnakeses seni veel kihku-kahku polnud kuulda, oli mulle siiski väga närvidele mõjunud. Kui oletada,

et mind tabatakse „jānesena” ja piletita sõit ning Siegfried Meyeri juhtum teineteisega liidetakse, siis võis sellest mulle pagana kena supp saada.

Varsti kuulsingi ühe rongi lähenemist ja ei kestnud kaua, kui üks kaubarong pika maona lookles jaamahoone ette.

Veduri juures askeldasid jällegi masinist ja kütja ja kuulsin, kuidas kütja ütles masinistile, ta tundvat endal pisut halva olevat ja pidavat õieti voodisse heitma.

See oli mulle paras moment! Kergitasin kübarat, tervitasin sõbralikult, lausudes hariliku „How do you do?” ja küsisin, kas ma ei võiks kaasa sõita Kansas City’ni, mille eest meeeldi kühveldaksin süsi ahju.

„Hüpake peale ja näidake, mis oskate,” ütles masinist. Nii sõitsingi muretult Kansas City’sse ...

Sealt liikusin edasi Ida suunas. Lähemate sõiduotsade eest maksin, pikemad aga pidin tahes või tahtmata „jānesena” sõitma. Seejuures tabati mind kord kolme ametniku poolt. Esmalt ilmus nähtavale ainult üks, keegi punajuukse-line iirlane, ja tahtsin just parajasti alustada temaga rusikavõitlust, kui talle saabus abi kahe teise ametniku näol. Loo lõpp oli see, et mind uperkuuti alla visati kihutavalt rongilt. Olin roninud vaguni katusele, sest pealeronimisil olin leidnud kõik vagunid suletuna. Allalendamisel sain momendiks kinni haarata vaguni servast; kui aga kolm raudteeselli ehtsa kristliku ligimesarmastusega hakkasid minu käsi puutükkidega ja tont teab, millega taguma, pidin tahes või tahtmata lahti laskma. Mul polnud kuigi palju aega järelemõelda, kas murrar seejuures jala- või kaelaluu, kui juba prantsatasin vastu maad.

Vaguni katuse servast kinnihoidmine aga aitas mind vähemasti niipalju, et ma ei kukkunud enam liig kõrgelt, ja kuna maapind sel kohal õnneks oli soine, siis pääsesin ainult sinise silmaga. Aga ainult veerand kehakäänakut paremale ja minu mõlemad jalad oleksid rongirataste poolt keha küljest ära lõigatud!

Nii saabusin viimaks tolle suure maa kirdeosasse.

Tahtsin omale mõned dollarid koguda ja arvasin, et seda saan kõige paremini teha kuulsates Henry Fordi tehastes.

Aga vahepeal veel mõned sõnad tööstuslikust Ameerikast.

Mainisin juba: kuigi Ameerikas on hiiglalinnasid miljonite elanikkudega, siis see ei peaks kellelegi tekitama pettekujutust; võrreldes Euroopaga on Ameerika ikkagi väga hõredasti asundatud. Inimeste puudus on iseloomustav ka Ameerika majandusele. See ilmub igal sammul nähtavale. Aga igal asjal on ka oma tagakül. Inimjõudude puudus on Ameerika ettevõtja leidurmeele viinud sellele rajale, mille tagajärjeks oli hiiglasuur tehnika areng. Kõikjal võib kohata sisseseadeid, mille ainukeseks otstarbeks on inimjõu kokkuhoid. Hotellides

võib asjata otsida majateenijat või numbrikelnerit. Igaüks peab laskma puhastada oma kingad kas tänaval või habemeajamise ärides. Maa-alusel raudteel ei anta sõitjale mingeid pileteid. Visatakse lihtsalt viis senti automaati, mille peale sisseminekuvärav mehaaniliselt avaneb ja sõitja platvormile pääseb. Liiklemas on kuue ja rohkem vaguniga kiirrongid. Iga kolme vaguni kohta on üksainus konduktor. Uksed sulguvad automaatselt; pööraselt elav liiklemine areneb väga libedasti.

Nüüd võtame tehased. Masinate juures on palju vähem inimesi kui Euroopas. Häda teeb leidlikuks; aga võib olla ei olnud tõukejõuks sugugi häda. Ameerika Union'id, s. t. töölisteühingud, olid kapitalistide ja vabrikantide meelest liig tugevaks muutunud. Siis pöördusid viimased inseneride ja leidurite poole ja need leiutasid inimjõudu kokkuhoidvad masinad. Töötasude vähendamiseks leiutati suurejoonelisemaid asju ja töö mehaniseeriti nii, nagu Euroopa seda üldse veel ei tunne.

Detroitis pärisin põhjalikult järele Henry Fordi tehaste üle. Öeldakse, prohvet pole kuulus oma pärismaal, nii oli lugu ka siin. Tõsised ameeriklased jutustasid mulle, et Ford ei olevatki ise kirjutanud oma kuulsat teost „Minu elu ja töö,” vaid selle olevat kirjutanud üks palgaline jõud. Fordil olevat olnud kohtuprotsess ühe ameerika suurima ajalehega, „Chicago Tribune'iga”, sest see nimetanud teda harimata inimeseks (ignorandiks). Ford nõudnud ajalehelt kahjutasu 100.000 dollarit. „Tribune'i” olevatki trahvitud, kuid ainult kolme tsendiga!

Liikuva lint-töölaua mõte on Fordile igatahes toonud miljardeid.

Kuna Detroitis üheski teises vabrikus ei ole nii suurt tööliste vähedust, nagu Fordi tehastes, siis polnud mul raske saada seal tööd. Aga juba teisel päeval märkasin, et Ford Motor Company imeb viimase oma töölistest. Tema tööliste muskulaatuur on pinevil töökäigu mehaanilistes raamides. Kui tööline ei suuda teha oma töövõtet või liigutust hoolsate meetoditega väljaarvutatud aja jooksul, siis loetakse ta kõlbmatuks kõnealuse töö jaoks ja kas pannakse mujale tööle või vallandatakse jalamaid. Mingeid vabandusi või põhjendusi arvesse ei võeta.

Nii juhtus ka minuga.

Ühe nädala jooksul olin Fordi juures kolmel eritöökohal. Kord töötasin koos neegritega, teinekord hiinlastega. Nad kõik olid, nagu minagi, õppimatud töölisel.

Vabrikus aga räägiti alati — Fordil olevat parimad töölisel maailmas!

Et ma juba kohe esimesel päeval Fordi juurest välja ei lennanud, seepärast võisin endale kujutleda midagi üsna erilist. Aga, „Jemineh Christmass”, nagu siin kiruti, sellega, mida suudab neeger või hiinlane, saan mina igatahes hakkama.

Kaugeleulatuva töömehaaniseerimise kõrval äratas minu hämmastust töö intensiivsus, töö tempo. Oli huvitav tähele panna, millise hingega ameeriklased, inglased ja teised tööle asusid.

Inglane vaatleb tööd nagu paratamatut pahet ja püüab võimalikult rutem sellega valmis jõuda, et vabalt anduda oma kirgedele: spordile, politikale, lõbustustele.

Sakslane teab juba oma kodumaalt, et ta peab suurema osa oma elust mööda saatma töötades, ja ta seab enese sellejärgi mugavasti. Tagajärg on, et ta töötab võrdlemisi aeglaselt ja loob ise enesele iga töö juures takistusi.

Ameeriklane läheb tööle ainult selle mõttega: milline tulemus, milline mõju on sel töö! Ta on kogu hingega asja juures. Kõik kõrvalised asjad jäävad kaugele.

Fordi kontoris on lugu ka hoopis teistsugune kui Euroopas.

Välise hiilguse peale ei panda üldse rõhku, nagu seda tehakse Euroopa firmades. Fordi juures ei näinud ma kuski kuulsaid klubitöele. Minu töölepalkamisel ei lausunud palju. Loeti kohe endastmõistetavaks, et palgad, jne. on mulle teada. Ei tundud ka põrmugi huvi selle vastu, kas ma tean, palju teenin, või mitte. Näis arvatavat, et kui ma poleks tahtnud töötada, siis oleksin võinud emale jääda.

Seda suuremat huvi osutati aga pärast sellele, mis ma suudan. Ja siin, oi-oi-oi! Üks kontrollkell teise järele! Millal ma tööle tulen ja millal lähen, kui palju ma teen... Pidin kontrollkellasid laskma ära märkida, kas ja kui kaua ma ühel või teisel päeval Fordi juures olen töötanud ja palju teinud...

Et töölistel seal, olgu nad valged, kollased või mustad, võrdse aja jooksul kümme protsenti enam toodavad, kui sakslased, see sai mulle täiesti selgeks. Ka see pole ime, et Ameerika maksab töölistele kõrgemat tasu, kui Euroopa. Aga ime ei ole ka see, et juba võrdlemisi lühikese tööaja jooksul, võib olla paari kuu pärast, ameerika tööline tunneb end täiesti väljapumbatud olevat ja läheb „puhkusele”, teiste sõnadega logelema, kuni tema kogutud dollarid on ära kulutatud ja ta uuesti on sunnitud tööle asuma.

Abielus tööliste elu pole Ameerikas sugugi nii lihtne, nagu Euroopas arvatakse.

Kallid korterid, mille üüriks sageli kulub kolmandik tööliste palgast, sunnivad töölist elama kaugel töökohast. See jällegi nõuab sõidukulusid, jne. Jaotatud tööaeg pole üldse mõeldav; igal pool töötatakse ainult ühel ajal, ilma vahetusega.

Mul kui poissmehel oli seisukord muidugi kergem. Fordi tehaste lähedal üürisin omale väikese toa ülal korral ja süüa sain tehastest. Ostsin, millist toitu soovisin, väikestelt toidu-

ainetevankritelt, mis on Fordi juures sisse seatud. Sain sealt odavasti piima, head saia ja puuvilja.

Ka oli tehastes suurepärane söögisaal, kust võis saada esmajärgulisi einet.

Aga see kõik tuli muidugi omast taskust maksta. Nõnda nimetatud heategevaid asutusi, nagu neid Euroopas mitmel pool leidub ja kust töölisel väga odavasti saavad toitu, et tunta Fordi juures üldse.

Õhtuti sõin restoranis ja siis harilikult läksin magama. Pean tõesti ütleva: tundsin end seal nagu puruks pekstud ja välja pumbatud iga tööpäeva järele. Ei tahtnud enam milleski teada. Mis aitasiid siis kõige kaunimad kinod ja parimad teatrid?! Inimene oli nii väsinud ja tümaks tehtud, et polnud isu ajalehtegi lugeda või kirja kirjutada. Olin tööd Fordi tehastes enesele siiski pisut teisiti kujutlenud.

Ja pühapäeviti, milline vaikus! Milline eraldatus! Kui taheti inimesi näha, tuli minna kirikusse.

Leidsin, et suurlinn võib veel üksildasem olla, kui lage maakoht.

Oo, sa lai, vaba ja metsik Lääs! Veel kord sinu juure tagasi — ja siis ei lahku ma sinust enam iial!

Teie, avarad preeriad, suured metsad, metsikud jõed, teie olete selles süüdi!

Talv oli Detroitis vara kätte jõudnud. Ilmad olid külmaks muutunud. Ka rohtlaantes võis olla sügav lumi ja raudteed olid vist kinni tuisatud. Nii mõnigi rändur võis külmanuna lamada kuskil selle suure, külma ja halastamatu maa kolgas. Nii mõnigi armastav emasüda võis küsitella: „Where is my wandering boy to-night? (Kus on minu rändav poju täna õhtul)“.

Seepärast vaiki, süda vaiki! Tunne rõõmu, et sa võid Henry Fordi juures „luua väärtusi“! Küllap tuleb sinugi jaoks kord jälle kevad ja sellega ühes ka vabadus! Praegu vaiki...

Ühel õhtul — olin juba pikemat aega Fordi tehastes olnud — läksin mõõda peatänavaid, kui nägin kuskil tühja ehituskruundi juures seisvat suurt inimhulka. Astusin lähemale. Üks noormees pakkus plekktaldrekuid, neli tükki 25 tsendi eest. Need neli ostetud taldrekut tuli visata ühele lauale naelutatud taldrekule nõnda, et viimane oleks täiesti kaetud ja poleks näha pisematki riba sellest.

Kes sellega hakkama sai, sai tasuks ühe nikkel-taskukella. Ühtlasi tehti teatavaks, et ettevõtte omanik, mr. Roberts Springfieldist, Illinoisi osariigist maksab igale uuri võitjale kaks dollarit, kui võitja soovib uuri ära müüa. See oli seadusest mõõdahiilimine, sest raha peale mängud olid keelatud. Siin aga olid võiduks uurid ja need osteti raha eest tagasi. Põhimõtteliselt üks ja sama asi.

Aga seadused tehakse ju selleks, et neist mõõda hiilitaks.

Mis seejuures rohkem minu tähelepanu kütkestas, oli see, et omanikuks oli keegi mr. Roberts Springfieldist, Illinoisi osariigist.

Arvasin, et kuulsin valesti; aga... seal ta ise seisiski! Pisut küll kõhnem ja mitte enam nii õitsva välimusega, nagu varem, aga seesama ta oli, tõepoolest tema!

Mehe rõõm, kui ta mind nägi, oli ka ehtne. Ikka ja jälle raputas ta mu käsi; ikka ja uuesti lausus ta: „Jack, vanapoiss, kallid vanapoiss, kui rõõmus olen, et sind kohtasin!”

Tema käsi oli halvasti käinud. Oma viimase raha eest oli ta sõitnud koju, Springfieldi. Seal olid sugulased teda aidanud ja viimaks oli ta alustanud äri taldrekute viskamisega. Ta rändas sellega läbi terve Ameerika Ühendriikide ja kuna tal nüüd polnud nii suuri kulusid, nagu paelusside rohu äriaga, läks tal nüüd pisut paremini. „Business is allright (äri on korras)”, ütles ta.

Tal olevat abiliseks üks noormees. „Ilma juhtoinata ei lähe ükski äri,” lisas ta. Selgus, et too noormees olevat arendanud haruldase oskuse taldrekute viskamises. Ta katvat igakord ilmeksimatult nelja taldrekuga selle lauale naelutatud taldreku. Muidugi ei tohtivat publik teada, et noormees on mr. Robertsi abiline. Ta teesklevat, nagu oleks ta võhivõõras; ostvat kahekümneviie tsendi eest neli taldrekut ja katvat laual oleva taldreku nendega kinni, saavat oma uuri, müüvat selle kohe mr. Robertsile kahe dollari eest ja minevat siis rõõmsa näoga ja kaht dollarit kõlistades minema. Muidugi leiduvat kohe teisi võiduhimulisi.

Pühitsesime endi kohtumist, nagu kord ja kohus, ja jõudsin alles hilja öösel koju. Tagajärg oli, et ma teisel päeval loiult töötasin ja tõsise hoiatuse sain töövanemalt: ma pidavat hoolsam olema, „or you will loose your job (või muidu kaotate oma koha)”.

Oo, sa vaba ja suurepärane Ameerika!

Ühel päeval kõnetas mind keegi noormees tol hetkel, kui lahkusin Fordi tehastest. Ta küsis, kas ma teadvat, mis on „Diamond Dick Show.” ütlesin muidugi „ei”. Siis osutas ta ühele kaunis kõrvalisele tänavale ja ütles, et paremat kätt viies maja selgitavat mulle asja; ma pidavat ainult õhtul kell üheksa sinna minema; seal saavat ma suurejooneliselt lõbutseada. „Sissepääs ainult 25 tsendi; aga te peate ülemisele korrale minema, kui tahate hästi lõbutseada,” lisas ta.

Hea küll. Lõõn siis õhtul enese „vurhvi” ja lähen „Diamond Dick Show’d” vaatama.

Lava ees näis istuvat päris viisakas kodanlik publik. See kuulas naljapalasisid ja kupleesid, mida ette kanti laval. Meie aga istusime ülal rõdul, tool tooli kõrval — peaaegu ainult noormehed, daame polnud ühtegi. Daamid juba näisid teadvat, mis siin üleval sünnib.

Seinas oli üks ukse kõrval, ja kui üks uks avanes, võis selle taga asuvas toas näha harilikult ühte tühja lauda ja kaht tooli. See oli toa terve sissesead. Meie toolide vahel käisid edasi tagasi noored, ilusasti riietatud tüdrukud. Nad kutsusid meid teotsema gentlemenidena ja pakkuma neile klaas limonaadi. Need tüdrukud olid „aegaveetvad daamid”.

Igal hetkel kadus mõni neist ilusaks võõbatud daamidest kellegi noormehega mõne ukse taha; kahe minuti pärast ilmus siis ka juba neegerkelner kahe klaasi limonaadiga, hind — üks dollar klaas. Sellele hinnale oli ka erakabinett kaasa arvatud.

Publik all parteris aga lõbutses edasi, kuulates näitelavalt kõlavaid nalju ja kupleesid, ning ühelgi polnud aimu, mis sündis üleval.

Viimaks, kella üheteistkümne paigu, lõpetati etendus väikese laulu-näidendiga ja parteripublik hakkas koju poole ruttama. Minagi tahtsin lahkuda; siis aga... sosistas mulle üks kähe hää: „Etenduse järele parteris suur lõbutsemine!” Ja kui jõudsin alla, olid parterist kõik toolid ära koristatud ja keegi tüse mees käis niiviisi moodustatud saalis ringi ning hüüdis vahetpidamata: „Free dance for everyone! (Maksuta tants igaühele.)”

Tantsitaritena aga esinesid needsamad „seltsidaamid” ülevalt. Nad haarasid joovastava muusika saatel noormehi käevangu ja kiskusid nad, hoolimata sellest, kas nad oskavad tantsida või mitte, endiga saali keskele, ega lasknud kiirest keerutamisest uimaseks muutunud vaesekesi ka tantsu lõppedes lahti, vaid viskasid nad elegantse kaarega ühele saali seina ääres seisvale toolile, istudes ise kõrvale.

Toolide ees olid laudad ja samal hetkel, mil üks paar istus lauda, seisis nende ees ka juba kaks klaasi limonaadi, hind — kokku üks dollar. Tants ise aga oli maksuta.

Seda siis nimetati Ameerika „Diamond Dick Show!”

Mul oli juba villand ja ruttasin kiiresti koju.

Teisel hommikul passisin peale. Iga kord, kui tööliste vanem ilmus nähtavale, andsin oma töö enda kõrval töötavale hiinlasele „paariks minutiks” ja kadusin „vaiksesse kohta”. Ma ei tahtnud lasta enesele jälle öeldä, et olen liig vähe töötanud ja mind ähvardab koha kaotus. Olin kaelani tüdinud sellest värgist!

Minu kavatsus õnnestus. Töölistevanem ei saanud mind päeva jooksul nähagi, vähemasti mitte enne kojuminekut. Tahtsin parajasti viimase kontrollkella juures lasta oma aja ära märkida, s. t. lüüa numbri, millal olen tehastest lahkunud, kui äkki keegi mulle seljatagant õlale koputas ja tõsine hää ütles:

„Number 4501 how often did you use the W. C. to-day?”
(Kui sageli te kasutasite täna väljakäigukohta?)”

Pöördusin ümber. Minuga rääkis töölistevanem. Ta oli siiski tabanud mu.

Aga nüüd vihastusin küll. Karjusin talle näkku sellise lause, mis kuidagi ei kannata trükimusta, ja lisasin siis lühidalt: „I wish to quit, do you understand? Right away, you know! (Soovin lahkuda, kas mõistate? Otsekohe, teate!)”

Ja eks sa vaata neid ameeriklasi! Ei mingit ärritust. Jääne rahu ja ainult üks sõna: „Alright!” ning asi oli lahendatud.

Järgmisel laupäeval võtsin siis oma viimase teenitud raha välja.

Ja nüüd olin jälle Ameerika suurlinna tänaval.

Jah, need suurlinnad! Ameerika on võrdlemisi noor riik ja sellepärast on kõikjal võrdlemisi ühetaoline ehituslaad. Kui võrt teisiti on see vanades kultuurmaades! Seal on igal linnal oma eriline ilme. Seal on mälestussambaid ja hooneid, mis on üle elanud sajanguid. Isegi keel „vaheldub” vanades maades. Ühes riigis räägitakse kümneid murrakuid ja üht murrakut rääkival on raske, peaaegu võimatu teisest aru saada.

Ameerikas on lugu hoopis teisiti!

Olen rännanud läbi terve Ühendriikide maa-ala, aga Põhjas, Idas ja Läänes olen leidnud ikka ühe ja sama inglise keele. Ja mis puutub ehitusviisidesse: suurlinnadel on omad pilvelõhkujate kvartaalid ning väljaspool ärilist linnaosa ilmuvad nähtavale juba väikesed, enamasti puust ehitatud ühe perekonna elamud.

Väikelinnades on alati üks peatänav — Mainstreet. Kauplustel on suurlinna ärilise ilme. Peatänav ümber asuvad siin väga kenad puuhooned oma sõbralikkude aedadega. Ida-osariikides on tänavad kitsamad kui Läänes. Läänes puhub hoopis teine, vabam tuul. Idas on ruttamine ja jaht dollarite järele lausa närve vapustav: Läänes on inimestel palju rohkem aega.

Minule meeldib Ameerika Lääs.

Sagedasti olen omaette imestunud, kuidas võidi Ameerikas need noored, vabad, lõbusad ja mureta poisid saata maailmasõtta. Enne seda sõda ei peetud Ameerikas sõdurist sugugi lugu. Hakata sõduriks — see tähendas haarata kinni viimsest ölekõrrest, et päästa ennast põhjamineku eest. Isegi tüdrukud vaatasid sõdureile üle õla. Ma ei näinud siis iial ühtki tüdrukut sõduri käevangus.

Tuli maailmasõda.

Relvastuse ja laskemoona tehased tegid hiiglaäri; kerkis uusi vabrikuid nagu seeni maast; kõik tormasid relvastuse tootmisele. Töölistest tuli puudus; palgad kerkisid peadpöörilavale kõrgusele. Jalanõud, riided, kõik läksid pööraselt kalliks. Kogu tööstus oli olemas peaaegu ainult sõja jaoks. Sellest siis tekkis ka puudus teistest toodetest ja üldine elukallidus!

Viimaks ei teinud rahvas seda enam kaasa. Ei loetud enam häbiks minna pühapäeviti jalutama tööpükstes (overalls) või töökitlis.

Mõne aasta pärast olid sõdivate riikide võlad, välja arvatud Saksamaal, Austrial, Türgil ja Bulgaarial, Onu Sami juures nii suureks kasvanud, et äri sõjavarustuse alal ei paistnud enam päris kindel olevat. Siis näis juba paremana, et o m a kodanik maksab intresse, ja — Ameerika kuulutas Saksamaale sõja!

Mina, kui vana Ameerika elanik, oleksin võinud vanduda, et ükski noormees ei ilmu sõjaväkke ega lase end saata Flandria tapalavale. Gieksin vandunud, et pigemini omal maal puhkeb mäss.

Agas juhtus uskumatu asi:

Ameerika ehitas puulaevu ja — sõdurite ning varustuse vedu algas. Paljud küll panid vastu — suurem arv kui usakse — ega tahtnud minna tulle relvastustöösturite rahahuvides. Siis maksis veel see vana lentsõna: „Kes on surnud, jääb hulgakaks ajaks surnuks.”

Agas nende vastuhakkajatega täideti peagi vanglad ja seline abinõu pani teised tõrkujad vaikima.

Palju muidugi mõjus ka see, et perekonnaisasid ei kutsutud üldse sõjaväkke. Näis ka nii olevat, et täisverd ameeriklastele tehti igasüguseid soodustusi; neid ei võetud teenistusse, või kui võeti, siis anti neile parimad kohad armees. Näis, nagu oleks võõrad, väljaspool Ameerikat sündinud, paremini sobinud „kangelasteks”. Kuigi seda otsekohe ei öeldud, siis ometi hõljus õhus: „Sakslased frondile!”

Too inglise kindrali Saymore'i lause hiina sõjaretke ajal näis siis ka Ameerikas teostamist leidvat.

Neid võõraid nimetati siis „hanejalgedes ameeriklasteks” ja nende, kodumaata jäetute südames on tollest ajast jäänud tõrkima nii mõnigi okas. Agas see kõik oli veel tühi asi. Selle tõelise ime, hämmastava tõsiasja, et üks rahvas, keda ei ähvarda mingi hädaoht, saadab kiiresti ehitatud puulaevadega, kui ka teiste laevadega üle Atlandi ookeani oma parimad pojad ühes toiduainetega, hobustega, autodega, kraanadega, lennukitega, laskemoonaga ja kõige muuga, mis on tarvis sõdimiseks, — selle tõelise ime kutsus tol korral esile Ameerika ajakirjandus, pannes rahva käärima alatiste kihutusartiklitega.

Poisikesena olin ma tihti viibinud trükikojas. Minu onul oli trükikoda ja sest saati, mil ma pistsin oma nina tema ärisse, on see tööala mind ikka eriti huvitanud.

Kui nüüd olin õelnud jumalaga Henry Fordile ja tema mustertehastele Detroitis, ostsin enesele erandina kord ka sõidupileti, nimelt Chicagosse, ja varsti kihutasingi punasel plüüsh-sohval istudes suure, Michigani järve linna suunas.

Chicagos leidsin peagi odava võõrastemaja ja siis hakkasin jälle tööd vaatama.

Kui mõtlesin tagasi Henry Fordile, tõmbus minu ihu alati kananahka. Et inimene nõnda tühjaks pumbatakse ja terve eluaja peaaegu vahelduseta peab olema ainult masin, muud midagi kui masin! Ma ei suutnud mõelda, et mina ka kauemat aega pean elama niisugust elu, ja seepärast polnud ma ka põrmugi nukker, et nii ruttu lahkusin õilsa Henry õilsast tööliste- vanemast.

Nüüd oli tarvis siin Chicagos uut tööd leida ja siis juhtisin oma pilgud ajakirjandusele, tolele ajakirjandusele, kes sai hakka eespool nimetatud ime teostamisega.

Kolme nädala pärast olingi nii kaugei. Hoolimata suurest tööliste arvust olin tunginud Chicago ühe ajalehe trükikoja suurde masinavärki ja . . . olin nüüd ise kah üks ratas seal; üsna tillukene rattakene küll selles suures masinavärgis, kuid ometi ratas.

Pidin muretsema rotatsioonimasinate jaoks kohale suuri paberirulle. See kõik sündis muidugi automaatselt kärude, kraanade, jne. abil, kuid inimekasi oli ikkagi tarvilik. Nii kaugele pole inimene siiski veel jõudnud, et umbes 500-naelalised paberirullid raudteevagunist otsekohe rändaksid suurtesse, paari majakorra kõrgustesse masinatesse.

Kui minu kuju vahest peegeldus mõnes aknaklaasis, libises minu näo üle kaunis uhke naeratus.

Oma maandumisest saati Pisarate saarel, Ellis Islandil, olin muutunud suuremaks ja tugevamaks. Kätel ja jalgadel paistis kaunis tugevad musklid ja minu käe külge on sageli nii mõnegi ameeriklase põsk „rippuma jäänud”, s. t. olen annud selliseid kõrvalopsusid, et näis, nagu oleks minu käsi vastase põse külge tahtnud kleepuda.

Aga see pidi nõnda olema, sest ameerika trükikodades töötavad „h e l p s ' i d” või abilised olid enamasti olnud ajalehepoissid, olid müünud tänavail ajalehti ja olid muidugi äärmiselt jõhkrad ja häbematud, nagu ameerika „n e w s - b o y” — ajalehepoiss seda iganes võib olla.

Alguses tahtsid nad minu üle võimuse saada, aga näitasin peagi, et asi on hoopis teisiti.

Tööl kandsin riietusena musta kalikoomütsi, valget särki ja sinist overalli, neid tuntud masinistipükse.

N. n. „office-girls” — kontoripreilid — masinakirjutajannad, aadressikirjutajannad, telefonipreilid, jne., vaatasid mulle sageli järele; aga Aamori nool ei tabanud mind iial. Ma ei hoolinud neist daamidest põrmugi. Armastus pidi mulle tulema alles palju hiljem, aga siis juba tõsiselt.

Meie ajalehel oli hiiglatiraazh ja see polnud sugugi hämmastav, sest ajalehed, võrreldes tööliste nädalapalgaga, ei maksa Ameerikas peaaegu mitte midagi.

Euroopa tööline maksab oma keskelt läbi 30—40 krooni nädalapalga juures 15 marka ajalehe eest päevas, Ameerika

tööline aga maksab oma 120-kroonise nädalapalga juures ainult 12 marka ajalehe eest päevas.

Ameerika ajalehed on esijoones sõnumilehed, kohalikkude uudiste toojad. Teksti osa raskus lasub sõnumites, mitte juhtkirjades. Ajalehe leving on oluliselt vaid kohalik. See on ka täiesti arusaadav, sest kõige paremini ja kiiremini toob uudiseid ikkagi see leht, mis ilmub lugeja elukohas, mitte aga see, mis tuleb pika maa taha saata.

Suur Chicago leht „Chicago Tribune”, mida trükitakse umbes 800.000 eksemplaris, levib peamiselt Chicagos eneses, „Evening Publik Ledger” 325.000 tiraazhiga peamiselt ainult Philadelphias, jne. New-Yorgis võib neid ajalehti küll ka üksikult osta, aga suuremat lugejaskonda neil väljaspool oma ilmuniskohta ei ole.

New-Yorgi linnaosas Brooklynis, mis on kolme suure sillega ühendatud Manhattan-Islandiga, New-Yorgi südamega, ilmub „Brooklyn Daily Eagle”; suur, moodne ajaleht, aga seda müüakse peaaegu erandita ainult Brooklynis ja pole sugugi kerge leida teda New-Yorgi südalinna lehelaudadel. Nii tugev on ameerika ajalehtede kohalik iseloom.

„Klatshinurk” toob teateid ümbruskonna elanikkude kohta. Näiteks, võib lugeda: „Härra Meyer sõidab homme oma õe juure Buffalosse. Teda oodatakse tagasi esmaspäeval.” Või jälle: „Härra Smithil on juba kolmandat päeva tugev asthma; tema seisukord pole siiski kartust äratav.” Või: „Proua Fitzgerald kinkis tugevale poisile elu. Vanemad on ülrõõmsad,” jne., jne. Kõik teated muidugi asjaosaliste täielise aadressiga.

Et niisugused kohalikud teated leiavad laialt lugejaid, on endastmõistetav.

Et ameerika ajalehtede juures politika jääb nii taguplaanile, on tingitud lihtsalt sellest, et kogu maa kaugeltki niivõrd ei teotse poliitiliste probleemidega, kui Euroopa elanikud.

Politika huvitab väga vähe ameeriklast. Ühendriigid ei ole ju kiilutud teiste riikide vahele, nagu Euroopa riigid, ja sisepoliitikas on enamasti vähe vastolusid.

Neegrite küsimus pole vaieldav, sest ameeriklasele on juba juurdunud sisse kindel vaade ja komme lugeda värvilisi inimesi alaväärtuslikuks ja kohelda neid ka sellele vastavalt.

Tõesti tõsiseid vastolusid leidub ainult majandusküsimusis ja need piirduvad vaielustega kaitsetollide või vabakaubanduse pooldamise üle.

Ühel suurel ameerika ajalehel on umbes 300 reporterit ja ta maksab oma parimaile reporteritele suuremat palka, kui juhtkirjade kirjutajaile. Eriti hinnatakse ja suurt tähelepanu pöördakse fotoreportaazhile. Päevapiltnik ja joonistaja mängivad väga tähtsat osa ameerika ajalehe juures.

Äriline raskuspunkt on kuulutuste osa; sellega teenitakse miljoneid.

Kindlate tellijate arv on lehe suure tiraazhiga võrreldes väga väike. Levitamine toimub peamiselt niisamuti, nagu meilgi — tänavmüügi näol.

Ajalehed viiakse autodega suurtesse keskagentuuridesse. Harilik number maksab kolm tsenti; „New-York Times'i” harilik number on 32 lehekülge.

Selle eest tõuseb aga ajalehe külgede arv pühapäeviti pööraselt. Siis lisatakse ajalehele igasugused suured nalja-lisad, pildi-lisad, jutulisad, jne. „Chicago Tribune'i” pühapäevane number paisub 130—150 leheküljeni; 40—60 lehekülge on teksti, umbes 90 lehekülge kuulutusi!

Ameerikas ilmub ajaleht hommikuti ja ka õhtuti. Kuid „Evening Public Ledger” näit. trükitab juba hommikuti neli väljaannet. Neis väljaannetes jäävad artiklid ja kuulutused üheks ja samaks, ainult uusimad teated lisatakse juure. Lugejad ostavad alati iga uut väljaannet, kuigi lehe sisu enamasti on juba teada esimesest väljaandest.

Suurim ajakirjanduse ettevõtte on „Curtis Publishing Company” Philadelphias.

Seal trükitakse „Saturday Evening Post'i” kolme-miljonilise tiraazhiga! Selle ajakirja number maksab ainult viis tsenti ja sisaldab umbes 200 veerandpoogna suurust lehekülge. Kuulutuse külg maksab umbes 5000—7000 dollarit.

Kuna üksikud nädalanumbrid sisaldavad 124 kuulutus-külge, siis võib umbes kujutleda, milline tähtsus on ajakirjal ühest küljest reklaamivahendina ja, teisest küljest, milliseid summasid ameeriklane kulutab reklaamile.

Nii palju ajakirjandusest.

Meie trükikojas oli kõik korraldatud sekundi täpsusega. Oli keegi haige, oli ka kohe asetäitja kohal. Vahest jooksis külm higi mööda selga. Oli tarvis kokku pakkida ajalehti. Aga ka neil vaheaegadel, mil vägevad masinad seisid, polnud meil ühtegi, kes oleks seisnud selja taga ja meid sundinud. Töö ise sundis seal.

Tuli puhastada masinaid, õlitada neid. See oli huvitav, erutav ülesanne.

Ja need väikesed ajalehepoisid, sageli ainult paari vaksa pikkused jõmpsikad — küll oli neil suuvärk! Otse uskumatu! Kui ajaleht ilmus, olid nad ka juba välja tuhninud, millist lõõk-pealkirja on kõige kasulikum välja karjuda tänaval. Ja nende meeltest polnud ükski roim, ükski mõrv veel küllalt öüdselt kirjeldatud. Nad ise „ilustasid” pealkirju oma lisandustega, et aga äratada publiku huvi ja leida rohkem ostjaid. Said ju nad siis ka rohkem raha.

Nad olid omavahel asutanud koguni orkestri — ja „Chicago News-boys Band” oli tuntud kaugel sisemaalgi.

Te oleksite pidanud kuulma, kuidas need poisud mängisid! See oli alati nauding. Oli nende hulgas üks jõmpsik, umbes

meetri pikkune; tema trompet ise oli 90 sm. pikk; võis lausa surnuks naerda ennast, kui vaadata, millise tõsidusega too mehike puhus seda pass-trompetit.

Pean ütleva, et töö seal trükikojas oli huvitavaim kõigest töödest, mis mul Ameerikas üldse olnud.

Aga minu rändamisihaga ei vaibunud, vaid kihutas mind jälle välja laia maailma. Oli saabunud kevad. Päike paistis jälle naeratades ja sinine taevas meelitas kaugusesse.

Välja siit suurlinna kivi-labürintidest! Vaimus kerkite jälle minu silme ette teie, Lääne lõputa rohtlaaned. Näen jälle lõputa raudteerööbastete terashelki, näen end uuesti astuvat pikka sammudega liiprilt liiprile.

Kuulen kauguses jälle veduri teravat vilet ja tunnen jälle hädaohtu, et lähenev rong tormab minust üle.

Vaimus kargan rööbastelt kõrvale, viimsel hetkel, ja surm . . . rong . . . müriseb ja vuhiseb minust mööda.

Siis ei kannatanud ma kauem elu Chicagos.

Viskasin töö kõrvale, võtsin kogutud raha pangast välja ja rändasin edasi, ainult mõne dollariga varustatud, jälle suurde, ilusasse, laia maailma. —

5. Kaljumägestikus.

Nüüd olin juba mitu kuud rännanud üksinda oma teed, küll jalgsi, küll raudteega, vihmavalinguis ja hea ilmaga, tormi ja tuulega.

Ikka rohkem Läände, Kaljumägestiku — Rocky Mountains — suunas.

Viimaks jõudsin Kansas City'sse, Missouri ja Kansase osariikide piirile. Nii nagu on olemas East St. Louis Illinoisis, kuna päris St. Louis on Missouris, nii on ka olemas teine Kansas City.

Nagu kõik Ameerika suurlinnad, nii on Kansas City'gi räpane ja koristamata tänavatega. Väga halba muljet avaldavad rohkearvulised neegrielamud, ja kui nähakse mõnda eriti musta urgast, võib kindel olla, et seal elab neeger.

Leavenworth on Kansas Cityst väiksem, kuid niisamasuguses seisukorras. Ainult „Soldiers' Home”, invaliid-sõdurite kodu, on erand ja pakub väga ilusat pilti. Raudteejaamast „Kodu” juure viib hästisillutatud tee. Igalpool on näha lilli ja suuri puud ning majad on üleni piiratud rohelisega ja kaunistatud avarate rõdudega. Platsi ilustab kena, kirjude akendega kirik ja üle kõige lehvib uhkesti suure, vaba riigi lipp: tähed ja vöödid — the stars and stripes.

Tõepoolest, kui siin ei seisaks juba maju, võiks öelda: „Siin on hea olla, siia ehitame omale maja!”

Nii kohtleb Ameerika omi vanu, ustavalt teeninud sõdureid!

Atchinsoni linnal on ilusad, puhtad tänavad suurte kauplustega ja ta jätab äärmiselt meeldiva mulje. Rahutult veereb Missouri jõgi siin oma sängis. Kuu saadab hõbedasi kiiri alla ja kallastel valitseb sügav rahu. Päevase kuumuse järele on siin jõe kaldal väga mõnus istuda.

Kansases puhub alati jahe tuul; teed on märksa ilusamad, kui Missouris, ja kõik nad on jaotatud järkudesse inglise miilide kaupa. Farmeritele, kes on varem Idas elanud, meeldib elu siin palju rohkem.

Vili kasvab üle mehe pea ja niisugusel põllul töötamine on äärmiselt raske. Kõrge kõrs varjab igasuguse tuuletõmbe ja põllul oleja on otsekui tulises ahjus.

Ka moskiitosid on siin rohkem kui mujal.

Farmerid peksavad praegu vilja ja igatsevad aega, mil saak on jälle ära müüdnud, et siis saadud rahaga tasuda kaelas lausuvad võlad. Jah, on farmereid, kes oma viljasaagi juba siis ära müüvad, kui vili pole veel küps.

Huvitav on igatahes hobuste oksjon Lääne-Kansases. Suuremate karjamaade omanik ei tea harilikult isegi, kui palju tal hobuseid on, sest varsad sünnivad täielises vabaduses, lageda taeva all, kaugel rohtlas.

Kui mehel on tarvis raha, laseb ta teatud arvu täiesti metsikuid hobuseid ajada naaberküla lähedale aiaga piiratud maalalale. Siis kuulutatakse välja oksjon ja kindlaksmääratud tunnil kogunevad inimesed aia taha.

Publik ronib aia otsa, peab aga väga ettevaatlik olema, et mitte kukkuda metsikute hobuste ette. Omanik osutab nüüd ühele loomale ja cowboy kargab julgesti hobuste aeda. Tekib metsik rüselamine, trampimine ja puristamine. Toredad ratsud koonduvad tihedasse salka. Aga juba istub cowboy uhkesti, peaaegu süngesti naeratades omaniku poolt äsja osutatud hobuse turjal.

Mees on tõesti julge sell, kollaka näoga, väikeste, sädelevate silmadega ja mustade, sasis juustega. Peas on tal laia servaga, hall, määrdunud viltkübar; ta kannab siniseid pükse ja sinist kitlit, mis on ilustatud punaste paeltega.

Vaikselt ja osavõtmatult istub ta seal pikkamisi rahuneva hobuse seljas. Igalt poolt kostavad nüüd pakkumised, naeruväärt väikesed. Viimaks järgneb lõpukõlksatus ja hobune läheb kuueteistkümneme dollari eest uuele omanikule. See on tõesti üliodav hind sellise toreda, tugeva looma eest!

Nüüd tuleb „jāme ots”, s. t. hobuse taltsutamine. Seda sageli äärmiselt rasket ülesannet teostavad enamasti neegrid, mille eest saavad sööki ja palka. Taltsutamise järele kerkib sellise hobuse väärtus sagedasti saja dollarini.

„Jumping” ehk tühjadesse kaubavagunitesse hüppamine oli mul nüüd lihtsalt harjumuseks muutunud. Läänes sõidavad paljud vagunid lahtiselt; nii siis oli sissehüppamine võrdlemisi kerge.

Maa pole siin nii tihedasti asundatud, nagu Ühendriikide kesk-osariikides, ja kui „jānes” tabati rongiteenijate poolt — aga noh, mulle oli see ükskõik: üks kahest, kas lendasin mina vagunist välja tammi āāre või tema, selle järele, kumb meist oli tugevam. Väljalendaja pidi siis vaatama, et ta veel viimase vaguni kätte sai; vähemasti oli see rongiteenijale tähtis.

Mulle ei tähendanud see palju. Oli mul halb õnn, siis sain teisel päeval ikka uue rongi, millega võisin edasi sõita Lääne suunas. Sageli laskis mõni tubli rongiteenija enda südant pehmedada ilusa roheline dollarsedeliga: „It's a hard time for everyone, you see! (Igalühel on ju halvad ajad, teate!).”

Möödalendavad külad ja linnad olid enamasti üsna väikesed ja neis leidsid ainult hädatarvilikud kauplused, kirik ja mõningad puuelamud. Farmerid elasid peaaegu kõik kaunis soodsates tingimustes ja kuigi neil tihti ka palju sularaha polnud, siis süüa oli ometi rikkalikult ja farmide parandamisega tuli veidihaaval ka raha.

Tāiesti halb on lugu siis, kui vaene farmer ostab enesele maatūki; sest kui siis juhtub paar āpardunud vilja-aastat, on õnnetus kāes. Mees võib kuitahes agarasti tōōtada, aga vōlgadest ta enam ei vabane! Ta vananeb ja tema elu mōōdub lootusetu, kurnava tōōga. Hoopis teisiti aga on lugu farmeriga, kes omab vōlgadeta farmi; ta on vaba ja võib tunda rōōmu oma maa-alast.

Lehigh linnake Kansase osariigis, kuigi väike, on läbi ja läbi saksa ilmega. Siin võib tähelepanna seda, mida Ühendriikides leidub harva: lapsed rāāgivad kõik saksa keelt.

Lonkisin selles linnakeses paar päeva ringi ja kui jälle tahtsin lahkuda, kuulsin ūhte proovireisijat raudteejaamas inglise keeles midagi kūsivat seal māngivailt lastelt. Ta sai kohe vastuse, kuid saksa keeles, nii et pahaselt sõnas:

„Rāākige ameerika keeles, kui tahate, et ma aru saaksin teist!”

Sōiduks Lehigh'st Pueblosse, Koloraado osariiki, ostsin erandina pileti ja valisin sōiduks õise aja.

Kui siis mõnusasti istusin vagunis, soovi kohaselt seatavas toolis, ja rong tormas läbi pimeduse, tundsin endal päris mugava olevat. Kui ainult need rumalad mōtted tulevikule poleks jonnakalt pāhe tulnud!

Lābi rohtlaane sōidul tekkis väike sõnavahetus piletite kontrolōri ja ūhe noormehe vahel, kel polnud piletit ette nāidata. Lugu lõppes sellega, et konduktor tōmbas hādapidurit; rong peatus ja noormees pidi lahkuma rongist keset lagedat preeriat! Tema oli „jānesena” sōitmist siiski liig kergena kujutlenud.

Õnn kaasa!

Euroopas oleks selline „jānes” viidud lähemasse raudteejaama ja seal politsei kätte antud; Ameerikas talitatakse palju lihtsamalt, nagu näete.

See juhtum tuletas mulle meele järgmise lõbusa lookese: „Globe Trotter'i” toimetaja kirjeldab üht vestlust, mis tal olnud hiljuti kellegi ameeriklasega:

„Prantsusmaal,” sõnanud jänki, „tehakse reisijaile kole palju takistusi. Meil, Ameerikas, pole kaugeltki nii keerulisi ja totraid eeskirju, kui seal. Mina, näiteks, elan Chicagos ja tahan sõita St. Louisse. Lähen raudteejaama, kus pole mingeid suletud platvorme, nagu Euroopa raudteejaamades, ja kus võib vabalt luusida rongide juures. Otsin enesele sobiva koha kuskil nurgas; ükski ei küsi mult piletit. Rong hakkab liikuma. Sõit läheb läbi linnade, põldude ja metsade. Möödub päev. Teisel hommikul pärast pruukosti ilmub kontrolör:

„Palun sõidupiletid!”

„Mul ei ole!”

„Ei tee viga,” vastab ametnik. „Kuhu te sõidate?”

„Salt Lake Citysse!”

„Ilus, maksab nii ja nii palju.”

„Siin on raha.”

„Tānan! — Ja teie, minu hārra?” küsib ametnik nüüd järgmiselt sõitjalt.

„Siin on minu pilet!”

„Tānan,” lausub ametnik ja mārgeb pileti. „Ja teie, mu hārra?” küsib ta siis järgmiselt.

„Mul pole piletit.”

„Pole viga! Kuhu sõidate?”

„San Franciscosse.”

„Maksab nii ja nii palju.”

„Aga mul pole raha.”

„See on juba halb.”

Konduktor sikutab hādapidurit ja rong peatub.

„Üks hārra soovib maha minna!” hüüab konduktor ettepoole.

„Mis? Kas siin?” jahmub reisija.

„Muidugi siin!”

Olime keset avarat rohtlaant ja te võite endile kujutleda mehikese haput nāgu!” lõpetab toimetaja selle lookese, hoides kõhtu kinni naeru pärast. —

Sõitsin ikka kaugemale Lāāne suunas.

Tee nāis lõputa olevat. Tund tunni järele ainult vagunirataste vahetpidamata, ühetaoline yurin ja kolin.

Saabus õhtu ja varsti ka õõ. Vāljas lāks ruttu videvikuks ja peagi valitses sūgav pimedus, mida ainult vahest katkestasid siin ja seal lõõmavad preeriatuled.

Nii kihutasime ikka edasi, Kaljumāgestiku suunas. Reisijaid haaras tūdimus; rōõmus vestlus vagunis tummus pikkamisi;

konduktor kustutas lambid või vähendas valguse, kuidas kuskil sooviti, ja varsti oli kõik sügavas unes. Ainult vedur, see mitte ialgi väsis elukas, tossutas edasi, vedades enda järel rongi läbi rohtlaane.

Hommikupoole elustus jälle kõik. Kehas ändis end tunda ebameeldiv külmus, mis andis mõista, et olime juba märksa lähenenud kõrgemal asuvale piirkonnale. Ei kestnud kaua, kui nägime endi ees kerkivat mägimaastikku.

Kuristikkudega, metsik, kivine maa, ilma mingi taimestikuta; ainult kääbuspõõsastikud, mõningad kaktused jne. See oli kõik, mida nägime.

Siin-seal paistsid silma ka mõned farmerite asulad. Viletsa rohuga kaetud karjamaadel olid mõned veised ja tuli imestada, millise visadusega siin inimesed ja loomad püüdsid muretseda toitu kaljusel maapinnal.

Mõned kaasasõitvad farmerid tegid üksteisele ettepaneku asuda siia elama; see ettepanek oli muidugi nali, sest mehed olid harjunud palju parema maapinnaga.

Aga nüüd... mis see oli? Kas on kerkimas äike või ähvardab tulla üks nii sagedaist tsükloneist? Kaugel meie ees näib kerkivat hiiglasuur, tume, hallikassinine pilvesein, millele me rullume ikka lähemale ja lähemale. Pikkamisi saame aru, et need on mäed, hiiglasuured mäed. Oleme jõudnud Kaljumägestikuni.

„Pueblo Union Depot! (Peajaam),” karjub konduktor. Kõik ruttavad kitsastest vagunitest välja, et hingata Koloraado osariigi vürtsist, kopsusid paisuma panevat õhku.

Tänavad Pueblos jooksevad kõik siksakiliselt, sageli täiesti õigenurksete käänakutega, aga nad on kivise maapinna tõttu toredad sõiduteed. Torkab silmi ilus raudteejaam, palju keni kirikuid, suuri kauplusi ja toredaid villasid. Enamus maju on ehitatud kividest.

Pueblost sõidan teisel päeval mägedesse. Sõit läheb läbi pimedate tunnelite, ümber vägevate mägede, siis üle vankuvate sildade ja mööda leht- ja okaspuumetsadega kaetud järvede kaldaid. Ikka edasi...

Äkki kerkib salapäraselt, vaguni akendest ainult mõneks sekundiks nähtavalt, esile koonusekujuline indiaanionn. Milline punanahk küll püstitas siia metsiku iluga kõrvesse oma elamu?

Kaugel ülal võib juba näha lumega kaetud mäetippusid. Loodus on siin lausa masendav.

Osalt jalgsi, osalt ka autoga ja raudteega, rändasin läbi terve Kaljumägestiku. Lühikese maa käisin alati jalgsi. Teel tutvusin ühe rändselliga, kellegi baierialasega. Ta oli juba hulga aastaid elanud ühendriikides. Tema nimi oli Joseph Niedermeyer ja ta oli umbes neljakümneaastane poissmees.

Niedermeyer teotses juba kaua aega kullaotsijana. Aga rikkust polnud ta seni veel kogunud. Isegi abiellumiseni polnud

ta veel jõudnud. Suveti käis ta „prospecting”, s. t. otsimas mägedes uusi kullaasukohti; vahest leidis ka neid, aga saak oli alati nii väike, et selle eest saadud rahaga ainult sai kuidagi üle elada talve Denveris, Koloraadose, kuskil pansionis.

Kui saabus jälle kevad, oli ka mehel raha otsas ja ta pidi uuesti minema mägedesse.

Ta oleks meeleldi sõitnud koju, oma vanemate juure, kes olid kaunis jõukad. „Aga,” ütles ta, „ma ei saa sinna minna rikka mehena, nagu lootsin, ja vaesena ma jälle ei taha ilmuda oma kodukülla.”

Nii kadusid tema aastad.

Ma liitusin selle baierlasega. Mägestikus oli veel küllalt rebaseid ja karusid ning järved sisaldasid rohkesti iga liiki kalu. Pudukaupa saime kauplustest, mida leidis mäekülades.

Cripple Creeki, kohas, mis on maailmakuulus oma kulla- ja hõbedakaevandustega, peatusime paar tundi.

Peatänaval valitses elu ja tegevus. Hotell oli täidetud igast rahvusest võõrastega. Maa all, kaevandustes, tagusid töölisel muredat, hõbedat sisaldavat ärtsi, ülal aga elasid nad oma kergetes puumajades. Ümberringi, nii kaugele kui silm ulatas, majasteelikud, aja jooksul juba osalt ära kulunud mäetipud.

Sel Kaljumäestiku osal on kindlasti veel suur tulevik ees. Sest kes võib ütelda, millised rikkused on veel peidus kaljustes sügavustes ja ootavad avastamist!

Omalajal valitses siin trapper oma indiaaniponi ja sagedasti kandis kõlarikas kaja edasi vabade punanahkade sõjakisa.

On vastuvaidlemata tõsiasi, et indiaanlased, nii väga kui nad ka armastavad omi mägesid, pidid taanduma tsivilisatsiooni edasitungi eest. Äri ja tööstus surusid nad välja.

Siin, Tellwide'i nimelise koha lähedal, jäime peatuma. Niedermeyeri asjatundlikkus muretses meile kõike, mida vajasisime.

Kliima oli pehme ja tervisele kasulik.

Me ehitasisime endile mäeoja lähedale ühe lihtsa onni ja pühapäeviti käisime, kas mina või Niedermeyer, vahest ka mõlemad korraga, Tellwide'is ostmas varustust järgmiseks nädalaks.

Olime laudadest ehitatud tammiga mäeoja kõrvale juhtinud ja kühveldasime nüüd kuivas jõesängis kullaliiva.

Nii kadusid nädalad, kuni ühel päeval meie juure ilmus üks meile välimuselt tuntud Tellwide'i kodanik.

See mees, rikas viljakaupleja Miller, oli alati väga elegant-selt rietatud ja näis omavat hästiminevat äri.

Täna aga näis ta väga erutatud ja tema nägu oli äärmiselt kahvatu. Ülikond oli kärisenud ja üleni porine ja tolmune.

Ta istus jõuetult meie juure ja rääkis, ta olevat oma onuga teinud autosõidu mägedesse; meie kaevamiskoha lähedal aga lennanud auto kukerpalli ja veerenud nõlvakult alla, saades tu-

gevasti vigastada; temal enesel valutavat kõik luud ja liikmed ja ta olevat rõõmus, et leidnud meid. Kas me poleks nõus raha ja hea sõna eest temaga kaasa minema.

Muidugi olime kohe valmis, jättsime töö pooleli ja läksime kaasa.

Tee viis üle liivaste ja kiviste kõrgustikkude allapoole. Tuli imestada, et Miller leidis meid selles kaljude rägastikus.

Umbes poolel teel Tellwide'i näitas ta meile õnnetuse paika. Maantee tegi siin käänakuga ja ääred olid tiheda põõsastikuga kaetud. See muidugi oli takistanud väljavaadet. Sõiduk oli mäenõlvakult alla veerenud ja lamas seal all, nähtavasti tublisti purunenud.

Ronisime kolmekesi nõlvakult alla.

Õnnetu mees lamas siruli, külm ja kangenud. Tema pea oli päris purunenud. Nähtavasti oli ta peaga põrganud vastu teravaid kaljurahnusid. Siin ei aidanud enam inimlik abi.

Ka auto näis täiesti reast välja löödud olevat. Igatahes meie kolmekesi küll ei saanud laipa autoga kohalt ära viia, pealegi, et Miller oma onu surmast näis pööraselt vapustatud olevat.

Seepärast ei võinud me teda ka üksinda minna lasta ja tegime ettepaneku, et läheme temaga kaasa Tellwide'i.

Oli juba hiline pärastlõuna ja meie töö sel päeval oli juba niikuinii mokas.

Umbes kella kuueks jõudsime Tellwide'i. Tänavpilt pakkus meile juba tuntud vaadet väikese kaevanduslinna elust. Majad peatänaval olid enamasti kivist ehitatud, esiküljel tsinkplaatidega kaetud. Ühel tänavapoolel seisis rasked mägestikuaudod, millel olid nii tugevad mootorid, et nad suutsid üles ronida järsumaistki nõlvakuist. Suurte autode kõrval olid kuue härjaga vankrid, mis ootasid kaupade pealelaadimist.

Veoabinõude omanikud olid enamasti kauplustes või seisis vesteldes igasuguste ladude ees.

Kaevandustöölised ja vabad kullaotsijad elustasid kõnniteid. Neegrid ja vahest ka mõni hiinlane-pesumajaomanik ruttasid üle tänava.

Peene pesu pesemist ja triikimist toimetavad siin tihti hiinlased, mis on seda imelkum, et hiinlased Hiinas eneses ei tunne üldse peent, n. n. triikpesu.

Siis tuli tänavat mööda ratsutades üks politseinik. Mõlemad jalad kõlkusid tal ühel hobuse küljel, kuna ratsutid olid õige hooletult käes.

Terve selle linnapildi üle hõljus õhturahu.

Aga seda rahu tuli nüüd segada.

Me polnud veel kaht majade kvartaaligi edasi sammunud ja hakkasime lähenema hr. Milleri kontorile, kui tänaval nagu juhuslikult meile vastu tuli Juan County šeerif (Tellwide asub Juani maakonnas).

On inimesi, kes neile ebameeldivat isikut silmates muutuvad nii närvilisteks, et hakkavad kiirendama oma käiku. Nii oli lugu ka siin.

Vaevalt oli hr. Miller märganud toda liialtki hästi tuntud šeerifit, kui ta juba hakkas talle suurte sammudega vastu minema, et tast kiiresti mööduda. Aga vaevalt oli ta mehe kohale jõudnud, kui see pöördus pisut ta poole ja sõnas jääkülma tooni ning karmi häälega:

„Mr. Miller, in the name of the Law, you are arrested! I accuse you having killed your uncle Mr. Stock! (Hr. Miller, seaduse nimel olete areteeritud! Süüdistan teid, et tapsite oma onu, hr. Stocki).”

Kas see oli tõesti nii või pettusime? Näis, nagu oleks mr. Milleril värin kehast läbi käinud. Siis aga ütles mees kindla häälega:

„Kuidas te julgete. Ma olen süütu.”

Šeerif pöördus minu ja Niedermeyeri poole ning ütles:

„Teid, mehed, ma tunnen ega taha teid seepärast viia tunnistajate aresti; aga et te mul tähtpäeval kohale ilmute!”

Siis sammus ta oma vangiga vangla poole.

Ameerikas on lugu nii, et ametivõimud kindlustavad endile teo tunnistajad, hoides neid kohtupäevani vahi all. Nad maksavad tunnistajatele ka tasu; aga kel on isu lasta end kinni panna asja pärast, mis talle põrmugi korda ei lähe?

Ainult selle asjaolu tõttu, et šeerif meid tundis, jäeti meid rahule. Kuigi meie midagi ei teadnud ega polnud näinud, siis olime ometi roimariga koos viibinud ja meid kutsuti tõepoolest ülekuulamisele.

Tellwide oli tol õhtul suures ärevuses. Varsti pärast viljakaupleja areteerimist mindi meie juhtimisel sündmuse kohale ja auto ühes laibaga toimetati kirjeldamata suurte raskustega Tellwide'i.

Liikus ringi igasuguseid kuulujuttusid.

Üks oli kindel: viljakaupleja Miller oli oma onu ainuke pärija ja oli, nagu Tellwide'is asuv kindlustusseltsi agent teatas, aasta eest onule augu pähe rääkinud, et see kindlustaks õige suure summa eest oma elu õnnetusjuhtumite vastu.

Siis käinud veidi aega enne meie saabumist Tellwide'i keegi vaikne punanahk „Spotted Tail” (Tähniline Saba), kes elutses mägedes jahist ja kalapüügist, linnas ja kõnelenud väga erutatult midagi šeerifile.

Nüüd aga polnud Tähnlist Saba kuskil näha ja kui Tellwide'i kodanikud otsisid teda, et lähemalt järele pärida, polnud teda kuskil leida, nii et keegi kullakaevur irooniliselt tähendas, Spotted Tail olevat vist jälle kohaliku surnuvankriga välja sõitnud.

See surnuvankri lugu aga oli järgmine:

Ühel päeval oli Spotted Tail kuidagi saanud teatud hulga hõberaha omanikuks. Täna, mõtles ta, pead küll midagi erakordset tegema! Aga mida? Pikkamisi sammus mees Tellwide'i peatänaval edasi ja juhtus matusebüroo ette. Seal nägi ta seisvat elegantset surnuvankrit, mis koosnes nelja rattaga alusest ja sellele paigutatud suurest klaaskastist, kus matuste puhul asub surnukirst.

„Ahaa,” mõtles punanahk, „vaat' kus tore vanker! Selle ostan omale ja hakkan tegema lõbusõitused.” Matusebüroo omanik muheles, kui punanahk tahtis osta vankrit. Ta teadis, et mehikesel hakkab ostust varsti kahju ja siis pakub ta vankrit odavasti jälle müüa. Ja nõnda juhtuski.

Kui Spotted Tail Tellwide'i elanikkude suurima pilke ja naerulaginatega saatel terve päraslõuna oli ringi sõitnud oma surnuvankriga, ilmus ta õhtul jälle matusebüroo omaniku juure, olles tüdinud ringisõidust.

Kaval jänki oskas muidugi kõigi kunstireeglite kohaselt punanahka haneks püüda: ta sai oma vankri äärmiselt odava hinna eest tagasi osta ja pealeselle oli tal nüüd taskus ka suurim osa sellest rahast, mis hommikul oli Spotted Tail'i omandus olnud.

Täna aga, nagu öeldud, oli Tähniline Saba kadunud. Ta ilmus alles viljakaupleja Milleri kohtuprotsessi päeva hommikul.

Härra Miller salgas kangekaelselt oma süüd. Ta laskis enesele Denverist tulla kuulsaima advokaadi ja see igasuguseid kriukaid tundev sell esitas igale tunnistajale teravaid risküsimusi, nii et vahest näis, et vannutatud mehed peavad kaebeluse õigeks mõistma.

Ka Niedermeyer ja mina pidime asuma tunnistajate pinki. Advokaat võttis ka meid terava ülekuulamise alla. Meie uskusime mõlemad, et see oli lihtsalt õnnetu juhtum; meile ei tulnud mõttesegi, et see võis olla mõrv, pealegi et tegemist oli nii lähedase sugulasega.

Kaitsja võidurõõmutses juba. Prokurör hammustas korduvalt alumist huult. Siis hüüdis kohtuteener selge, läbitungiva häälega:

„Tunnistaja Spotted Tail!”

Kõigi pilgud suundusid tunnistajate pingile, kuhu ilmus tõsise, läbitungimatu näoga indiaanlane.

Kõik tundsivad teda.

Ta polnud veel iial petnud, kuigi valged olid teda petnud vist sadu kordi.

Kui ta kord oli leidnud mägestikus tüki kulda, peteti see temalt lonksu salaviina eest välja. Irvitati veel pealegi, kui mehike üsna loogeldes tuikus läbi Tellwide'i tänavate.

Kui indiaanlane oli šeerifile rääkinud, mida ta näinud, oli seadusesilm ta kohe tunnistajatearesti saatnud. Ja nüüd oli ta jälle esile kerkinud, usutav, aus, valskuseta ja valeta mees.

Ja Spotted Tail jutustas. Ta olevat sündmuskohal põõsastikus olnud ja maganud. Olevat olnud väga kuum ilm, kuna põõsastes olnud mõnus jahe. Järsku kostnud tema kõrvu automürin; see vaikinud aga põõsaste juures, just tema magamiskoha lähedal.

See olevat äratanud tema uudishimu, ja ettevaatlikult, indiaanlase kombel, olevat ta põõsastest välja vaadanud. Siis näinud ta midagi kohutavat:

Mõlemad autos istujad olnud sõidukist välja astunud. Praegu tapetu kummardunud lahtisse autosse, otsekui midagi otsides sealt; tema selja taga seisnud too suur mees — punanahk osutas kaebealusele — ja hoidnud käes rasket kivirahnu.

Sel hetkel, mil teine mees tahtnud end jälle sirgu ajada, virutanud roimar talle raske kivimürakaga täie hooga pähe.

Õnnetu mees kukkunud häält tegemata näiliselt surnult maha.

Siis visanud mõrvar laiba mäekallakult alla, juhtinud auto kallaku ääreni ja lükanud ka selle alla; ise aga teinud enesele terava kiviservaga näkku mõned tühised, kuid tugevasti verdjooksvad haavad. Ka olevat ta määrinud oma ülikonna ja käristanud sellesse aukusid.

Hiilinud siis pelglikult ringi vaadates, kuid punanahka nägemata, minema ja kadunud lähema nurga taha.

Tema, Spotted Tail, rutanud kohe pärast seda Tellwide'i, et teatada koledast loost.

Avaras kohtusaalis valitses vaikus.

Vannutatud mehed, enamasti kõik ümbruskonna farmerid, vaatasid üksteisele otsa.

Kaebealune istus kõssivajunult. Tal polnud aimugi olnud, et tema teol ka pealtnägija võis olla.

See oli talle kohutav hoop, et prokurör oli terve maailma ees varjanud selle tähtsa tunnistaja olemasolu.

Milleri kahvatust näost oli näha, et ta nüüd juba pidas ennast kadunuks.

Nüüd hakkas kaitsja kõnelema.

Ta algas libeda, sõbraliku, meelitava häälega:

„Kuule, armas mees, sinu jutt kõlab ju päris kenasti, peaaegu nagu kinoromaan, aga mina arvan, et selles, mis sa rääkisid, ei klapi miski asi. Tead, kui mina näen, et üks kristlik inimene tahab teise mahalüüa, siis kargan juure, haaran tal käsi-varrest ja päästan teise elu; ja kui ma seda enam ei saa teha, siis vähemasti taban mõrvari ja toimetan ta kohtu kätte. Mis sa selle kohta ütled?”

Pronksvärvilise indiaanlase näos ei liikunud ükski muskel.

Kui kaitsja lõpetas oma kõne sõnadega „Mis sa selle kohta ütled?” tõusis Spotted Tail ja vastas peaaegu nende sõnadega:

„Ah mis ma selle kohta ütlen? Kui Spotted Tail tormama juure ja suur mees — ta mõtles viljakauplejat — nägema teda,

tapma ta vaene punanahk. Spotted Tail siis surnu, ei rääkima enam. Suur mees ütlema: Spotted Tail ise tapma tema onu. Või: Spotted Tail olema tugev, võtma suur mees kinni. Ütlema kohtu ees: Suur mees tapma onu. — Siis suur mees ütlema: punane mees väga palju valetama, punane mees ise olema tapja, punane mees ainult tembuks võtma vangi suur valge nägu. Ja kohus teda rohkem uskuma, kui vaest punanahka. Spotted Tail kaval olema — ta ootama kuni praegu; valge mees ei saama enam valetada.” —

Jah, Miller ei saanud enam salata; ei saanud kellegi kaela veeretada oma süüd.

Kõigil oli selge, et ta oli oma onu pärija, oli teda veennud kindlustama elu õnnetuste vastu ning siis ise teostanud selle „õnnetusjuhtumi”.

Aga roimal oli olnud pealtnägija.

Ameerika seaduse järgi ei tohi vannutatud meeste kohus enne laiali minna, kuni kõik hääletavad üksmeelselt; on kas või üks hääle vastu, ei ole otsus seadusejõuline.

On olnud juhtumeid, et vannutatud mehed ei ole suutnud jõuda üksmeelsele arvamisele ja on pidanud seepärast istuma kohtuhoones mitu ööd-päeva, kuni lõpuks saavutati üksmeelne otsus.

Siin oli asi lihtsam.

Juba õige lühikese aja järele ilmusid vannutatud mehed nõupidamistoast tagasi; nende otsus oli:

„Mõrvas süüdi!”

Ja tähtis viljakaupleja pidi paari nädala pärast laskma enesele tõmmata pähe musta koti ja asuma võlla alla, lange-luugile. Šeerif lükkas luugil riivi eest; luuk kukkus alla. Surma-mõistetud keha kukkus avause ja platvorm varjas kohalolevate tunnistajate ning kohtuvõimude silmade eest poodava sipleva keha.

Koloraado mägede kurbmäng oli lunastatud.

Nüüd olin ma Niedermeyeriga juba jälle kuude vältel mägedes olnud. Oli saabunud sügis ja ähvardas tulla talv. Suure vaevaga olime kogunud omale nii palju, et võisime üle talve elada Denveris mõnes pansionis. Kevadel olid meil taskud muidugi jälle tühjad.

Minul igatahes oli veel mõnisada dollarit pangas hoiul, aga sellest ei teadnud minu kaaslane midagi.

„Lugu on nii, nagu see on olnud kõik need pikad aastad,” ütles ühel päeval Niedermeyer. „Suremiseks palju, elamiseks vähe. Võtaks kurat terve selle prospecting’i!”

„Jah,” vastasin ma, „kui see oleks nii kerge, ei töötaks ükski inimene kaevanduses nädalapalga eest; kõik oleksid siis ustavad vabad kullaotsijad ja saaksid rikkaks. Aga vanajumal hoolitseb ka Ameerikas selle eest, et puud ei kasvaks taevani.”

Kui ilmad muutusid külmemaks, pakkisime oma asjad kokku ja sõitsime üle Koloraado Springs'i Denverisse.

Me oleksime võinud jääda ka Denverisse; aga sellised mägestikupesad on talvel siiski liig igavad. Peale selle polnud mul sugugi isu talve läbi magada karu und.

6. Denveris.

Koloraado pealinna, Denverit, tuleb lugeda ühendriikide puhtaimaks linnaks. Tänavad on laiad ja puhtad; kliima paras ja terve, nii et paljud haiged, eriti kopsuhaiged, söidavad talveks siia.

Leidsime ühe sakslase juures hea korteri; seal oli ka teisi kullaotsijaid. Päeval istusime võõrastemaja rõdul ja rääkisime politikast ning muist asjust.

Päevas saime kolm einet ja kel oli küllalt paks nahk, võis kannatada sellise elu. Minule aga ei meeldinud niisugune laisklemine põrmugi. Pidin alati hulkuma ja sellepärast lonkisin nii mõnegi tunni ringi Denveri elavas ärikvartaalis.

Reklaamiisa Barnumil oli täiesti õigus, kui ütles, et maailm tahab, et teda petetaks.

Denveri peatänaval peatus ühel päeval vanker, milles seisis inimene. Tema ees oli suur kast ja sellel asus üks n. n. „elektrivõõ“, mis tema sõnade järgi pidavat ravima inimese igasugusest haigusest.

Ta müüs suure vaeva järele viis või kuus niisugust „imevõõd“, üks dollar tükk. Pikkamisi oli vankri ümber kogunud kaunis suur rahvaparv.

Tüki aja pärast võttis ta saadud dollarid, pani igale dollarile teise juure ja andis kõigi pealtvaatajate suurimaks hämmastuseks kaks dollarit igaleühele, kes oli temalt ostnud „elektrivõõ“ ja kellele ta oli ostu juures öelnud, et nad oodaku veidi, sest varsti tulevat veel midagi lisaks. Ostetud võõ võis igamees ka enesele pidada. Nüüd olid ostjad võõ omanikud ja peale selle veel üks dollar puhaskasu taskus.

Endast mõistetav, et nüüd igamees tahtis niisugustel asjaoludel osta võõ, kindla lootusega, et saab ka kaks dollarit tagasi ja peale selle veel võõ.

Inimesed, kes ei teeninud päevas kaht dollaritki, laenasid raha, et ka teha seda head äri. Ja nii oli kaval ärimees varsti sada võõd ära müünud ja sada dollarit tasku pistnud.

„Noh, sõbrad,“ ütles ta, „mis te nüüd teeksite, kui see raha oleks teie käes?“

Üldine vaikus.

Viimaks sõnas keegi farmer, kes oli suurlinnas Denveris mõned tublid „klahvid“ teinud:

„Pistaksin selle tasku.“

„Just seda ma teengi,” oli ärimehe kiire vastus.

Ta andis hobusele piitsa ja vanker vuras minema, jättes kohale kohmetult ja ammuli sui jõugu.

Ameeriklane on juba kord niisugune: ta lynchib neegri, kui ainult või kahtlustab teda käe külgepanemises valgele naisele; teeb aga keegi sellise „vembu”, nagu eespool kirjeldatud, äratab ta massis vaid hämmastuse ja inimesed nimetavad teda „s m a r t ' i k s” (osavaks, nupukaks).

Mul õnnestus viimaks saada teenistust raudteel ja nimelt „tulemehena”, s. t. süte kühveldajana. Minu kogemused „hulkurina” olid mulle nüüd päris kasulikud. Võisin rahuliku südamega öelda, et olin sellist tööd varemgi teinud.

Mr. Evans oli masinisti nimi, kellega ma enamasti sõitsin Pueblo ja Denveri vahelisel teeosal. Evans, ameeriklane, oli varem teeninud masinistina ühel kaubarongil ja oli lõpuks tõusnud reisijaterongi vedurijuhiks. Ta ajas meeleldi juttu minuga ega jõudnud küllalt küsida Euroopa ja selle olude kohta. Evans oli Denveris ja oli abielus; tema naine olevat sakslane, nagu ta ütles. Sellest abielust oli sündinud kaks last, üks poiss ja üks tüdruk.

Sellele naisele sain juhuslikult alalhoida mehe ja lastele isa ning toitja.

Juhtus see nii:

Ähkides ja puhkides sõidab kella 1-ne rong Pueblost Colorado-Springsi. Sütevagunist vaatan täielise rahuldustundega päikesevalgusega ülekülvatud maastikule. Paremat kätt levib tühi, puudeta Kansase osariigi tasandik; pahemal pool kauguses näha taeva poole kerkivat sinimusta mägestikuseina, muu seas, ka kuulsat Pikes Peak'i.

Meie rong läheneb mägisainale ja mäed kaotavad oma sinise värvingu. Lähedalt vaadatuna koosnevad need mäed kivistunud liivast, mis on kohati kaetud viletsa rohuga. Aga kauguses hiilgab päikese säras maa nagu hõõguv vask, ja sügavad varjud, mida tekitavad kuristikud ja lõhed, muudavad kogupildi tõesti suurejooneliseks.

Äkki! Läbilõikav veduri vile ... veel kord ... Mr. Evans hakkab koledasti vanduma, mida ta, vastandina paljudele ameeriklastele, muidu iial ei teinud. Vaatan üle tema õla ette raudteeroobastele ja pean tahtmata naerma.

Hiiglasuur pull oli seadnud enese raudteetammile ja ootas kõverasse tõmmatud kaelaga, ettepoole sirutatud sarvedega ning vihaselt välkuvate silmadega meie lähenevat rongi. Pull seisis, nagu oleks ta tervet rongi tahtnud oma sarvedele võtta.

Kujutlege endile seda pilti. Hiiglavedur, terve rida selle järel venivaid vaguneid ja ees suur pull, raudteerongiga võrreldes üsna tilluke olevus.

Seepärast pidingi naeratama, nagu omal ajal vist Koljat naeratas väikese Taaveti üle.

Aga asi kujunes teisiti kui mina arvasin.

Kogu see sündmus, esimesest hetkest, mil nägin raudteetammil pulli, kuni kurva lõpuni, arenes nii kiiresti, et minu sulg on liig aeglane tarviliku kiirusega kirjeldama üksikasjalist arenemiskäiku.

Alguses oli lugu tõesti nii, nagu olin arvanud ja mille üle olin naeratanud. Pull, kes ei tahtnud kuuldagi veduri läbilõikavat vile, haarati veduri ette kinnitatud „lehmapiidjast” ja paisati kõrgele õhku. Looma keha aga ei lennanud kõrvale, vaid otse rongi ette. Siis järgnes päris kole, kirjeldamatu tõuge; hiiglavedur paiskus roobastest välja ja mr. Evans ning mina lamasime rusuhuniku all.

Mr. Evans oli nii kaetud rusudest, et ei saanud liigetki liigutada. Minuga oli lugu peaaegu niisamasugune, kuid mina vähemasti sain liigutada vasakut kätt.

Üks aurutoru oli lõhkenud ja väljapurskav tuline aur suhises vaesele, õnnetule vedurijuhile otse näkku. Veel veidi aega ja vaene mees pidi lämbuma sinna.

Siis mõtlesin tema naisele ja lastele. Sirutasin oma vaba vasaku käe ja hoidsin selle õnnetul näo ees, otse keeva aurujoo all. Liha minu käel peaaegu keedeti luudeni, aga ma ei võtnud kätt mehe näo eest enne, kui abi saabus ja meid rusude alt vabastati.

Kõik see oli kestnud hulga piinarikkaid minuteid. Suures erutuses polnud ma valu tunnudki, aga nüüd, kus mind üles tõsteti ja kanderaamile pandi, — kaotasin meelemärguse.

Siis lebasin mitu, mitu nädalat Denveri hospitalis. Sageli seisis minu voodi ees üks blondjuukseline naine kahe veetleva lapsega. Pool teadvuseta tundsin, kuidas õrnalt silitati minu kinniseotud kätt. Viimaks saabus aeg, mil võisin juba pisut ringi komberdada.

Siis külastas mind ühel päeval mr. Evans. Tema oli jälle terve. Tema tänulikkusel polnud piiri. Ikka ja jälle surus ta minu tervet paremat kätt, nimetas mind oma päästjaks, „saviour’iks”, kangelaseks, elupäästjaks, ja seejuures olid tal pisarad silmis.

Ka tema oli kaua aega haige olnud, kuid tema vigastused polnud nii rasked kui minul.

Minu kangelastegu, nagu ta seda nimetas, seisnud kõigis ajalehtedes. Minu enam või vähem sarnane näopilt olevat avaldatud kõigi ajalehtede poolt. Üks advokaat võitis tema kasuks kohtuprotsessi raudteeseltsi vastu ja mees sai õige suure summa kahjutasu. Ta töötas saata selle advokaadi ka minu juure, sest minu eest olevat tarvis veel üsna eriti muretseda.

Raudteeselts ei tohtinud oma hea nime pärast end väiklasena näidata ja mulle määrati tõesti väga rahuldav eluaegne pension.

Vahepeal oli kevad möödunud, suvi ja sügis saabunud ning juba ähvardas talvgi tulla. Siis viimaks võisin lahkuda hospitalist. Nüüd olin jälle päris terve ja tahtsin rännata üle St.-Louis lõunasse, sinna kuldseesse, päikeseküllasesse ja vabasse piirkonda.

7. Indiaanlanna armastus.

Denverist St.-Louisse läks sõit hästi. Seekord „vedas” mul jänesena, nagu öeldakse.

Ükski raudteepolitseinik, ükski pidurdaja või muu ametnik polnud mind leidnud minu peiduurkas otse sütevaguni taga.

Jänesena sõitmine polnud enam kaugeltki nii lihtne kui varem. Alles paari aasta eest paisati „tramp” või „hobo” rongilt maha, kui ta leiti. Nüüd oli asi palju karmimaks muutunud. Ja kes oli selles süüdi?

Hulkurid ise.

Nad olid loonud trusti, moodustanud kontserni, küll mitte kaupmehelikus mõttes, kuid siiski nii, et „tramp” harva veel üksinda sõitis „jänesena”. Härrad hulkurid sõitsid ainult kolmekesi, neljakesi või suuremas kambas ja häda sellele pidurdajale või raudteeametnikule, kes end näitas. Ta võis rõõmus olla, kui teda ei tervitatud revolvrikuulidega.

Aga varsti avaldati ka vastusurvet.

Raudteeseltsid palkasid Pinkertoni salapolitseinikke ja need mehed ei mõistnud nalja. Kus nad iganes silmasid „trampi”, andsid nad tuld ja kuigi mees alistus vastupanuta, andsid nad ta lähemas raudteejaamas kohtu kätte ja mehikesel oli kolm kuud töömajas kindel, isegi ahelad pommiga pandi talle jalgu.

Neist hädaohtudest olin ma pääsnud.

Aga St. Louis polnud minu meele järele. Too vana linn Mississippi kaldal ei meeldinud mulle. Ilusaim koht seal oli ainult Union Depot, raudtee peajaam. Elu ja tegevus sellises raudteejaamas on alati huvitav. St.-Louis peajaamas vurisesid rongid kahekümnekaheksal rööbastepaaril sisse ja välja.

St.-Louis on keskpunkt Ida ja Lääne vahel. Idas on New-York, Läänes St.-Francisco.

Lonkisin, nagu mul harilikult kombeks, raudteejaamas ringi ja sõbrunesin varsti ühe kütjaga. Tema rong sõitis hilja õhtul peajaamast välja ja pidi hommikul vara jõudma Arkansas osariigi pealinna Little Rock’ki. Me leppisime kokku, et peidan enese sütevagunisse. Sõidu ajal pidi ta siis haigestuma, nagu juhuslikult avastama minu ja masinist olevat rõõmus, et saab abilise süte kühveldamiseks.

Nõnda sündiski.

Kui rong lahkus Union Depot’ist ja kihutast välja ööpimedusse, istusin angerjana kõveras süte keskel. Kuidas kütja oma

järsu „haigestumisega” valmis sai, seda ma ei tea, aga varsti „leiti” mind üles.

Mustana nagu aafrika neeger (ameerika neegrid on kollakad) tiriti mind kütja poolt sütepunkrist välja. Masinist vandus hirmsasti, kuni kütja sureva häälega, mis pidi tõestama tema haigust, sõnas:

„Kas sa, hulgas, oskad süsi kühveldada?”

Seepeale vastasin kohe:

„Aga muidugi, seda tööd olen varem mitu korda teinud!”

Vedurijuhi nägu selgus märksa. Ta sõnas kütjale:

„Las jääb siia ja aitab sind.”

Viskasin pintsaku seljast ja asusin katla ette.

Kütja istus nurka ja laskis mind teotseda.

Aeg-ajalt karjus masinist: „More steam, more steam.” (Rohkem auru, rohkem auru!) ja mina kühveldasin kõigest hingest süsi veduri alati näljasesse kurku. Oli otse lõbu näha, kuidas leegid kerkisid ja tuli pragises.

Nii kihutasime edasi läbi õõ.

Meie ümber oli pilkane pimedus. Vahest tõi vedur kuulda-vale üdist läbilõikava vile. Muidu aga polnud kuulda muud kui masina mürinat ja ähkimist.

Juht askeldas vahetpidamata veduri hoovade ja käepidemetega. Kui vaatasin kõrvale, nägin otse taeva taguseinal lainekujulist mäeahelikku. Need lained näisid õõtsuvat üles ja alla. Võis alistuda silmapettele, et rong seisab vagusi ja maa libiseb edasi. See oli omapärane, kütkestav mäng, umbes nagu ookeanil, kus ka laine laine järele mühiseb laevast mööda.

Vahest oli taeva tagusein otse kui maagiliselt valgustatud hiigla tulekumast. Need olid preeria- ja metsatulekahjud, mis meile silmi paistsid. Terve selle öise reisi ajal ei räägitud ühtki sõna. Jaamu leidus siin Lõunas väga harva.

Ühes viimastest jaamadest, kust läbi sõitsime, ütles masinist mulle: „We are one hour late, you have to hustle up!” (Oleme tunni võrra hilinenud, peate lisama kiirust.) See tähendas, et tuli tõsta auru survet ja ma kühveldasin kõigest jõust. Vahest asus kütja minu asemele. Kihutasime otse kohutava kiirusega.

Rong raksus, kolises ja mürises, vedur turtsus ja ähkis nagu kole, uputuse-eelaegne elukas. See oli lausa põrgusõit! Aga hommikuks jõudsimme Little Rock'ki.

Alles eile õhtul olin sõõnud õhtust St.-Louis, täna aga olin viissada inglise miili eemal ja einetasin ühes Little Rock'i restoranis.

Taevas oli sinine ja päike saatis oma kiiri peaaegu otseloodis alla.

Pidin sundima end mõtlema, et praegu oli alles märtsi algus ja mitte juuli ega august.

Ühes hommikulehes lugesin mõnutundega Põhja ja Lõuna-Dakota osariikidest, et seal valitsevat kanged lumetusid, siin lõunas aga võisin mõnusasti jalutada särgiväel.

Elu aga siin on kuiv ja ühetooniline, nagu igalpool Ameerikas. Seal algab päikesepaisteline lõunapiirkond ja näen rohkem neegreid kui valgeid.

Raudtee vaguneis on siin alati kaks eriruumi, üks „coloured people” (värviliste inimeste), teine valgete jaoks. Nii on lugu ka ooteruumidega raudteejaamades: kõik lihtsalt jaotatud valgete ja mustade jaoks. Mõningais kauplustes ei tohi neegrid üldse ostmas käia. Valged kodanikud ei tõstaks enam jalgagi sellesse ärisse, kuhu neegrile lubatakse sisse astuda. Teistes kauplustes jälle õiendatakse neegrite asjad kähku ja lühidalt, et neist võimalikult rutem lahti saada. See kõik näitab selgesti, kuivõrt orjus on kaotatud ja et tõugude vahel vahetegemine kestab edasi, hoolimata president Lincolni teadaandest, et kõik ühendriikide kodanikud peavad olema üheõiguslikud ja võrdsed.

Ühes külas oli neeger määratud postiasutise ülemaks. Selle üle tulivihased valged aga ei toonud enam oma kirju ja ajalehti postilt ära. Nad tahtsid valitsust sundida, et see määraks neegri asemele valge postiametniku. Ja nad viisid mõne aja järele oma tahte ka läbi.

Õhtul lähen Little Rockis teatrisse ja istun sinna saali poolele, mis on määratud mustadele härradele ja daamidele. Ma polnud „mustade” ja „valgete” suhetega siis veel nii tuttav. Mõned neegrid tulevad ja vahivad mulle suuri silmi otsa. Aga nad ei julge midagi öelda, vaid võtavad rahulikult minu kõrval istet. Viimaks kõlab „valgete” poolelt kohutav müra ja vilistamine. Vaatan sinna ja näen ainult valgeid nägusid, enda ümber aga ainult musti.

Nüüd hakkab juba taipama, milles asi seisab, tõusen ja lähen oma kaukasi tõugu vendade ja õdede sekka.

Teisel päeval rändasin linnast välja, et maal ringi vaadata.

Vastupidi Illinoisi, Indiana ja Missouri osariikidele, kus on näha peaaegu ainult hästi ülestöötatud farme, silmasin siin vaid kuuse- ja männimetsi, kus ainult kohati oli näha viletsaid neegriõnne.

Selline neegriõnne reetis end enamasti juba sellega, et oli räpane ja täis lapsi.

Igalpool vedeles puuvillapallisid ja mustad töölised ajasid lõbusasti edasi oma vankreid.

Enamus farmereid on küll kasutama hakanud autosid; paljud aga ei tihka siiski lahkuda ammuproovitud, kannatlikest ja vastupidavaist hobueesleist.

Mustad laulavad töö juures omi melanhoolseid laulusid ja Arkansasi jõgi kohiseb neile kaasa saateviit, veeredes rahulikult ja laisalt oma laias sängis. Hiiglaraudteesillad võlvuvad üle tema voogude.

Kui linna tagasi tulin, puutusid mulle avalikkudel platsidel ja plankudel silma määratusuured kuulutused. Nad teatasid eredate värvidega ja kaugele paistvate hiiglatähtedega, et Little Rockis peatub maailma kuulsaim tsirkus.

Ameerika tsirkuseettevõtted on alati äärmiselt suurejoonelised. Reklaamitegijad sõidavad ette, et hoolitseda plakatiite kleepimise eest. Tuleb enda poole võita kohalikke ärimehi, et need võtaksid endi peale pääsetähtede eelmüügi. Mitmesuguste raudteeseltsidega sõlmitakse lepinguid, et ümbruskaudsete linnade ja külade elanikud saaksid alandatud hinnaga sõita tsirkuseetendustele.

Kui korraldus piirduks ainult ühe linnaga, siis oleks tagajärjeks ainult väga väike küllastajate arv, sest ühe linna elanikkude arvust ei jatku tsirkuse täitmiseks ja ettevõttele tulu toomiseks.

Nii siis peavad enne ja pärast etendust erirongid sõitma linnade vahel.

Ka ümberkaudsetes linnades ja küldes tuleb teha suurejoonelist reklaami. Siin peavad ka plakatid ja ajalehed oma osa kaasa mängima. Ja see hiigla aparaatuur pannakse liikuma sageli ainult üheainsa õhtuetenduse pärast.

Kui linnas, kus tsirkus kavatseb esineda, on näiteks ainult kümnetuhat elanikku, siis arvestab tsirkuse juhatus sinna juure ka ümberkaudsed linnad ja külad, arvutab välja ligikaudselt selle protsendi elanikke, kes arvatavasti küllastavad tsirkuse etendust, ja soodsal tulemusel otsustab korraldada etenduse. Ebasoodsal juhtumil muidugi loobutakse sellest.

Little Rocki pidi tsirkus jääma muidugi paariks päevaks ja tahtsin näha, kas ma ei saaks seal mingit teenistust.

Nii siis istusin kohe esimesel õhtul ühel pinnalaudsel pingil. Hiiglatelk oli loendamatuist kaarlampidest valgustatud, nagu oleks valitsenud hele päev. Peale peatelgi oli veel terve rida kõrvaltelke, nõnda nimetatud „side shows”, kus kaardimoorid ja käetargad oma äri ajasid või näidati kuulsat „met-sikut” Borneo saare elanikku. Ka ebanormaalseid olevusi, hiiglasid ja kääbuseid sisaldasid need kõrvaltelgid.

Iga niisuguse eriväljanäituse küllastamine läks maksma muidugi oma ilusad lisatsendid.

Õige suur orkester andis tugevat, sütitavat muusikat. Siis ilmus areenile tsirkuse omanik toredal kimlil, lääne kovboi riietuses. Kaasas oli tal umbes 200 indiaanlast, kes lühikeste vaheaegadega töid kuuldavale koledat kisa — how, hui, how! Lisaks veel valgeid kunstratsureid, esmaklassilistel hobustel ja ka enamasti kovboi riietuses.

Indiaanlaste kisast saadetuna pidas tsirkuse omanik sütitava kõne, milles seletas, et tal on au ja rõõm esitada lugupeetud publikule „maailma suurimat tsirkust”.

Ta algas oma kõnekunsti sünnitust hүүdega „Ladies and gentlemen” ja lõpetas sellega, et soovis pealtkuulajatele head ja naudingerikast õhtut ning palus etendust soovitada edasi sõpradele ja tuttavatele.

Siis järgnes kõigi rahvuste etteaste.

Kaks ratsurit ühendriikide ratsaväe mundris, lehvivate tähtedelippudega, alustasid rongkäigu. Orkester mängis selle juure „Yankee Doodle'i”. Neile järgnes kaks inglise odaratsanikku Inglise lipuga ja muusika mängis „God save the King”. Siis tuli kaks prantsuse kūrassiiri kolmevärvi lipuga, kuna orkester mängis marseljeesi. Edasi ilmus kaks saksa husaari vanas keiserlikus mundris, käes must-valge-punane lipp, ja muusikaks oli „Deutschland, Deutschland über alles”, jne. Üksteise järele ilmusid peaaegu kõigi rahvuste esindajad — ja orkester mängis alati sobiva tüki etteasteks.

See oli ülev näidend — näha siin, ühendriikide edela osas, kõiki neid rahvusi eest läbi marssivat. Lõpuks ratsutas terve personaal tuliste muusikahelide saatel veel kolm korda läbi tsirkuse.

Nüüd järgnes kovboide etteaste nende oskus-numbritega, nagu lassoheitmine, ratsutamine ja laskmine.

Siis tuli paus.

Pärast vaheaega ilmus tsirkuse omanik uuesti oma kimlil. Hobune tantsiskles siia-sinna. Kimli ees käis üks tsirkusetener ja pildus hiilgavaid, nagu hõbedast, elavhõbedakuulikesi õhku. Enne kui need jõudsid areeni pinda, purustati nad tsirkuse omaniku revolvrikuulidest.

Nüüd ilmusid veel kord kovboid, kes osava käega lassot kasutades püüdsid metsikult ringikihutavaid hobuseid. Teised keerutasid lassosid üle pea, pildusid neid ikka laiemate ringidena, ja näis, nagu kannaksid nad pea kohal nõõrist pärga.

Ja nüüd . . . ilmus naine. Ta kandis laia viltkübarat, kaela ümber tulipunast rätikut, väga lühikest kuube ja säärikuid. Vastandina teistele esinevatele kunstnikkudele ta ei kumardanud. Seisis vaid vagusi ja vaatas aineti publikut, otsekui ootaks midagi.

Ja see midagi tuli.

Möödus paar minutit, siis kõlas telgis kõrvulukustav käteplagin. Euroopas plaksutatakse käsi kiituseks, ja avaldatakse pahameelt sisistamisega. Siin oli peaaegu ümberpöördukt. Publikum hõiskas ja karjus, kuuldus teravaid vilistusi, mida tekitati suhu pistetud sõrmedega. See oli kõrvulukustav lärm.

Nüüd algas Metsiku Lääne tüdruk oma tööd.

Temagi kargas tantsivale ratsule ja kihutas kõige metsikumas tempos areenil ringi. Telgi keskele oli asunud üks indi-aanlane ja viskas valgeid munakoori õhku. Tüdruk pöördus ratsutamisel hobusel ringi, seistes jalgadega sadula raudadel;

tema vintpüssist kõlas pauk paugu järele ja iga lasu juures langes üks õhku visatud munakoortest tuhandeks tükiks purustatuna liivale.

Siis võttis tüdruk suure, läikiva noa, igatahes plekist, hoidis seda peeglina enda ees, kuna indiaanlane viskas tema taga õhku väikseid, elavhõbedaga täidetud kuule. Elektrihaarlampide valgusel sädelesid need kuulid heledasti ja peegeldusid ainult momendiks Metsiku Lääne tüdruku käes oleva noa teral.

Tüdruk oli vintpüssi pannud vasakule õlale, otsaga seljataha, tüdruk ise vaatas ainult oma ette hiilgavale noaterale, ja igakord, kui teral peegeldus üks õhkuvisatud kuulidest, kõrgatas pauk vintpüssist — ja klaaskuul kukkus tabatuna ja purukslastuna areenile.

Pauk kajas paugu järele: selle juure mängis muusika sütitavat viit. Laskurinna hobune tantsiskles siia-sinna ja publik hõiskas, karjus ja vilistas otse hulluksjäämiseni.

Nii lendas vintpüssist umbes kaksikümmendviis kuuli ja niisama palju klaaskuule kukkus purustatuna liivale.

Siis jäi muusika vaib.

Elegantse hüppega kargas ilus indiaanlanna hobuse seljast maha ja seisis nüüd jälle, nagu oma numbri alguseski, liikumata publiku poole pöörduna ja vaatas inimestele näkku.

Kiiduavaldused, mis hetkeks olid vaikinud, kostsid jälle uue hooga.

Ühtki kummardust, ühtki naeratust ei tulnud julgelt ratsurinnalt; ta lihtsalt pöördus ja... kadus maneezhi sissekäigu ukse taha.

Publikum oli alguses üllatatud. Ta ei teadnud, kas neiu avaldas mingit tänu kiiduavalduste eest või ainult avaldas põlgust kõmu armastava rahvahulga vastu. See vaikus aga kestis vaid momendi, siis pääsis jälle valla ameerika vaim, mis imetleb kõike ebaharilikku, ja kiiduavalduste hoog pääsis uuesti lahti ja kasvas tormiks.

Aga laskurinna ei ilmunud sel õhtul enam areenile.

Nüüd pidi tulema peanumber:

„Ehtsate indiaanlaste kallaletung valgetele asunikudele preerias.”

Esmalt tuli indiaanlaste rongkäik, n. n. paraad. Koerte haukumine ja tume hobukapjade müdin, sajast kõrist kostev kisa ja suur tolmupily, mis kerkis hobuste selgadeni, teatas rongkäigu tulekut.

Siis ilmusid alasti, poolalasti või kirjudesse tekkidesse mähitud kogud oma iseloomustavate peahetega — isegi hobustele olid suled seotud otsa ette tukasse ja lakasse; rongkäik mõõduis minust imeilusa, kireva pildina.

Kirjuks värvitud mehed ratsutasid oma väikestel, pruunididel hobustel; muide, oli ka teist karva ratsusid. Piitsahoopide

all tungisid ratsud otse publiku barjääri ette ja ratsurid tervitasid pealtvaatajaid tugevate „how, how, kola (hea sõber)” hüüetega.

Meeste kombel hobuste seljas ratsutavad naised sõitsid argade pilkudega publikust mööda. Kõigil oli sadula külge naelutatud laudadel või piklikkudes korvides imikud kaasas. Viimastest paistsid ainult mustad kahupead. Kahe- ja kolmeaastased lapsed ratsutasid juba iseoma ponidel. Julgeoleku mõttes olid nad rihmadega sadula külge kinnitatud. Kõigil olid väikesed piitsad käes. Rongkäigu lõpetas umbes sada kraamiveo hobust.

Pakid lasuvad hobuste turjale kinnitatud telgilattide vahel. Isegi mõned koerad on nõnda hobuste selga pandud. Üksikult ja karjakaupa kihutasid need valju haukuvad, shoti karjakoerete sarnlevad, kuid kõhnad indiaanipenid hobuste turjal mööda.

Inimene unustas, et oli tsirkuses, nii ehtsana mõjus terve see etteaste.

Selle maalilise rongkäigu ajal oli muusika vaikinud ja seepärast oli mulje seda mõjusam.

Nüüd aga, mil rongkäik oli lõpnud, algas jälle väga meeldiv muusika. See tuletas meele kevadet, aega, mil puhkevad esimesed pungad, tuul sahiseb üle rohukõrte ja laululindude sirin ennustab kevade tulekut.

Inimesed arvasid enese ees tõesti nägevat avarat, lõputa, laine kujulist rohtlaant...

Siis ilmus maneezhi uksest igivana, kollane postvanker; pilt ammukadunud ja unustatud aegadest. Ka ameeriklane, nii noor kui see rahvas ka on, meeeldi meenutab ammumöödunud aegu, mil veel valitses biedermeieri stiil ja vanaisa kosis vanaema.

Nüüd oli postitõld jõudnud ümber tsirkuse telgi keskele... Siis järsku katkes muusika ja tekkinud vaikuses kõlas äkki ja ootamatult äsja veel nii rahulikult möödunud, kirjuksvärvitud indiaanlaste metsik, hirmuäratav sõjakisa.

Postitõld oli peatunud ja akendest vahtisid välja kallale-tungi ohvrite püsside torud. Vaevalt olid postitõlla ette raken-datud ärritatud hobueeslid vankri eest võetud ja tõlla rataste külge kinni seotud, kui juba indiaanlased pikas reas esile ker-kisid maalitud kúngaste tagant, kuuldavale tuues läbilõikavat, pikka sõjakisa.

Indiaanlased tekitavad seda koledat kisa, lüües käega kõrile, ja see kisa käib valgel inimesel ikka luust ja lihast läbi.

Ratsanikke oli umbes 40—50. Juba algusest peale tulistasid nad oma püssidest postitõlda.

Kuigi valged mehed postitõlla alt ja selle seest agarasti vastasid sellele tulele, pidi piiratute tulistamisel siiski kaunis vähe tagajärge olema. Nad ei saanudki eriti hästi sihtida, sest neid ähvardas hädaoht liikuvaist vankreist üle sõidetud saada.

Hobueeslid nimelt sikutasid nii tugevasti nõõre, millega nad olid rataste külge seotud, et valgetel oli palju tegemist vankri kaitsmisega kallaletungi eest.

Terve see kallaletung anti edasi äärmiselt realistlikult ja petvalt loomutruult.

Niipea kui indiaanlased nähtavasti olid jõudnud postitõllas olejate laskepiirini, nad peatusid järsku. Enne aga, kui nad üksteise järele reas hakkasid poolringis ratsutama piiratute ümber, andsid nad postitõllale marutuld. Laadisid siis uuesti püssid ja kihutasid tõllast mööda, rippudes hobuste vastaspoolel sadula küljes, ratsude varjus.

Nüüd pakkus jalg või käsi, millega nad klammerdusid hobuste külge, valgetele head ja kindlat sihti. Niipea kui üks ratsanik kaotas peatuspunkti metsikul hobusel ja kukkus maha, haaras ta pika, maas lohiseva lasso ja laskis end hobusest tirida väljaspoole valgete tule ulatust. Hobuste kaelte alt läbi tulistades, kihutasid metsikud indiaanlased valju hulgu- misega tsirkuse teisele poole ja ootasid seal kallaletungi tagajärgi.

Nad nähtavasti olid kõigepealt läinud välja postitõlla hobuste vallutamisele. Kui neil oleks õnnestunud hobuseid kätte saada, oleks ehk postitõld ja ka seesviibijad paratamatult kadunud olnud. Pruunid näitlejad väljendasid laitmatult seisukorra tõsidust. Aeg ajalt teeskles mõni indiaanlane ka, nagu oleks teda tabanud kuul.

Niipea kui keegi ratsur oma hobusega kokku langes, kargas ta oma kannul oleva kaaslase hobuse turjale või ta haarati suure osavusega teise ratsuri poolt ja heideti põiki hobuse turjale, mis tule alt oli eemaldunud. Peremeesteta hobused jooksid siis tsirkuse areenilt välja.

Ammuli sui pealtvaatavas publikus äratas eriti üks sõdurite hulgast oma kõrge koguga väljapaistev, maani langeva kotkasulgedest ehtega sõdur — nähtavasti indiaanlaste salga juht, suurt huvi. Juba esimesel kallaletungil teeskles ta meisterlikult, nagu oleks tal hobune surnuks lastud. Siis oli ta taandunud areeni kõrvale ehitatud kunstlikule kõrgustikule ja juhatas sealt lahingut.

Valju häälega jagas ta oma indiaanlastele käskusid ja hirvitas põlglikkude liigutustega postitõllas istujate üle. Ta seisis uhkes poosis oma pappkõrgustikul ja vehkis tomahavkiga, kusjuures tõi kuuldavale metsikut mõirgamist, kui üks indiaanlane näiliselt langes.

Peaaegu — ei, kindlasti näis, nagu oleksid vaesed kahvanäod kadunud olnud... Siis, viimsel hetkel, suurimas hädas, kostis areeni tagant trompeedi signaal!

Ja siis veel kord sama märguanne!

Indiaanlased võpatasid, loobusid kallaletungist ja kihutasid marutuulena areenilt minema, jättes maha oma surnud.

Areeni tagant aga kerkisid esile Onu Sami sinised ratsurid, Ühendriikide ratsavägi. Muusika mängis Yankee-Doodle'i; lehvitati tähtedelippu ja etendus oli lõppenud.

Mäng oli avaldanud minule nii realistliku mulje, et olin veel hulga aega sellest päris haaratud.

Samal õöl hilja otsisin enesele ühe odava õõmaja. See oli tsirkuse kohaloleku tõttu võõrastega täidetud. Peremees seletas, teisel korral olevat tal veel koht vaba. Toas olevat küll kaks voodit, kuid ühes olevat juba õõmajaline.

Mulle oli see ükskõik. Olin ma ju juba nii mitmesuguste võõrastega koos elutsenud, nii et üks enam või vähem ei tähendanud midagi.

Kui nüüd trepist üles kõmpisin ja toa nr. 7 ukse avasin, nägin ühes, toas asuvas voodis kedagi võõrast, kes täie rahuga luges romaani.

„Kuulge,” ütlesin talle, „see on magamistuba, aga mitte lugemistuba; kui tahate lugeda, minge alla saali!”

Seda õeldes viskasin üliriided seljast, astusin võõra voodi ette ja puhusin tal tule nina eest surnuks.

See hea mees kukkus hirmsasti sõimama, mina aga vaid naersin. Varsti aga pöördus hoopis teine lehekülg, sest kui viskasin elegantse hooga oma voodisse, raksatas see kokku — ja nimelt nii, et minu pea oli all ja jalad üleval. Nüüd sõimasin juba mina kõigest südamest, kuna võõras valju naeru lagistas.

Mis nüüd teha? Pöördusin nagu kellaosut, kuni minu pea lõpuks jälle üleval ja jalad all olid. Siis valitses meie väikeses toas rahu.

Mõlemad öökorterilised magasid.

Väljas aga laulis Ameerika pilkeräästas oma meloodilist laulu ja õöpik laksatas oma viise.

Kui saabus hommik, oli võõras juba tõusnud. Tema tõus ja lahkumine polnud mind seganud.

Nüüd panin ka end valmis, läksin tsirkusesse ja püüdsin direktoriga rääkida.

Küll oli elu ja liikumist tsirkuses! Õnneks jäi see veel kaheks õhtuks Little Rock'ki, muidu ei oleks ma üldse oma asjaga toime tulnud. Linnades, kus etendus ainult ühel õhtul aset leiab, alatakse kõrvalteltide mahakiskumist juba sel ajal, mil publik peatelgis veel etendust vaatab. Kui siis ka peatelgis etendus on lõppenud, hakatakse sedagi telki maha kiskuma ja mõni tund kestnud raudtee sõidu järele alatakse juba lähemas linnas jällegi telkide püstitamist. Siin maksab rohkem kui kuskil mujal see lentsõna: „T i m e i s m o n e y!”

Direktor oli kaunis järsk. Alguses ütles ta, ta ei tarvitavat mingit abi; kui aga ütlesin, et olen reisinud koos härra Robert-siga, keda ta oma rännakuajast näis hästi tundvat, siis mõtles ta veidi järele ja arvas, et mina võiksin ehk siiski kaasa tulla.

Palga üle ei räägitud siingi midagi. Süüa sain personaalköögist ja magamiskoha pidin ise otsima endale vagunist.

Lõpuks pugesi kellegi ameeriklase James Stoddardi juure. James oli varem Uus-Orleanis vedanud kâruga posti raudteejaamast. Õige nârune amet! Ühendriikide rongides on postivagun otse veduri taga. Kaasasõitev postiametnik viskab jaamades täidetud postikotid postvagunist lihtsalt platvormile, ja Jamesil polnud muud teha kui kotid kârule laadida ja postkontorisse viia.

Ühel päeval loobus ta sellest ametist, et maal ringi rännata. Sattudes kaugel põhjas kokku tsirkusega, liitus ta sellega niipea, kui kuulis, et see sõidab Uus-Orleani.

„Mul oli niisugune kaelakatarr,“ seletas ta mulle, „ja ainult all lõunas võisin sest jälle lahti saada.“

Mind huvitasid kõige rohkem muidugi indiaanlased. Nende pärast olin ju peamiselt Ameerikasse tulnudki.

Sa armas Jumal, küll inimene on rumal ja kogenematu! Gerstâcker ja Karl May olid mul pea segi ajanud. Tahtsin õpida tundma Missisipi jõeröövleid ja Winnetow'd! Selle üle polnud ma sugugi mõelnud, kust pidin neid indiaanlasi ja röövleid otsima ja leidma. Üsna pimesi — või allteadvuses — olin oletanud, et New-Yorki saabudes olen juba Ameerikas, ja kuna indiaanlased elavad Ameerikas, siis järjekult pidid nad olema ka New-Yorgis.

Vist küll vähestel eurooplastel on aimu, et New-Yorgi taga, s. t. New-Yorgist San-Franziskoni tuleb läbistada maa-ala, mille laius võrdub Atlandi ookeani omale.

Ida-osariikide ameeriklane, kes sõidab New-Yorgist üle Chicago St. Louis'le, näeb indiaanlast niisama harva, nagu sakslane Saksamaal või prantslane Prantsusmaal. Kui ameeriklane tõesti tahab kord näha indiaanlast, peab ta just niisama minema tsirkusesse, nagu meie Euroopas.

See tuleb sellest, et Onu Sam on punanahkade jäänused sunniviisil saatnud asundusele, n. n. reservmaa-aladele kaugesse Läände, indiaanlaste territooriumile Oklahama osariiki.

Siin aga, selles suurimas „Show on earth'is“ (näitusmaailmas) leidsin veel teatud määral loomulikke indiaanlasi. Nad olid pärit lõuna-cheyennes'i indiaanlaste suguharust ja hoidusid eraldi teisest tsirkusepersonaalist. Võib olla, ei tahtnud ka valged nendega mingit tegemist teha, ja et ka neegrid ja indiaanlased teineteist ei salli, on üldiselt tuntud.

Igatahes elasid nad eraldi, olid endile üles lõõnud ehtsad indiaanlaste telgid, valmistasid eraldi toitu ja olid ainult siis kättesaadavad, kui neid nõuti etendusele.

Nad teadsid, et nad pidid kaasa tegema etendused ja oma kohust täitma; vastasel korral oleksid nad otsekohe oma reservmaa-alale tagasi saadetud ja tsirkusejuht ning direktor oleksid punanahkade eest makstud kautsjoni tagasi saanud.

Hiljem kuulsin räägitavat, et ta oli terve selle indiaanlaste bande eest iga nina pealt pidanud maksma 500 dollarit kautsjoni. Igatahes kaunis soliidne summakene!

Kui astusin tsirkuse sellesse osasse, kus elasid indiaanlased, kohtasin kunstlaskurinnat, tüdrukut Metsikust Läänest. Võõrastest, tumedaist, hõõguvaist silmist tabas mind kestev pilk. Terve minu keha otse tuksatas. Oo, kui ilus oli see tüdruk!

Olin tahtmata seisatanud, tõstnud oma laia äärtega läänekaabu ja vaatasin temale järele, kui ta eemaldus kergete, paindivate sammudega.

Sellel tüdrukul ei olnud mingit sarnadust teiste indiaanlannadega, kes ei olnud sugugi ilusad ja oma näod tätoveerimisega veelgi inetumaks tegid, ja ometi pidi ta olema indiaanlanna, sest ta elas nendega ja nende viisi.

Esiailgu mõistatus!

Tema liikmed olid saledad ja paenduvad; näovärv oli pea-aegu valge, nähtavasti ainult päikesest pruunistud. Põskedel oli kerge puna, selline, nagu loojuv õhtupäike tekitab valgele lumekangale. Kreeka nina ja väike energiline lõug. Ja magusad paisuvad huuled...

See oli White Pearl (Valge pärl), cheyennes'ide tütar! Ei enne ega pärast oma elus ei ole ma näinud naist, kes oleks suutnud võistelda Pearl'iga.

Ta oli nii ilus ja tõesti sama haruldane nagu pärl. Valge ja õrn nagu pärl oli ka tema kleit.

Mulle tulevad pisarad silmi, kui kirjutatan neid ridu, ja minu süda tõmbub kramplikult kokku veel tänagi kõigi nende pikkade-pikkade aastate järele, kui mõtlen julmale, halastamatule saatusele, mis osaks sai Pearl'ile.

Ta oli kadunud suure maneezhtelki ja mina läksin edasi. Minu ümber kogunesid mõned poolalasti indiaanipoisid ja avaldasid soovi hariliku kingituse eest näidata mulle oma osavust vibulaskmises. Arvamisel olles, et väikesed poisiklunnid vaevalt suudavad tabada liikuvat eset, viskasin oma suure, pehme viltkaabu õhku. See kukkus maha neljast noolest läbilastuna. Nüüd võtsin oma piibu, kruvisin kaha lahti ja pistsin ühe kõrge rohukõrre otsa. Ühestainsast, viiekümne sammu kauguselt lastud noolest jätkus selle mahapaiskamiseks. Tasusin nende kasvavate sõdurite oskuse mõne tsendiga, mis nad taskude puudumisel hõisates pistsid oma ilusatesse karusnahast kingadesse.

Lonkisin edasi laiade telgiridade vahel, et silmitseda punanahkade ehtsat elu ja toiminguid vabas õhus.

Enamuse telkide ees olid naised ametis suletavate kaelkeede valmistamisega. Tugevad okassee harjased lõigati kolme või nelja sentimeetri pikkusteks tükkideks, pisteti siis kaela ümbermõõdu pikkusesse soonesse ja põimiti läbi pooletosina pärlnõõriga.

Naiste hulgas ei märganud ma ühtegi, keda oleks võidud nimetada ilusaks. Peaaegu kõigil oli tugev keha ja nad ulatusid saledaile sõdureile, kes kõigist teistest indiaanlastest erinesid oma eriti heleda näonahaga, vaevalt õlani. Liikumata nägudega sammusid nad, kerged tekid üle õla visatud, meist mööda.

Astun lähima telgini, mille kate koosneb teatud arvust kokkuõmmeldud pühvli- või põdranahkadest, mis on tõmmatud 12—15 piramiidikujuuliselt kokkupandud lattidele. Telgi avause ees rippuv kilbikujuuline ukseklapp kõvast pühvlinahast hoiab eemale tuult ja vihma. Telgi latte kasutatakse ka kraami ära viimiseks. Seejuures kinnitatakse hobusele või koerale külgedele kaks latti ja pakid seotakse siis lattide vahele ristamisi asetatud nahkrihmade külge. Alumised latiotsad lohisevad maas ja tekitasid varem punanahkade sõjaretkil kergesti äratava raja.

Nii nagu hiina lokaalide külastajale kohe ninna torkavad opiumi ja toidu lõhnad, nii tundsin telgi külastamisel kohe omapärast indiaanlaste haisu, segu inimkeha aurudest ja rasva ning ookervärvide lõhnast. Paljud valged inimesed suudavad vaevalt harjuda sellega, hobueeslid aga ei iialgi. Nemad satuvad igakord suure ärevusse ja hakkavad üleni värisema, kui tunnevad indiaanlase lõhna.

Neli paksudel pühvli- ja karunahkadel kükitavat alasti ülemkehaga telgielanikke olid kodus. Vanim neist oli ametis „killikenniku” (indiaani tubaka) valmistamisega, mida saadakse punapajude väliskoore ja puu vahel olevast kiudkorrast. Mahakooritud, päikese käes kuivatatud niinel on väga meeldiv tubaka maitse ja seda tarvitati metsikus Läänes endistel aegadel valgetegi poolt meeleldi tubaka aseainena, kui ehtsat tubakat polnud käepärast.

Telgi ääri mööda oli igasuguseid indiaanlaste esemeid: sadulaid ja valjaid, lühikese varrega ratsapiitsu, vibusid ja nooli, püsse, tomahawke, padrunite rihmu, kotkasulgedest peachteid ja neid omapäraseid, piklikke korve, milles lapsi seotakse hobuste külge, kui nad ei suuda veel ratsutada.

Telgi lattidel rippusid elanikkude riided, iluasjad ja terve rida kotikesi nende omapäraste esemetega, mida punanahad nimetavad „suureks arstimiks” ja oma sõjaretkil kannavad ihul haiguste- ja surmavastase nõidusvahendina, just samuti nagu keskajal saksa sõdurid omi talismane.

Teised kotikesed sisaldavad naiste õmblusriistu, peeneid loomasooni ja luunõelu; siis igasuguseid kirevaid värve, millega sõdurid etenduste eel värvivad omi nägusid ja ülalkeha ning naised pidude ajal silmakulmusid.

Järgmistel nädalatel viibisin väga tihti indiaanlaste juures. Kui kokku tulime, kasutasime kõneluseks üldiselt tarvitavat märkide keelt ja neid väheseid sõnu, mis iga valge

varsti omandab indiaanlastega läbikäimises ja millede teadmine talle hädatarvilik on.

Umbes saja sõna ja märkidekeeleaga sain küllalt arusaadavalt väljendada omi mõtteid.

Kõik indiaanlaste keeled sisaldavad hulga looduslikke hääli. Toon siin ainult mõned näited cheyennide keelest:

Tikku nimetatakse „tši-ša-šu”, trummi — „pou-wou”, kirvest — „ma-ak-taņu”, hirnuvat hobust — „minne-haha” (sioux'ide keeles „naerev vesi”), jne. Need on kõik looduslikud hääled, mida tekitavad kõnealused asjad, või umbes sarnased.

Sõnad „heapgood” ja „heaphot” tähendavad kõike, mis meeldiv ja hea, või vastik ja kuri on.

Märkide keeles mängivad päike, kuu ja tähed kaunis tähtsat osa selles, kuivõrt käeliigutusega ülespoole võidakse väljendada ajamõistet. Tõstab indiaanlane, näiteks, kolm sõrme päikese poole, tähendab see: kolme päeva pärast; paenutab ta siis sõrmed kiiresti kokku, tahab ta öelda: kolme päeva eest.

Arvusid näitab ta kiirete sõrmedeliigutustega väljasirutatud käsivarrel, laskmist või võitlust lühemate või pikemate hoopidega vastu relva jne.

Nüüd astusid veel mõned mehed ja naised telki. Viimased jäid pelglikult kaugemale seisma. Naistelt (squaw'd) vahetasin endale mõningad tühised esemed. Nad panid laste kombel mu ette omavalmistatud mänguesemeid, tuppesid nooltega, vibusid, ravikujusid — kargavaid pühvleid, hobuseid ratsanikkudega, mis olid seljast äravõetavad, jne.

Üks suurem poiss hämmastas mind oma joonistuste kaustikuga, kuhu ta oli maalinud punase värviga igasuguseid asju: inimesi ja loomi, mis sarnlesid muinasegiptlaste joonistustele, jahistseene jne.

White Pearl'i ma täna ei näinud.

Õhtul pärast etendust küsisin James Stoddartilt, kas White Pearl on indiaanlanna, — ja tähendasin, et ta ju sugugi ei sarnle neile. James kehtas eht-ameerikalikult õlgu ja lausus siis:

„Valge pole ta kindlasti; muidu ta ei elaks koos indiaanlastega.”

Little Rockist rändas tsirkus edasi Hot Springsi, Arkansasi.

Arkansast nimetatakse „kadunud osariigiks”. Tõsiasi on, et uute asunikude juurekasv siin on väga väike. Tasandikke katavad hiigla okaspuumetsad. Maapind on osalt kivine ja puuvilla kasvatamine ei anna enam kuigi palju tulu.

Nii siis olime maailmakuulsas Hot Springs'is („Kuumad allikad”). Siin kerkivad suurejoonelised hotellid ja supelasutised, mida ümbritsevad toredad pargid. Igalpool paistab kuuski oma heleda rohulusega. Hot Springs asub kahe kõrgustiku vahel. Tänavad on sillutamata ja pakuvad õige kurba pilti, eriti pärast vihma.

Hot Springsi koguneb noori inimesi peaaegu igast Ühendriikide nurgast, et ravida endid siin salajasist haigusist. Just siin võib õieti tähele panna, kui kaugele alla on langenud ameerika õitsev noorsugu, ja inimene tunneb end tagasi läinud olevat sellesse rooma ajajärku, mil vägev maailmariik kokku varises, sest et kommete langus oli liig suur ja inimeste närvid täiesti hävinenud.

Olime sattunud kohale just hooajaks; äri saab siin teha ka ainult supelhoajal. Terve linn on üksainus suur hotell. Igalpool on ka mängupõrguid, ja vaeste ohvrite ligimeelituseks on esimene mäng maksuta. Kui mängija siis juhtub võitma, tahab ta muidugi rohkem; kaotab ta, mängib ta ikkagi edasi, sest siis on mänguiha ärganud ja inimene loodab oma kaotuse tagasi võita.

Siin leidub ka üks ühendriikide hospital, ja vaestele, kes ei suuda maksta vannide eest, on sisse seatud riiklik supelmaja. Haige muretseb enesele kaardi, mille ettenäitamisel saab 21 tasuta vanni. Pargid on kaunistatud kaevudega, kust välja purskab kuumade allikate auravat vett. Vesi aga on alguses nii tuline, et seda ei saaks üldse kasutada, kui igas kaevus ei oleks ka külma vee sisseseadet, mis laseb kuumale veele külma vett vahetpidamata juure voolata.

Ühe niisuguse avaliku kaevu juures kohtasin White Pearl'i. Ta jõi parajasti vett.

Tervitasin sõbralikult. Võtsin siis peekri, täitsin ja jõin ka. Vaatasin siis Pearl'ile otsa. Ka tema vaatas mulle õige kaua otsa oma imekenade tumedate silmadega. See pilk tungis minust otse läbi. Aga pidin ometi naeratama, ja temagi naeratas.

„Kuidas vesi maitseb teile?“ küsisin talt kerge tooniga.

„Oo,“ vastas ta, „just nagu keedetud, kuum vesi ikka maitseb.“

„Jah, aga seepärast ei tarvitseks ju siia Hot Springsi tulla,“ sõnasin nüüd. „Niisugust kuuma vett võib igamees valmistada enesele ükskõik kus kohas mujalgi!“

„Ega ma pole selle kuuma vee pärast siin,“ naeris Pearl, „vaid tahame anda etenduse.“

Ta ütles sõna „etenduse“ nii põlgavalt, tüdinult, et vaatasin talle hämmastusega otsa.

Vahepeal olime teed mõõda edasi sammunud. Sel kellaajal oli vähe inimesi liikumas. Rohelised põõsad ilustasid teeääri.

„Te vaatate mind nii imelikult, võõras,“ algas Pearl natukese aja pärast. „Te jalutate minuga avalikus kohas. Kas te ei tea, kes ma olen? Kas te ei tea, et siin maal on maksev ainult puhas, segamata veri? Häda sellele, kelle soontes voolab tilgakegi võõrast verd, olgu see segunemine sündinud teab mitme põlve eest. Ta on neetud, ta kuulub „coloured people“

— „värviliste” hulka. Teda põlatakse, teda ei panda tähelegi, ja kes temaga läbi käib, on ka igaveseks neetud! Kas suudate nüüd, võõras, aru saada, miks ma õhtul, kui olen oma ettekande lõpetanud, naeratades kummardamise asemel annan publikule moraalse jalahoobi ja avaldan neile süngetele koletistele suurimat põlgust? Aga minust ei saada ometi aru; hõisatakse ja plaksutatakse. Ja mida rohkem seda pööblit tallata, seda valjemini mõirgab ta kiitust. Oh, need ahvid!”

„Pearl,” ütlesin ma, „inimesed ei ole igalpool ühesugused. Te ütlete mulle „võõras” ja ma oiengi võõras; aga ma tulin maalt, kus ka värviline inimene on maksev niivõrt, kuivõrt tema töö väärt on. Ja, Pearl, kus on teie „värviline” veri? Te ei sarnle põrmugi indiaanlannale; te pole see ega võigi olla. Õelge, milline saatus ajas teid preeria punaste poegade hulka ja kust te pärit olete?”

Ta oli tähelepanelikult kuulanud; sõnas siis:

„Te räägite hoopis teisiti kui teised. Te näite nii tark ja olete nii lahke ja mahe nagu kevadine päev, ja seepärast palun teid, võõras, ärge tulge enam minuga kaugemale. Teid võidakse näha ja tagajärg oleks, et teie seltsilised hoiduksid teist eemale. Te ei tohi läbi käia „neetud punanahaga”. Laske mind üksinda edasi minna.”

Tüdruk hämmastas mind. Tema liigutused, keel, terve ülalpidamine oli nagu haritud daamil, ja ometi nimetas ta ennast ise „neetud punanahaks”.

„Lubage mulle õelda mõni sõna, Pearl, natukenegi aega, kus võiksin segamatult rääkida. Vannun teile, et ma ei tarvita teie usaldust kurjasti.”

„Teie sinised silmad on nagu taevas, kui Manitou naerab,” ütles ta sõbralikult. „Aga kaalutlege, mis mõte teil on minuga käia. Te ei tunne ameeriklasi selles, mis puutub värvilistesse inimestesse. Te ei tea, et ma soovin teile head, kui ütlen, hoiduge eemale minust. Aga — minagi olen ainult vaene inimhing, kes ihaldab sõprust. Seepärast, kui tõesti soovite — tulge pärast etendust indiaanlaste küla servale. Kui te ei tule, siis on see Suure Vaimu tahe, et Valge Päril peab üksinda käima oma teed.”

Ta sirutas mulle käe ja vaatas otse silmi; naeratas nii lahkesti, armsasti, mahedasti; nähtavale ilmus kaks rida lumi-valgeid hambaid. Ja siis ütles ta kindla tooniga, mis ei sallinud mingit vasturääkimist:

„Nüüd lähete siit otse edasi, kuna mina pöördun vasakule! Good bye!”

Nende sõnadega oli ta juba nurga taha kadunud.

Saabus õhtu ja siis ka õö.

Homme pidi Hot Springsis olema viimne etendus ja siis pidi tsirkus rändama edasi, üle piiri, Texase osariiki.

Järgmiseks peatuskohaks oli valitud Texarkana linn.

See linn asub kohal, kus kolm osariiki, Texas, Arkansas ja Kansas, kokku puutuvad, ja sellest oligi see saanud oma nime.

Oli lämmatav kuumus; õhk oli rusuv.

Tsirkus ja avar plats seisid pimeduses. Kaarlambid olid kustunud, teenijaskond linna läinud või oma elamutesse siirdunud.

Valitses vaikne, sügav õõ.

Sammusin indiaanlaste küla poole.

Siingi näis kõik puhkama läinud olevat. Siingi vaikus. Ainult vahest kuuldus indiaani koerte haugatusi, aga needki kadusid varsti.

Küla serval, seal, kus kasvas üks vana pähkklapuu, ootas mind juba White Pearl. Tema helevalge kleit valendas pimedusest mulle vastu.

Pearl'i väike, õrn käeke otsis minu oma ja tema kena hää, mis alati läbib mind nagu elektrivool, sõnas:

„Seal oletegi, võõras. Ma teadsin, et te tulete, sest teie silmad ei peta.”

Istusime ühe paksu põõsastiku varju. Ta istus minu kõrval, nii usaldavalt, nagu oleks tunnud mind juba aastaid. Meie istmeks oli üks madal pakkkast. Taevast teab, mida see sisaldas; mulle oli kõik ükskõik.

Istusin veetlevaima, süütuima olevuse kõrval, keda iial olen tunnud elus!

„Pärl,” sõnasin ma, „miks ütlete mulle alati „võõras”? See kõlab nii külmalt, nii võõrastavalt.”

Siis naeris ta oma hõbedast naeru:

„Jack kõlab vist paremini? Kas te's ei tea, et siin maal ka iga hobust nimetatakse Jackiks?”

Ja siis väikese pausi järele:

„Oh, Jack, you naughty boy! (Oo, Jack, teie, vallatu poiss!).”

Põõsastikus oli veelgi pimedam kui teedel, kus vähemasti tähedki levitasid oma ebamäärast valgushelki. Ümberringi sügav vaikus ja soe troopika õhk.

Istusime hulga aega sõnalausumata teineteise kõrval. Pearl oli langetanud pea minu õlale ja mina olin pannud käe kergesti tema saleda keha ümber.

Nüüd ohkas ta tasa ja siis kuulsin tema armsat häält ütlevat:

„Ah, Jack, Jack, you naughty boy, mis te teete?”

Tõmbasin ta enda lähemale, üsna õrnasti ja tasa, ja ütlesin siis tasase, väriseva häälega:

„Pearl, kas tahate öelda mulle kolm sõna?”

„Millised kolm sõna?”

„Minu emakeeles. Kuulge, ütlen nad teile ette: „Ma armastan sind!”

Ja tüdruk kordas võõra hääldamisega, aeglaselt, nagu laps palvetab:

„Ma — armastan — sind!”

Nüüd aga tahtis ta ka teada, mis need sõnad tähendavad ja tõlkisin talle: „I love you!”

Siis otsisid tema huuled minu omi ja meie hinged sulasid ühte pikas, südamlikus suudluses.

Nad sulasid ühte ja tolle momendi rahu ei häirinud ükski mõte. Siis sõnas Pearl, see metsik, armas tüdruk:

„Tead, armas, niisugune tunne on inimesel vist õndsate maailmas. Suurt Vaimu, kõigi maailmade valitsejat, nimetatakse iga inimtõu poolt isemoodi ja ometi on ta alati üks ja sama, nüüd ja igavesti. Ta vaatab meile alla, tahab, et me oleksime koos. Kuule siis minu elulugu.

Sa hämmastud, et elan cheyennide juures. Olen nende suguharu tütar. Ja kui kahvanäod vaatavad mulle ülalt alla ja ütlevad põlgusega „redskin” (punanahk), siis seisn ometi neist kõrgemal. Minu suguvennad küttisid pühvleid ja piisoneid siin palju varem, ammu enne seda, kui kahvanäod said selle maa isandaks. Ja kuigi võim siin, nagu igalpool mujal maailmas, valitseb õiguse üle, kuigi kahvanäod tõrjusid meid minema, me tunneme ja teame, et oleme siiski selle maa pärisomanikud. Me pole iial orjad olnud ja sellepärast vihkame ja põlgame me ka siiaveetud neegreid, kes suudlevad kätt, mis neid peksab. Aga ma olen ainult ema kaudu cheyenn. Minu isa oli valge, nagu sina; temalt pärisin ka kuju ja väälimuse. Minu teadmised, need vähesed, mis mul on, sain ühelt indiaani-misjonärielt, kes kolmkümmend aastat elas cheyennide keskel. Ühendriikide seaduste põhjal olen selle maa vaba kodanik, aga kombad on minu vastu. Komme keelab valgele mehele liituda segavereisega või värvilisega. Pühapäeviti käivad kahvanäod kirikus ja suures, mustas rüüs mees jutlustab: Sa pead oma ligemist armastama nagu iseennast! Aga see õpetus näib maksvat ainult kirikus, sest kui valged väljuvad kirikust ja näevad White Pearl, siis sülitavad nad ja ütlevad: „Neetud punanahk!”

Pearl naeratas ja lausus need sõnad nii armsasti, et pidin teda suudlema.

„Õhtuti,” jätkas White Pearl, „kui lasen munakoori, siis mõtlen, et iga munakoor on kahvanägu, ja taban alati. Ma pole veel iial mööda lasknud. Minu isa kasvas üles Ida-osariikide linnades. Nagu teisedki poisid, oli ta juba varakult hakanud raha teenima ajalehtede müügiga ja kingade puhastamisega. Elu tõttu oli ta varakult küpsenud, nagu ta jutustas meile hiljem. Röövli- ja indiaanijutud olid juba poisikese põlves äratanud temas igatsuse tundma õppida isiklikult neid kangelasi, keda esile kutsus vaid teatud kirjanikkude mõttelend, ja nendega ühes elada metsikut röövli- ja kütjelu. Tema kogutud rahast jätkunud talle parajasti revolvri ostmiseks ja ta ränna-

nud rahata ning kraamita „jānesena”, ehtsa hulkurina, siia Lāānde ja asunud Mustadesse māgedesse. Siin, tookord āsja-avastatud kaevanduste piirkonnas pidi ju raha lausa ringi vedelema. Aga lugu kujunenud teisiti, kui tema mõelnud. Siin oli töö, ainult karm töö, ja pealeselle tuli kannatada igasuguseid viletsusi. Viimaks toonud juhus ta läbi māgestiku rāndavate cheyennide juure ja tema palavaim soov tāitunud. Aga miline pettumus ja kainenemine tekkinud tema hinges nende kahe māgestikus veedetud kuu jooksul! Ta pidanud kaasa elama kõik orjarahva piinad. Ta ei leidnud küllalt sõnu indiaanlanade viimistletud jultmuse kirjeldamiseks. Naised jaganud talle jalahoop ja lõõke ning sūljanud talle nagu pidalitõbisele, kui ta nende lähedale lāinud. Viletsa toidu juures, mida ta sageli jaganud koertega, pidanud ta tegema kõige raskemaid töid: vedama kokku kihihunnikuid, kaevama aukusid, kandma vett, tooma puid ja valvama terved pikad talveõõd haigete ning haavatute juures. Nii kasvanud ta üles ja nainud lõpuks kauade aastate järele minu ema cheyennide kombe kohaselt. Hiljem oli ta teiste cheyennidega 1876. aasta paigu maakuulajaks kindral Milesi juures sõjaretkel sioux-indiaanide vastu ja ta jutustas meile sageli Custeri rūgemendi hāvitamisest ja kohutavast kättemaksust, mille osaliseks salakavalad sioux'd viimaks saanud. Kuigi ta ise, tānu jumalale, polnud Custeri vere-saunas, kust ei pääsnud ükski ūhendriikide sõdur ega ka Custer ise, siiski võtnud ta osa kättemaksuretkest sioux'de vastu kindral Milesi juhatusel. See lahinguvāli on Bighorni māgedes. Nagu hiljem tēada saadi, olnud sioux'd Custeri kallal tungi plaanist tāiesti informeeritud. Kavaluse tõttu, et nad jātsid tuled telkides põlema ja ise juba varakult asusid orgu ūmbritsevaile kõrgustikele, ahvatlesid nad Custeri vāeosa kalal tungile ja piirasid selle siis sisse. Praegu seisab lahinguvāljal mālestussammas kõigi langenute nimedega.”

White Pearl vaatas hetke vaikides omaette ja jātkas:

„Kindral Milesi karistusretk oli peamiselt sihitud tuntud sioux'de pāāliku Sitting Bulli vastu, kes oma alampealikute Red Cloudi, Lame Deer'i, Brave Wolfi ja Rain in the Face'iga oli tapnud 350-mehelise ooberst Custeri vāeosa Bighorni māgedes. Pāēv hiljem leiti lahinguplatsil kogu vāeosa — skalpeeritult ja hirmsasti purustatult. Võidu järele põgenesid sioux'd Kanadasse, kuhu Milesi salk neile ei tohtinud järele minna. Aga liha puudus sundis sioux'sid varsti jälle tulema ūhendriikide pinnale. Kui pūhvliid, keda tol ajal veel leidis miljoneid, rāndasid lõuna poole, jagunes sioux'de suguharu harilikult mitmesse salka, et paremini jahti pidada. Need jahiretked viisid indiaanlased praegustesse Wyomingi, Montana ja Dakota osariikidesse. Siin elutses tol ajal vaevalt 10.000 asunikku, kullaotsijaid, karjaseid, pūūniste seadjaid ja sõdureid. Indiaanlased iaastasid ūhe asunduse teise järele, tapsid ja skalpeerisid kõik

valged, sagedasti alles koledate piinamiste järele, kui need nende küüsi sattusid. Nende röövsalkade vastu asuski kindral Miles ja punanahad pidid tahes või tahtmata lõpuks, arvuta lahingute järele, sõlmima rahu. Sellega oli sioux'de saatust otsustatud ja Ühendriikide loode osa jäädavalt neist bandedest vabastatud. Hiljem astus suurem osa sioux'sid ristiusku ja muutusid rahulikkudeks asunikudeks. Yellowstone'i org ja loode viljarikkad preeriad olid nüüd rohkearvuliste asunikkude sihtkohaks. Igalpool kerkis nisufarme ja tuhanded veised, lambad ja hobused leidsid rammusat toitu seal, kus aastate eest hulkusid ringi suured pühvlikarjad ja punanahad valitsesid piiramatute isandatena."

Olin hinge kinni pidades kuulanud tüdruku juttu.

Tema vaikides oli mul tunne, et järgneb veel midagi.

„Ja siis?“ küsisin põnevusega.

„Ometi puhkes piiril veel kord mässuleek,“ jätkas Pearl. „Kaheksakümmendate aastate lõpul levis sioux'de seas teade, et lääne-indiaanlaste keskel ilmunud üks Messias, kes vabastavat nad kahvanägude ikke alt.

Vana Sitting Bull, kes elas Standing Rockis rahulikku elu ja oli kõigi laagrikülastajate silmis Custeri lahingu paljuimetletud kangelane, õhutas seda liikumist igapidi. Kui nüüd viimaks ilmus keegi indiaanlane, kes oli sioux'dele täiesti võõras, ja mõista andis, tema olevatki see kauaoodatud Messias, asus Sitting Bull oma sõduritega jälle sõjaretkele valgete vastu. Ta sattus Wounded Knee juures jälle kokku 7. rügemendiga, kus teenis ka minu isa. Oobersti nõudmisele alistuda vastasid indiaanlased tulistamisega. Lahing lõppes punanahkade hävitamisega ja kättemaksuhimulise Sitting Bulli surmaga.

Minu isa ei suutnud enam harjuda tsiviliseeritud eluga. Näiteks, ei suutnud enam magada toas. Ta ütles meile, tal olevat tunne, nagu langeks lagi talle kaela. Ta liitus ikka rohkem ja rohkem cheyennidega. Vaba elu, mida need elasid reservatsioon-maadel, meeldis talle rohkem, ja viimaks laskis ta enese harilikkude tseremooniatega võtta suguharu liikmeks. Hilisematel aastatel abiellus ta veel minu emaga, ühe pealiku tütreaga. Nüüd on mõlemad ammu surnud."

White Pearli hääl oli tasasemaks jäänud, peake vajus raskesti minu õlale.

„Olen vaenelaps. Nagu ütlesin, olin kaua aega ühe misjonäri juures, ja mida see hea mees ise teadis, seda püüdis ta mulle edasi õpetada. Aga elu indiaanlaste maa-aladel on igav ja vaikne. Mehed ja naised harivad oma põldu; lapsed käivad indiaanikoolis ja pühapäeviti on kirik. Paljud täiskasvanud indiaanlased on hakanud teenistusse kovboidena metsikuima Lääne farmides. Seepärast olin rõõmus, kui tuli teade, et üks rändtsirkus soovib palgata umbes 200 indiaanlast. Indiaanlaste agent korraldas meie jaoks kõik. Igaühe eest maksti

Washingtonis kautsjon sisse ja me tohtisime kaasa minna. Ja nüüd, Jack, jutusta sina endast," lõpetas ta.

Ma jutustasingi.

White Pearl oli arusaav, armas olevus ja ometi oli raske selgitada talle, et olen pärit maalt, kus teatud määral elab ainult üks inimtõug. Ta oli liialt harjunud Ameerika rahvasteseguga, et seda kujutleda.

Jutustasin talle ka Ellis Islandist ja oma rännakutest läbi Ühendriikide. Ja tunnid aina lendasid meil.

Meid oli haaranud puhas, hingeline armastus. Ühtki erootilist mõtet ei tekkinud meis. Naine oma õrnuse ja rikkumata puhtusega näis mulle inglina. Ja ingel oli minu Pearl tõepolest . . .

Viimaks löi idataevas punetama. Ärkasime õnne unelmast. Varsti ilmusid tõusva päikese esimesed kiired mäetipude kohal ja siis üle kogu maastiku. Ta valgustas õnnelikku paari, paari, kes vandus teineteisele igavest truudust ja armastust!

Pearl oli võtnud minult töötuse, et ma ei räägiks kellelegi midagi meie vahekorra. Ta muidugi tundis ameeriklasi paremini, kui mina, europlane. Ma pidin vaatama, kas ma ei saaks kuskilt osta ühte kohta; siis tahtsime abielluda ja elada oma kodus, teistest eemal, õnnelikku elu. Tundmatuina, ei kellestki tähelepanduina, ei kellestki nähtuina tahtsime elada ja toimida oma Eedenis.

Ja nagu öeldakse. „Palehigis pead sa oma leiba sööma," nii ei näinud ka meile meie õnne ja armastuse hind liig kõrge olevat. Tahtsime kaduda sinna ääretule maale ja kellelgi polnud vaja teada, et Pearl oli segavereline, põlatud indiaanlaste võsu.

Siis lahkusime viimase südamliku suudlusega. Kui kaunis näis päike, kui sõbralik oli taevas! Või oli see armastus, mis kõik selgitas ja tegi elu selle raskustega nii kergeks?

Tsirkus jätkas oma reisi, ikka rohkem lõuna poole. Ta tegi näiliselt head äri, sest pääsmed etendustele olid alati ära müüdud.

Texase osariik on teatavasti niisama suur nagu Saksamaa, Prantsusmaa ja Inglismaa kokku. Läänes on ta alles täiesti metsik, kuid lõunas ja kagus leidub meeldivaid, ilusaid, suuri linnu. Raudteevagunite ukсед on siin varustatud võredegaga, mis avatakse ainult jaamades sisse-ja mahaminekuks, kuna aga sõidu ajal jäävad suletuks, sest rahval on siin vahest kalduvusi kallale tungida rongidele.

Texarkanast sõitsime otse Uus-Braunfeldi. Siin asub sakslaste esimene asundus päikesepaistelises lõunas. See tekkis viiekümne aasta eest, aga milline suur vahe tolle ja tänapäeva vahel!

Vaimus näen esimesi asunikke kohale rändavat väsinult, näljas, kirjeldamatuid viletsusi kannatades. Tol ajal polnud raudteid. Preerial kihutasid arvurikkad pühvlitekarjad; ratsutasid ringi metsikud indiaanlased ja sageli kõlas nende kohutav sõjakisa ehmunud asunikkude kõrvu.

Uus-Braunfield on jäänud puhtsaksa asunduseks. Seda võib märgata kohe linna astudes. Kõikjal meeldivad, solidsed majad ja jõukus. Lapsed räägivad saksa keelt. Isegi neegrid valdavad seda.

Texases on talveööd nii soojad, nagu meil suveööd. Iga voodi kohal ripub tüllist valmistatud moskitovõrk ja kui inimene on pugunud teki alla, lastakse see võrk ümberringi alla. Ometi poevad moskitod läbi.

Soojade ööde suhtes on aga ka erandeid ja seda pidi meie tsirkuse direktor tunda saama.

Ta õõbis alati esmajärgulistes hotellides neis kohtades, kus tsirkus andis etendusi, kuna meie, teised, peaaegu erandita jääme eluvankritesse.

See esimene õõ aga oli härra direktorile õige ebameeldiv; ta külmetas hirmsasti oma voodis ja nimelt seepärast, et talle oli teki asemel antud katteks vaid lihtne voodilina.

Sellepärast otsis direktor teisel hommikul üles majateenija ja küsis, kas ta ei saavat oma kuue dollari eest õõseti sooja voodit. Teenija, keegi paksunahaline John Bull, s. t. inglane, lubas teatada sellest hotellipidajale.

Järgmisel ööl leidis direktor eest sama õhukese voodilina ja külm oli — endine! Nüüd aga ei kaalutlenud direktor enam kaua. Ta läks seitsmesse kõrvalnumbrisse, võttis seal kõik leiduvad tekid ja linad ning viis oma tuppa. Otsimisel leidis ta ka ühe suurepärase vatiteki, mis sel ööl andis talle hästi sooja.

Ta magas nagu polnud ammu enam maganud. Võis olla umbes kesköö, kui ta läbi une kuulis hääli oma ukse taga. Ahaa, mõtles ta, teised võõrad leidsid oma tekid kadunud olevat! Aga ta ei hoolinud sellest, vaid magas rahulikult edasi.

Teisel hommikul tahtis ta tekid jälle endistele kohtadele tagasi viia. Aga oh häda! Peremees oli lasknud kõik toad lukustada, et niiviisi kätte saada kurjategijat.

Mis nüüd?

Direktor ootas. Viimaks kuulis üht hilist võõrast alla minevat. Ruttu tiris ta kõik tekid ja linad selle tuppa ja pöördus siis oma numbrisse tagasi.

Poole tunni pärast laskus temagi alla einele. Seal tuli talle uksehoidja vastu ja küsis:

„Kas olete näinud seda pikka farmerit?“

„Ei,“ vastas mees, „aga mis siis on?“

„Oh, ta tiris täna õõsel kõik magamistekid teiste tubadest oma tuppa. Nüüd, kus ta on läinud, leidsime need tema voodist,“ seletas uksehoidja.

Direktor ei lausunud sõnagi, istus lauda ja laskis enesel toidu hea maitseda.

Tema kõrval oli aset võtnud keegi sakslasest habemeajaja.

„Halloo!” sõnab meie direktor. „Härra habemekraapija, miks teil nii vihane nägu on?”

„Ah,” vastab see nukrasti, „ma elan siin juba nii kaua ja mul on omal paksud vooditekid muretsetud. Täna öösel oli kole külm. Mängisin õhtul kaarte ja rõõmustusin, et poen varsti sooja voodisse. Aga kui tuppa läksin, — kas võite uskuda: minu ilus vatitekk oli kadunud! Mis teha? Läksin siis jälle oma ärisse ja veetsin terve öö seal, külmetudes toolil.”

„Vaene mehike,” tähendas direktor. „Minge rääkige kor-raks seda lugu uksehoidjale.”

Alles mitme nädala pärast, kui olime kaugel, kaugel Uus-Braunfeldist ja direktor kord heas tujus oli, rääkis ta mulle selle loo, mis talle pöörast nalja pakkus.

Meie järgmiseks peatuskohaks oli Houston, suurim linn Texase osariigi lõunaosas. Siin valitses elav askeldus ja tegevus. Kõikjal oli näha rämpaseid, fantastiliselt ja seiklejatena riietatud inimesi. Need olid mehhiklased. Neid ei sallita, aga neid vajatakse puuvilla koristajatena ja seda odavat tööjõudu ei või ära põlata. Nad elavad 30—40 tsendi eest päevas ja lepi-vad seega õige vähesega.

Mulle soovitati peatuskohana Schulte võõrastemaja ja öeldi, et seal olevat võimalik saada head õlu. Ameerika on kuiv maa, s. t. alkoholiliste jookide valmistamine ja nende müük on keelatud karmide karistuste ähvardusel. Õlu muidugi arva-takse ka alkoholiliseks joogiks. Aga õlle müük oli siin kaunis vaba; igatahes oli armas politsei jällegi altkäemaksudega pime-daks tehtud, nagu see Ameerikas väga sageli juhtub.

Maailmas pole niisugust seadust, millest ei astuta üle.

Pearl ei tahtnud ikka veel avalikult näidata end minuga. Olin kirjutanud krundi ostmise kohta tuttavaile Missouris, kus olin peatunud ühes mr. Robertsiga. Kuna aga ma pidin kirjad enesele saata laskma nõudmiseni ja olin aadressina andnud ühe linna, kuhu pidime jõudma tsirkusega alles mitme nädala pä-rast, siis polnud ma veel muidugi mingit vastust saanud.

Nii siis asusin Schulte majja ja elu seal oli kaunis lõbus. Aga ega see kestnud kaua, sest tsirkus jäi kohale ainult mõneks päevaks, et siis peatuda kaheksa päeva St.-Antony's, Texase osariigi pealinnas.

Kord istusin mugavasti Schulte juures, lugedes ajalehte, kui sisse astusid kaks võõrast, läksid leti juure ja nõudsid õlut. Seejuures pakkusid nad minulegi ühe klaasi.

Ameerikas ei ole midagi erilist selles, et sageli harrasta-takse „väljategemist”, kusjuures lastakse võõraid rahulikult raha maksta.

Nii siis jõin pikema jututa mõne klaasi kaasa ja mõlemad mehed lahkusid.

Teisel päeval tuli üks neist jälle Schulte juure. Ta oli ennast vahepeal esitanud mulle sakslasena, nimega Schmidt ja varsti oli ta võitnud minu usalduse kui kaasmaalane-eurooplane.

Täna tegi ta mulle ettepaneku, et võtaksime auto ja sõidaksime seltsis maale. Olin nõus; enne aga tahtsin veel minna tsirkuseplatsile, et vaadata, kas mind seal ehk tarvis ei tule. Siis pidime kohtuma kell üksteist hommikul postkontori ees.

Kui määratud ajaks postkontori juure saabusin, ootas mr. Schmidt mind juba, ja tahtsime parajasti minna autode seisukohale, kui mind peatas keegi noormees ja küsis, milline tänav viib Houstoni kõrgustikule.

Andsin talle mõista, et olen ise võõras siin linnas ja et ta võiks küsida trammi konduktorilt. Pidin juba edasi minema, kui mr. Schmidt võõralt küsis, mida see kavatsevat teha Houstoni kõrgustikul, sest seal ei olevat ju midagi.

Võõras rääkis siis, ta olevat Oklahomast ja omavat siin mõningaid sõpru, kes täna õhtul tahtvat kõrgustikul korraldada „eralõbu” poksivõistluse kujul.

Kuna poksimisel on tulnud ette palju surmajuhtumeid, siis on see lõbu Texase osariigis politsei poolt keelatud. Ja see pärast võib seda nimetada maiuspalaks, kui keegi juhuslikult saab niisugust asja pealt vaadata.

Härra Schmidt päris siis ka kohe, mis pilet maksab. Võõras aga ütles, terve see asi olevat ju vaid eralõbu; ta minevat parajasti tooma sissepääsukaarti; tulgu me ainult kaasa.

Seletasin, et mul on õhtul tsirkuses tegemist, ja mul polnud mingit isu kaasa minna. Mehed aga rahustasid mind, öeldes, et võitlus algavat alles kell kaksteistkümmend; tsirkuseetendus olevat seks ajaks ammu lõpnud.

Lühidalt, lasksin endale augu pähe rääkida ja nõustusin.

Järgnesime noormehetele ja jõudsime ühele üksikule tänavale, kus ronisime ühe maja teisele korrale. Meie koputusele vastati, nagu tavaliselt, „Come in!” ja astusime sisse.

Ühe tühja laua taga istus kaks vanemat härrat. Meie uus sõber Oklahomast küsis, kas kapten Miller on kohal, kuid sai vastuseks, et ehk ootaksime pisut, sest nõutud härra tulevat varsti.

Kui olime mõned hetked istunud, sõnas üks vanemaist härradest, kas me ei vabandaks neid, kui nad oma kaardimängu jätkavad; meie tulek katkestanud nende mängu. Peab tähen-dama, et raha peale kaardimäng, olgu see kas või ühe tsendi peale, on kõvasti keelatud.

Laua taga istuvad kaks härrat hakkasid nüüd mängima ja meie kolmekesi vaatasime pealt. Veidi aja järele tähendas meie Oklahoma-sõber, — kapten Miller näivat hilinevat; luba-

tagu talle ajaviiteks kaasa mängida, kuid tingimusega, et ta võib kohe loobuda mängust, niipea kui härra Miller olevat saanud.

Sellega olid mängijad kohe meeleldi nõus ja nüüd mängisid nad kolmekesi. Varsti oli meie sõber võitnud suure hulga rahazhetoone, mida mängu eel sularaha eest võidi osta vanahärralt.

Neid zhetoone või nõõbikesi nimetatakse Ameerikas „chips” ja nende hind on värvi järele — valge, roheline või punane — kümme tsenti, kakskümmendviis tsenti ja üks dollar.

„Sain oma märkide eest antud raha tagasi,” tähendas äkki Oklahoma mees. „Nüüd võin ka veidi helde olla,” — ja ta lükkas minu ja siis ka mr. Schmidt ette huniku zhetoone.

Keeldusin mängimast ettekäändel, et ma ei oska kaarte mängida. Aga nad kõik käisid mulle peale, härra Schmidt saksa keeles, sõber Oklahomast inglise keeles, nii et viimaks mõtlesin: „Katsun õige korraks, see ei maksa mulle ju midagi!”

Mäng algas. Mõlemad sõbrad vaatasid minu kaarte ja ütlesid, mis ma pean välja käima ning... varsti olid minu zhetoonid kõik läinud.

Nüüd tõstsid mõlemad mehed suure lärmi: ma ei pidavat loobuma mängust, sest mul olevat parimad kaardid. Sõber Schmidt pakkus mulle isegi raha; ma võivat selle ju hiljem tagasi anda talle; seekord pidavat ma võitma! Ja kahjuks lasksin end veenda ning panin viis dollarit mängu.

Jälle jätkus mäng ja jälle olid minu zhetoonid varsti kõik läinud.

Nüüd aga keeldusin tõsiselt edasi mängimast. Mehed vandusid kõigi pühakute nimel, ma ei pidavat oma kaotatud dollareid nii jätma, vaid olevat vaja edasi mängida, et võita.

Schmidt pakkus mulle oma tšekiraamatut kasutamiseks juhul, kui mul pole enam sularaha kaasas.

Lasksin end veel kord haneks püüda, võtsin taskust kümme dollarit ja mängisin edasi. Aga kuna minu zhetoonid seekordki koõku sulasid, hakkas mulle lõpuks ometi selguma, et olen satunud üsna labaste „matsipüüdjate” kүүsi.

Nüüd vihastasin põõraselt. Mitte niivõrt oma kaotatud viieteistkümmne dollari pärast kui oma ogaruse üle, et olin satunud nii labaste võtetega töötava kelmidebande kүүsi.

Seal ma nüüd istusin üksikus majas, minu ümber neli kelmi, kel mine tea mis asjad juba südamel võisid olla.

Kuidas ma vihkasin tol hetkel seda neetud „sõpra” Schmidt! Just tema oma saksa keelega oli mu siia ahvatlenud; ameeriklase vastu olin juba algusest peale umbusklik olnud.

Aga mis nüüd? Kõigepealt — välja sellest õudsest, vasitikust toast! Ja... üles karata ning uksest välja jooksta oli mul silmapilgu töö. Minu „sõber” Schmidt lendas kokkupõr-

kest toolilt põrandale, tõusis aga kohe ja sai mu koridoris jälle kätte. Ta haaras mul käsivarrest ja küsis, kas ma olen hulks läinud.

Irooniliselt küsisin vastu, kuhu see kapten Miller poksi võistluse pääsmelega ometi jäi, ja siis ütlesin talle ärritatult, õige kõvade sõnadega, kelleks ma neid kõiki pean.

Kiskusin siis enda lahti, ruttasin trepist alla, karates ikka kolm astet korraga, ja karjusin, et lasen terve nende bande areteerida.

Mr. Schmidt, kes küll ikka minu kannul jooksis, ei saanud mind enam kätte.

Tänavale jõudnud, tõmbasin sügavasti hinge ja kaalutlesin, mida nüüd teha. Kui lähen minema, lendavad linnud pesast välja. Nii siis otsustasin sinna jääda, kuni mõni kelmidest end näitab, ja olla tal kannul nagu takjas.

Ja tõepoolest, ma polnud kuigi kaua ukse juures oodanud, kui majast väljus too vanahärra, kelle käes oli minu raha, ja hakkas minuga rääkima:

„Keda te ootate?”

„Teid!”

„Misjaoks?”

„Et teiega ühes jalutada!”

„Kuhu?”

„Kuni kohtame politseinikku!”

„Ja siis?”

„Siis lasen teid areteerida.”

„Narr, kas te ei tea, et mängisite pokerit ja et see mäng on kangesti keelatud?”

„Mina ei tea midagi pokerist! Teie kaaslane Schmidt kutsus mu postkontori juure. Sinna ilmus ka keegi „Oklahoma” mees ja nad mõlemad tirisid mu teie pesasse, kus mind taheti paljaks koorida. Te olete kõik ühe mütsi all... Aga nüüd on lool lõpp! Lähete kõik pokri!”

Siis pistis too „aumees” käe aeglaselt tasku, kuid oodatud revolvri asemel ulatas ta mulle minu viiedollarilise hõbemündi ja kümnedollarilise pangatähe. Haarasin need mõlemad ja ruttasin tagasi tsirkusse, kus suure hallooga jutustasin oma seiklusest.

Minu tuttavad ja ka Pearl, kellele rääkisin sellest loost, arvasid, et ma saanud oma raha tagasi ainult selletõttu, et tegemist oli väikese summaga. Kelmid lihtsalt arvasid, et selle tühise raha pärast ei tasu vaeva endid areteerida lasta. Suurema summa korral oleksid nad aga endile advokaadi palganud ja see oleks nad juba osanud süüdistusest vabastada, pealegi, et ma kuidagi ei saanud tõendada, et mängiti pokerit. Ma ise ei osanud ju seda mängu ega võinud ka kinnitada, et oli valesti mängitud.

Igatahes olin oma raha tagasi saanud ja võisime valmistuda sõiduks St. Antonysse.

St. Antony on ilus linn toredate hoonetega, nende hulgas vanad hispaania kirikud mauri stiilis. Tänavad on laiad, kõikjal suured palmipuude aiad. Eriti sobiv koht tsirkuseetendusteks: kõigil kergemeelne lõunamaalase veri soontes ja elurõõm hinges.

Seni ma pole veel jutustanud, et Ameerikas iga etenduse juures — avalik paraad on peaasjaks.

Juba Euroopaski õeldakse aastalaatade tsirkuste kohta, et seal näidatavat väljas vahest palju rohkem kui sees. Ja nii on lugu ka teatrigruppidega Ameerikas, eriti aga tsirkustega. Meie tsirkus lõi kõik teised selles asjas kaugelt üle.

Täpsalt kell kaksteistkümmend päeval saabusime peatänavat mööda etendusekohale. Mürisev muusika meelitas elanikud välja ja meie rongikäiku vaadeldi hämmastunud pilkudega. Kõige ees sammus orkestrijuht oma orkestriga. Peas oli tal hiiglasuur karunahkne kübar; käes juhikepp, mille üks ots oli kullatud, terav, ja teises otsas kullatud kuulike. Seda kepikest viskas ta marssimise ajal vahetpidamata kõrgele õhku ja püüdis allalangemisel osavalt jälle kinni.

Vahest keerutas ta seda kepikest rattana käes, nii et kullatud otsad särasid ja vilkusid päikese käes. Ta keeras seda keppi, ilma et oleks murdnud oma sõrmi.

Esimese orkestri taga tuli direktor lumivalgel hobusel. Siis vankrid tsirkusedaamidega (Pearl kui „värviline” puudus nende hulgas). Iga vankri ees oli kaheksa puhast tõugu hobust.

Siis järgnesid iga rahvuse sõdurid. Ikka kaks ratsaväelast oma maa lipuga, ja selle järele ühendriikide tähtede-vöötide lipp.

Nende järele tulid cheyenni indiaanlased.

Siis 140 hiiglaelevanti.

Metsiku Lääne elanikkude rong.

Cowboyd ja lassoviskajad.

Vana preeriavanker.

Siis White Pearl, Metsiku Lääne iludus.

Tema sõitis elegantses autos, mida ta ise juhtis.

Siis järgnesid võredegaga vankrid lõvide, tiigrite, karude, preeriahuntidega, jne. jne.

Lõpuks tulid klaunid omapärase neeger-jazzorkestriga.

Et niisugune paraad äratas tähelepanu, on selge, ja õhtul volasid siis etendusele kokku kõik, kel oli veidigi raha või lõbutsemishimu.

St. Antony järele siirdusime Galvestoni.

Siin nägin esmakordselt pärast New-Yorka saabumist jälle ulgumerd, Mexiko lahte.

Sadamas olid mõningad laevad, mille lipud lustiliselt lehvisid tuule käes. Need olid ainult inglise omad.

Galveston asub saarel. Seda saart ühendavad mandriga tähelepanuväärsed raudteesillad; merepõhja on lihtsalt sambad taotud, siis nende peale liiprid ja lõpuks roopad pandud ja — rong kihutab nii et müriseb.

Ühel pühapäeval tegime Pearlīga ühes pikema sõidu Corpus Christi'sse, ühte väiksesse linna Mexiko piiril. Mina olin autoga ette sõitnud ja Pearl tuli rongiga järele. See salajashoidmine oli mulle juba südamest vastikuks muutunud, aga Pearl tahtis ikka veel toimida nõnda, et keegi ei saaks aindustki meie vahekorrast.

Sellel sõidul arutasime oma tulevikust.

Me oleksime ju võinud endid laulatada lasta esimese ettejuhtuva kohtuniku poolt ja mina oleksin Ameerika suurlinnades ka klaverimänguga küllalt raha teeninud, et toita oma peret. Aga see kõik ei meeldinud meile.

Ameerika teenistusolud on liig kõikuvad ja suurlinnaelu liig kiire tempoga ning kárarikas, et pakkuda mõnusat elu.

Ja siis: minu Pearl, preeria tütar, suurlinnas! Ta oleks seal varsti nártsinud, nagu triiphooone taim.

Máletan veel selgesti: peaaegu igakord, kui lähenesin raudteerongiga mõne suurlinnale ja aknast välja vaatasin, hóljus selle kohal suitsupily.

Aga maal oli naerev, sinine taevás ja puhas, lõhnaline õhk.

Meie, Pearl ja mina, tahtsime saada midagi soliidset, kestvat, ja seda pakub Ameerikas ainult oma kodukolle.

Nii siis tahtsin hakata farmeriks.

Selles olin táiesti teadlik, et see elukutse on ránk ja vaevaline. Aga ma võitlesin Pearli, oma igatsuse, oma armastuse ja õnne eest ja úkski töö ega vaev ei kohutanud mind.

Ja minu kõrval seisaks ju tema, võitleks kaasa! Ta suutis kaasa aidata! Lõpuks teadis tema maapidamisest palju rohkem kui mina. Ta oli Ameerikas úles kasvanud, võis ka ainult preerias edasi õitseda.

Nii siis otsustasime lahkuda tsirkusest ja osta endile Missouris Norborne'i linna lähedal krundi.

Maad oli mulle eriti odavasti müüa pakutud ja Missouri on ühendriikide ilusamaid osariike.

Pearl tahtis lahkuda cheyennidest. Need inimesed suutsid vaikida tema saatuse üle. Erilist poolehoidu polnud nad iial avaldanud talle. Kui veider: valged põlgasid Pearli seepárást, et tema ema oli olnud indiaanlanna; punanahad aga ei suutnud kuidagi sallida seda, et tema isa oli olnud kahvanágu!

Nii siis oli parimaks lahenduseks, et ta kaob cheyennide hulgast, ja seal, kuhu pidime asuma, ei teadnud úkski seisukorrast.

Nimi White Pearl muudeti lihtsalt úmber Pearl White'iks. Nii võisime rahulikult vaadata töörikkale tulevikule.

Calvestonist läks tsirkus New-Orleani, Lõuna Carolinasse!

Küll seal on elu ja liikumist! Vahetpidamata sõidavad trammid mööda kanalitänavat. Autode tuututamisel pole lõppu. Hiigla ratasaurikud elustavad Missisippit, Jõgede Isa.

Saabumisel juhatakse rong lihtsalt hiigla ratasaurikule (kuhu on pandud roopad) ja siis läheb sõit lõbusasti üle Missisippi.

Teiselpool jõge on jälle roopad, milledele rong aurikult maha libiseb ja edasi kihutab.

New-Orleanis elab palju prantslasi. Suure jõe teisel kaldal asub Algieri linn. Veetlevad kreooli neiud äratavad iga võõra imestust ja tähelepanu. Siin on ka palju itaalia restorane ja muude heade toitude hulgas antakse imeodavasti austreid.

Tsirkus sõitis veel läbi Alabama, Missisippi ja Tennessee osariigid, kuid äri ei läinud seal kuigi hästi. Nende osariikide elanikud on enamasti neegrid ja neil ei näi olevat raha etenuste jaoks.

Peaaegu alati olid seal võetud ainult kõige odavamad platsid, mis ei toonud palju raha sisse. Või oli seal mängus Ku-Klux-Klani käsi, valgete salaselts mustade vastu, ja peletas neegrid tsirkusest ja tsirkuse platsiltki minema?

Quien sabe — kes teab? ütleb harilikult hispaanlane.

8. Lynchi kohus.

Seal, kus lai Missouri alalõpmata veeretab omi halle, laisku voogusid Missisippisse, asub Jefferson City, mitte kaugel St. Louis'st, mis seisab nende kahe jõe ühtumise kohal.

Oli hele, päikesepaisteline päev, kui mina ja Pearl astusime kahe tunnistaja saatel kohtuniku majja Jefferson Citys.

„Nii siis küsin teilt,” algas kohtunik, „mr. William Atkins, ja teilt, mr. Charly Snyder, kas on teile see daam ja härra tuntud kui isikud, kelleks nad endid nimetavad?”

Mõlemad tunnistajad, kellega alles vaevalt tunni aja eest olime tutvunud ühes restoranis, noogutasid südilt pead ja vastasid: „Yes, sir!”

Hotelli peremees oli muretsenud meile need kaks aumeest viiedollarilise tasu eest. Nad olid kohtunikule juba paljud aastaid tuntud kui Jefferson City elanikud. Mõlemad ei leidnud selles mingit kuritegu, et tõendasid, et me oleme need, kelleks endid nimetame. Peaasi oli, et seaduse nõue oli rahuldatud.

„Ja nüüd küsin teilt, Jack X,” jatkas ametnik, „kas olete valmis abielluma selle daami, miss Pearl White'iga?”

Ütlesin seaduses ettenähtud sõnad, mitte nagu Euroopas lihtsalt „jah,” vaid „O l e n v a l m i s !”

„Ja teie, miss Pearl White, kas olete valmis abielluma Jack X-ga?”

Ja ka Pearl sõnas: „Olen valmis!”

„Siis suudelage piiblit!”

Ja see tubli mees surus meile oma mitte just eriti puhta välimusega piibli huultele. Raputas siis meie käsi, õnnitles... ja oli teeninud oma kümme dollarit!

Nüüd soovisid meile ka tunnistajad õnne, pomisesid „Very glad to meet you — rõõmustume väga, et kohtasime teid!” ja siis olime ameerika seaduste järele mees ja naine.

Laulatus oli lõpnud — ja me olime õnnelikud.

Meile polnud tarvis lärmitsevat seltskonda, meile oli küllalt meist endast.

Veel samal päeval tahtsime sõita oma tulevasse asukohta Wabash raudteeliinil.

Kui sammusime aeglaste sammudega Jefferson City raudteejaama, olid üksikud inimesed ametis uulitsate pühkimisega. Ühe jala küljes oli neil igaühel raske raudkett õige suure raudpommiga. Need olid neegrid ja nende lähedal seisis politseinik valvurina, püss õlal. Mustad ei näinud sugugi kurvad olevat; nad lobisesid laste kombel ja naersid alatasa.

Kui möödusime nendest, müksas üks mind tasa ja sõnas: „Colonel, havn't you got a nickel for me (Kolonel, kas teil ei leidu üks nikkelmünt minu jaoks)?”

Hääl oli mulle imelikult tuttav; vaatasin küsijat lähemalt ja tundsin ära... Benjamini!

Jah, see oli Ben! Ben, kes oli tahtnud reisida läbi ühendriikide klounina ja ilustada, või õigemini rikkuda, rohukauplustes peegleid oma kirevate lillmaalidega.

„Halloo, Ben!” hüüdsin ma. „Mis on juhtunud! Mis sinuga on tehtud?”

Valvur tuli lähemale; tema tähelepanu äratas asjaolu, et valge vestleb neegriga. „Üks minut,” ütlesin ma, torgates talle pihku 20-tsendilise sigari, „see on minu vanu tuttavaid.”

Valvur astus jälle mõned sammud eemale ja Ben hakkas jutustama:

St. Louis'ni olevat tal kõik hästi läinud; aga selles suurlinnas polevat keegi teadagi tahtnud tema „neetud vusserdamisest”. Ja kui üks ärimees teda vanaks, rāpaseks neegriks nime tanud, läinud ta marru ja virutanud ärimehele rusikaga näkku. See karjunud appi. Publik tunginud kauplusse. Ilmunud ka politsei ja tahtnud Beni areteerida. Ben hakanud pööraselt vastu ja lõõnud poes kõik segi, sest neeger, kui vihaseks saab, osutab hiigljäõudu.

Viimaks saadud tast siiski jagu, seotud kinni ja visatud kaupluse ees seisva publiku üldise „halloo” saatel kohalerutanud politseiautosse.

Ameerika politsei patrullauto näib peaaegu nagu polsterdatud veoauto. Autos on mõlemal küljel polsterdatud pingid. Need sõidukid kutsutakse kohale telefoni teel, et areteeritud kiiresti ja tähelepanu äratamata politsei jaoskonda toimetada.

Nii sündinud ka Beniga. Teisel hommikul saanud ta politseikohtunikult oma 18 kuud vangistust keti ja kuuliga ning viidud aja äraistumiseks suure, süngesse riigivanglasse Jefferson Citysse.

Seega polnud siis midagi parata. Surusin talle pihku kümme dollarit, lubasin hiljem veelgi saata ja andsin ka oma aadressi „nõudmiseni”, et ta varemalt vabanemise puhul võiks mulle teate saata.

Ben polnudki enam kurb. Neegrid ei ole seda peaaegu iial. Ta nimetas Pärliit pagana kenaks tüdrukuks, muidugi nii, et mu naine ei kuulnud seda, ja siis läksime edasi.

Ben aga hakkas jälle tänavat pühkima.

Norborne'i saabunud, asusime korterisse linna ainsasse võõrastemajja. Järgmisel hommikul läksime oma krunti vaatama. Mulle öeldi, ma pidavat aga edasi minema ühe kuivanud jõe sängi mööda, mis läbib selle piirkonna. Ja õige, mitmetunnise rännaku järele jõudsimegi ostetud krundile.

See näis kaunis troostitu.

Väike lage väli, kuhu maja ja talli võis ehitada; muidu aga ümberringi ainult jämedad puud, põõsad ja jälle puud. Otsejones oli krunt Norborne'ist küll kolme tunni kaugusel, aga meile oli soovitatud kasutada kuiva jõesängi teena, sest muidu oleksime ära eksinud.

Nii siis olimegi tulnud seda looklevat teed mööda ja lõpuks ka kohale jõudnud.

Pearl armastas metsiklust.

„Kõige pealt ehitame omale majakese,” ütles ta. „Siis hakkame puid maha laskma ja raudteeliipreid tegema. Liiprid müüme Missouri-Pacific-raudteele või Wabashi raudteele. Hiljem ehitame omale korraliku palkmaja. Põllu künname lihtsalt puukändude vahele. Meil tuleb püstitada ka kanakuur ja sealaut. Tööd tuleb küll mehemoodi teha.”

„Ja millest me alguses elame?” küsin üsna nukralt.

„Oo, küllap naabrid aitavad,” ütles ta rõõmsasti. „Poodnikud laenavad meile juustu, kohvi ja suhkrut, kuni esimesed liiprid on müüdnud. Ma tunnen seda lääne-majapidamist.”

Ja nii oligi.

Ostsime omale kõik tarvismineva materjali Norborne'is. Naabrid andsid meile toiduaineid, mida võisid; ka poodnik andis laenu, ja varsti oli meil onn valmis. See oli küll lihtne, aga esimesteks nädalateks kõlbas.

Ja rasked olid need esimesed nädalad meile kahele inimlapssele.

Vaevalt oli hall aovalgus väljas, kui juba tõusime.

Gasoliinpriimusel keetsime kohvi. Suur tükk pekki ja mõned munad, mis praadisime pannil, moodustasid enamasti meie pruukosti. Vahelduseks kúpsetas Pearl ka nisukooke, millele lisasime pärnasiirupit.

Vahest tuli meile ka mõni naaber ja aitas meid töö juures. Kui räägin naabreist, siis tuleb seda mõista ameerikalikus mõttes.

Nagu juba sageli olen tähendanud, elavad ameerika farmerid väga kaugel üksteisest, igaüks temale kuuluval maa-alal. Meie lähim naaber elas meist umbes nelja inglise miili kaugusel.

Viimaks, pikkade, pikkade nädalate järele oli palkmaja valmis ja selle kõrval ka kanakuur ja sealaut.

Ürgmetsa vaikust katkestas nüüd tihti partide ja hanede elav kaagutamine; kanadki häälitsevad lustiliselt ja kuked kiretsid koidu eel.

Muidu aga oli meie elamu kaunis vaikne.

Ainult harva ilmus mõni naaber. Sageli möödus nädalaid, kuni jälle mõni võõras meid külastas.

Pühapäeviti ratsutasime Norborne'i kirikusse ja sõlmisime nii mõningaid tutvusi. Jumalateenistuse järele vesteldi harilikult ühe või teise naabriga lagedal maanteel. Enamus neist olid sõitnud kirikusse oma autoga. Räägiti hindadest ja põllumajanduslikkudest uudistest ning kaebati halbade aegade üle: näiteks, nisu hinnad olevat väga odavad jne.

Siis kuulsime ka, selle või tolle naabri poeg olevat abiellunud teise farmeri tütreaga. Siis jälle, et see või too farmer tahtvat oma krundi ära müüa ja rännata edasi kaugemasse Läände, kus leiduvat palju paremad elamisvõimalused.

Kõigest oli kuulda, et ka need inimesed ei olnud paigalpüsinud. Ja tõepoolest, ükski teine rahvas maailmas pole nii rändhimuline kui ameeriklased.

Pühapäeva pärastlõunati külastasime naabreid või tuldi meile külla. Ja nõnda kadusid kuud.

Siis aga pidi juhtuma miski, mis tegi lõpu minu õnnele.

Olin olnud väga usin. Tükk maad majast eemal seisid juba suured puuriidad. Seal oli olnud tore palgimets ja olin agarasti asunud selle kallale. Nüüd oli valmistatud juba hulk raudteeliipreid. Ma oleksin küll pidanud need liiprid üle andma poodnikule oma võla tasumiseks, aga arvutasin, et kui müün need raudteeseltsile, siis jääb mulle päris kena summa sularaha veel ülegi.

Rääkisin sellest ühel päeval poodnikuga ja rõõmustusin juba tuleva raha üle, nagu ikka ollakse rõõmus, kui esmakordselt sisse kasseeritakse oma kodukoha tulused.

Me vestlesime alles poodnikuga, kui poodi astus kaks õige metsiku välimusega meest ja kurjade vannete saatel nõudsid lõuatubakat. Kaupmees andis neile soovitud kraami, muidugi

raha eest. Kui mehed olid läinud, arvas ta, et need satuvad kord küll õige kõrgele kohale; ta tähendas seega võllast.

Ma ei pühendanud sellele asjale enam mingit tähelepanu ega teadnud ka, kuipalju need kaks kelmi olid meie ärijuttu pealt kuulnud. Alles hiljem tuli terve see lugu mulle jälle meele.

Olin kokku leppinud Pearliga, et ta kutsub mind koju, puhudes lehmasarve, mis rippus meie elutoa seinal, kui minu metsas viibimise ajal peaks tulema mõni külaline või kui mind muidu kodus tarvis läheb.

Lehmasarve helid olid juba nii mõnigi kord kõlanud läbi metsa; siis olid mahatallatud põõsaste kuivanud oksad paari minuti pärast praksunud ja mina olin ilmunud meie palkmaja õue.

Nüüd aga oli juba mitu nädalat möödunud, ilma et sarv oleks tegevusse astunud.

Tihti on elus kummaline lugu: inimene mõtleb tahtmata mõnele asjale ja juba ongi see käes. Nii näiteks on juhtunud sageli, et mõttesse tuleb mõni isik, keda pole ammu enam nähtud, ja kummaline: varsti kohatakse seda isikut. Või jälle: inimene mõtleb, et ta pole enam ammu haige olnud ja — ime, varsti ta jääbki haigeks!

Kas on need aimdused tulevaste sündmuste kohta?

Ühel hommikul, kui jälle metsas töötasin, tuli mulle mõttesse, et mind pole juba ammu enam koju kutsutud. Ja — vaevalt olin seda mõelnud, kui lehmasarve heli kajas läbi metsa! Aga mitte, nagu harilikult. Mitte pikkade toonidega. Sarveheli kõlas lühidalt, katkendlikult. Üks kord, teist korda — siis lühike paus — jälle õige lühidalt, järsult, ja siis — vaikus...

Mis see tähendas?

Mind haaras äkki meeletu hirm. Ma ei saanud hobust põõsa küljest nii ruttu lahti päästa, kui tahtsin, ega küllalt kiiresti sadulasse karata. Siis aga kihutasin pöörase kiirusega koju poole. Puude oksad peksid mulle ja ratsule näkku...

Oo, kui kaua, kui lõputa kaua näis mulle täna kestvat see sõit! Viimaks ilmus maja nähtavale. Aga Pearl ei seisnud oma päikesepaistelise naeratusega ukse ees.

Täna ei kõlanud mulle vastu tema lahke: „Are you there at last, Jack. (Kas oled viimaks siin, Jack)?” Kuulsin ainult kanade ja hanede kaagutamist ja sigade rõhkimist; muidu oli kõik vaikne... õudseltsi vaikne!

Ma ei tea tänapäevgi, mida mõtlesin, mida tundsin, kui tormasin majja...

Ah, issand jumal, mis see's oli? Toa ämaruses lamas põrandal üks kogu, vagusi, liikumata, tummalt... surnud!

See oli Pearl!

Pearl, kes alles hommikul nii värskena, lõbusana ja elavana oli mu jumalaga jätnud, ta lamas praegu surnult. Katsusin tema südant, tema tuiksoont... Ei midagi, mitte tuigetki! Lõpp! Minu ees avanes ääretu tühjus, mind haaras hirmus ükskõiksus. Terve maailm tema askeldustega kadus kaugusse. Siis aga puhkesin kramplikult nuuksuma; vajusin kokku ja langesin pikali põrandale. Minu närvid olid purunenud.

Kui kaua ma mõnda lamasin, seda ma ei tea. Viimaks tõusin. Juba varem ämaras toas valitses nüüd pimedus. Palkmajades harilikult ei ehitatud suuri aknaid. Pealeselle kasvaid maja lähedal suured puud, mis varjasid valgust.

Puhtmasinlikult süütasin tule.

Põrandale oli ümber paisatud kaks tooli; ka laud oli ümber lükatud. Ühel aknal puudus ruut ja lehmasarv vedeles akna all põrandal. Pearl vist oli sarvega aknaruudu puruks löönud ja mind appi kutsunud.

Tema kleit oli puruks kärjstatud. Rusikas hoidis ta üht väljakitkutud punast habeme- või juuksetutti.

Tema eluveri oli pikkamisi välja voolanud paljudest noahaavadest ja moodustas nüüd põrandal suuri, musti loikusid.

Oo, too vapper cheyenne'i tüdruk oli võimalikult kallilt müünud oma elu! Aga tema mitte iial märgist möödalaskev püss rippus seinal... puudutamata. Kallaletung oli igatahes sündinud kurikavalalt, selja tagant, ja Pearlile polnud enda kaitseks jäänud muud, kui nõrgad naiserusikad.

Oo, milline viletsus...!

Mis tähendas mulle nüüd veel elu?

Minu aju hakkas pikkamööda ja teravamalt töötama. Hakkasin mõtisklema ja järsku läbistas mind mõte: nood kaks kelmi kaupluses olid mõrvarid! Üks neist oli olnud iirlane, punase habemega ja punaste juustega! Need sellid kindlasti arvasid, et raudteeliiprid on juba müüdnud ja raha on meil kuskil laekas kodus!

Nii nimelt talitavadki paljud farmerid, kes on kaotanud usalduse röövlitest sageli tühjaks tehtavate ja pankrotti jäävate pankade vastu. Kelmid aga teavad seda. Olin sageli kuulnud räägitavat, kuis röövlid tunginud üksikuile farmeritele kallale ja piinanud neid hirmsasti. Farmer, kes ei tahtnud avaldada raha peidupaika, seoti tooli külge kinni ja lükati ahju ette, nii et paljad jalad hakkasid praadima. Kui mees ka siis ei rääkinud, lükati ta jalad otse lõõmavasse ahju!

Täna olin *in a see*, kelle majja tungiti. Homme võis nüüsamasugune lugu juhtuda mõnele teisele. Seepärast — kättemaks!

Veel üks pilk minu senisele eluõnnele! Siis tahtsin võtta need mõned dollarid, mis mul tõepoolest kodus kastikeses olid. Aga... kastike oli tühi!

Nüüd andsin, nagu unes, loomadele süüa, kargasin siis sadulasse ja ratsutasin pikkamisi Norborne'i.

Oli hiline õhtu, kui saabusin sinna. Minu välimus pidi vist hirmuäratav olema, sest kohe kui astusin endise sepa ja praeguse autoparanduse-töökoja omaniku Jenkinsi juure, tormasid kõik kohalolijad mu ümber ja küsisid, mis on juhtunud.

Tasase, katkeva häälega, toonita ja peaaegu ükskõikselt rääkisin neile oma õnnetusest. Ma nagu poleks rääkinud iseenesest; jutustasin, nagu puutuks asi teistesse. Ainult minu viimased sõnad: „Mis täna mulle juhtus, see võib homme ka teile juhtuda, ja seda te ju teate, poisid, kuidas on õiglusega ja kohtuga siin maal!” laususin valjemalt.

Tummalt surusid need lihtsad, armsad inimesed mul käsi. Siis väljus üks teise järele uksest. Ma teadsin, mis nüüd tuleb; teadsin, et siin polnud mul tarvis paluda abi! Ma teadsin pree-riaseadusi, mis siin alles maksvusel olid.

Ei möödu tundigi ja terve Norborne on jalul nagu üks mees, et tabada mõrvareid. Kõik, kel oli auto, hobune, mootor-ratas või vanker, tulevad kaasa. Üks kõigi eest, kõik ühe eest! Nii oli siin seadus ja nii ka toimiti.

Ah, kuidas leegitsesid meeste silmad, kuidas pigistasid raudsed käed püsse! Ja nüüd: autosse, sadulasse, koerad kohale! Ja nagu mässav torm kihutasime välja.

Fred Jenkins oli võtnud mu oma autosse. Ta pidi pime-duses väga ettevaatlik olema, et mitte otsa kihutada kellegile.

Vaese Pearli tapmislugu oli levinud kulutulena ja igal hetkel liitus meiega uusi mehi, kes tahtsid osa võtta mõrtsukate jahist.

Peaaegu igal farmeril on kodus telefon ja kutse peale rutas igamees kaugelt ja ligidalt kohale.

Lexingtonist*), kus oli vangla, oli tulnud teade, et sherif olevat kinni võtnud kaks hulkurit. Üks neist olevat punase habemega, rääkivat iiri murrakut ja nägu olevat koledasti puruks küünistatud.

Rahvasuu ütles kohe, et need kaks kelmi peavadki olema mõrvarid, ja rahva hää!... on jumala hää!

Heledasti kõlasid autopasunad Lexingtoni vaiksetel tänavatel; hobukabjad plagisesid viletsail munakividel ja juba oli terve voor vangla ees. Aga vangla ukсед olid suletud. Üks kaarlamp valgustas kehvalt seda hoonet.

Siis mürtsusid äkki püssipärad vastu vangla ust ja kostusid hüüded:

„Tehke üks lahti! Andke need vangid välja!”

---

*) White Pearli maja asus Lexington Junctioni ja Missouri Lexingtoni vahel. Praegu asub seal väike Henrietta küla.

Ratsanikud olid sadulast maha tulnud ja hobused kinni sidunud. Ka autod jäid üksinda turuplatsile. Kõik tungisid vangla ette ja tagusid vastu ust.

Siis ilmus sherif, keda kõik hästi tundsid.

„Härrased,” ütles ta, „ma tean, mis on juhtunud ja mis te tahate teha. Saan teist väga hästi aru. Aga ma esitan siin seadust ja pean seda au sees hoidma.

Nii siis veel kord, härrased, minge koju ja laske seadus teeb õigust.”

Kuuldus urin sajast kõrist; ükski ei liikunud paigast.

Siis astus sherif kokkutulnutele lähemale, pani ühele ja teisele käe õlale ja sõnas:

„Fred Jenkins, te olete minu vannutatud abiline, Bill Newton, teie ka; Ansel Coffman, teie niisamuti,” jne.

Seaduse järele on iga kodanik kohustatud abiks olema sherifile. Viimasel tarvitseb ainult panna käe kodaniku õlale ja öelda: „Te olete minu vannutatud abiline,” ja kodanik peab kuulma sõna. Tal on siis politseiniku võimupiir ja kui ta taga-aetava kas või maha laseb, talle ei arvata mingit süüd.

Äsja vannutatud „abilised” naeratasid igakord kummaliselt ja ütlesid „Allright!”

Nüüd, kus sherif oli valmis vannutamise ja hakkas uute abilistega koosolijaid laiali ajama ning tänavat „puhastama”, võttis Fred Jenkins sõna ja lausus valju häälega, nii et kõik kuulsid:

„Gentlemen,” ütles ta, „te kõik tunnete meie sherifit. Ega tal pole viga, ta on tubli mees. Aga, gentlemen, mulle näib, et ta on praegu unine ja tahaks meeeldi teha väikese uinaku.”

Kõik naersid selle nalja üle. Sherif sai aru, et tema vannutatud „abilised” ei taha sõna kuulda, ja kaitses ise seljaga vangla ust.

Aga nüüd arvas Fred Jenkins, et on juba aeg avada ust, et saaks ka vangisid näha. Selle järele tekkis tema ja sherifi vahel äge sõnavahetus, kuni äkki raksatasid mõned revolvripaugud; kärsitud kodanikud ei suutnud enam oodata, millal vangid välja tuakse.

Seisukord muutus üha tõsisemaks. Siis kutsus sherif mõned kodanikud omale tunnistajaks, seletas, et ta taanduvat ainult toore jõu ees, ja andis võtmed välja.

Uksed kargasid lahti ja mehed tormasid vanglasse.

Kaks kelmi toodi välja. Nad olid surnukahvatud ja värisid ilmselt. Üks oli punaste juustega ja purukskratsitud näoga. Sherifit nähes nad palusid teda kaitsta neid ja uuesti vanglasse saata; nad olevat vaba maa vabad kodanikud ja nõudvat seaduselt kaitset.

Vastuseks oli irvitav naer otsekui tuhandest kõrist.

Nüüd sõnas üks hiiglakasvuga kentuklane, Bill Newton:

„Throw them into the auto (Visake nad autosse)!”

Keegi teine aga hüüdis:

„Las need kuradi kelmid jooksevad!”

Ja rahvahulk karjus kooris:

„Jah, las jooksevad! Auto on nende jaoks liig hea!”

Ja nii seoti mehed, ahelais, nagu nad olid, ühe auto taha ja siis läks sõit kiires tempos kuriteo kohale. Autojuht ei tunnud siin mingit halastust. Aga autod said ju ainult nii kaugele sõita, kui maantee ulatas. Ülejäänud tee minu palkmajani tuli meil kas ratsa või jalgsi ära käija.

Mõlemad roimarid olid autosõidust juba nii väsinud, et ei suutnud enam seista ega käija.

Iiri Joe ja Kentucky Charly võtsid kumbki ühe neist endi ette sadulasse ja sõit läks edasi.

Oli juba saabunud hommik. Maja oli just nii, nagu olin selle õhtul jätnud. Meie maja ümber olevast õuest pisut eemal seisis kaks suurt pähklapuud. Väheste lehtedega, nad sirutasid omi harusid tontlikult igasse külge.

Nende kahe puu vahele olin omal ajal tagunud maa sisse kaks posti, milledele naelutasin laua. See pink oli olnud minu ja Pearli lemmikoht ja nüüd — nüüd pandi kaks roimarit sellele pingile:

Siis sõnas Fred Jenkins:

„Armsad sõbrad! Ka siin maksab sõna: palju kokke rikuvad pudru ära! Ja kuigi nende kelmide juures pole enam midagi rikkuda, sest et nad varsti praevad põrgus, siis arvan ometi, et me moodustame vandekohtu kaheteistkümnest meest.”

Ettepanek võeti ühel häälel vastu ja nimede väljakutsumisega valiti kaksteist tuntud ja lugupeetud kodanikku kohtunikeks.

Istusin osavõtmatult ühe männi jalale, okastega kaetud maapinnale. Ettepanekule — hakata ka üheks kohtunikuks, vastasin pearaputusega.

„Nii siis, mu härrad,” jatkas Fred Jenkins, „ma süüdistan neid kahte meest röövmõrvas, nimelt, et nad tapsid Pearl X-i, ja küsin, mis neil on sellele vastata.”

Mustajuukseline kelm polnud seni veel teinud ühtki liigutust, nüüd aga müksas ta küünarnukiga punajuukselise seotud kätt, mille peale see tõstis pea ja ütles:

„Meie, vaba riigi vabad mehed, protestime selle vastu, mida teie nimetate kohtuks. Me nõuame, et meid jälle sinna viidaks, kust te meid seadusevastaselt ära tõite. Peale selle eitame süüdistust ja kinnitame, et me pole iial siin käinud.”

„Pea oma jumalakartmatud lõuad!” karjus Kentucky Charly tulivihaselt. „Või muidu kleebin sulle suule plaastri, mis on niisama suur kui sinu häbitegu! Ütle, mehike, kust sa selle kena tätoveeringu näole said.”

„Võin öelda ainult, et oleme süüta ja nõuame seaduslikku kohut!” oli vastus.

Vahepeal oli Bill Newton majja läinud, kust väljus nüüd, hoides midagi peos. Aga seda polnud näha, mis see õieti oli. Ta astus järgemööda iga kohtuniku ette, kuni oli kõik üks-teistkümmend läbi käinud, ja näitas igaühele, mis tal peos oli: punane karvatutt, mille ta oli leidnud vaese Pearli kangenud käest. Võrdlemine selgitas, et need karvad täpselt sarnlesid punajuukselise iirlase habemekarvadega.

Nüüd jäid mõlemad mõrvarid vait ja vahtisid ainiti maha.

Äkki märkas Kentucky Charly üht mustajuukselise liigutust. See oli olnud peaaegu tähelepandamatu; ainult seotud käte kerge puudutus püksi värvli vastu ja nimelt nii, nagu oleks mees tahtnud veenduda, kas see ese, mis tal sinna oli peidetud, alles kohal on.

Nüüd kisti mustajuukselisel pintsak seljast; ka mehe särk oli must ja kärisenud. Polnud ka ime selle metsiku sõidu järele, mis nad olid pidanud läbi tegema!

„Ega sa ometi kirpusid vanglast kaasa toonud, et nii sügad ennast?” tähendas Kentucky Charly pilkavalt ja naeratas tigidasti. „Oota, ma vaatan, ehk taban mõne söödiku!”

Ta võttis taskunoa, arutas pükstevoodri lahti ja tõmbas selle vahelt üldise põnevuse juures välja paki dollareid, mida ta siis tähelepanelikult silmitses.

Nüüd andis ta ühe neist Fred Jenkinsile ja see näitas pangatähte minule ning küsis, kas ma tunnen selle ära.

Paljudel ameeriklastel on kombeks ära märkida omi pangatähti, isegi teha neile mitmesuguseid märkusi. Rahale, mida Fred Jenkins mulle näitas, oli kritseldatud mingi arvutus. Tundsin selle kohe ära: see pangatäht oli olnud ühes teistega kastikeses, mis nüüd oli tühi.

Nii siis võisin jaatada Fred Jenkinsi küsimust ja noogutasin nukralt pead.

Kõik kahtlused olid nüüd kadunud: need kaks habemata selli olid minu vaese Pearli mõrtsukad!

Black Joe, kes oli Oklahomast pärit, jätkas jälle ülekuulamist ja küsis neilt:

„Kas teil on veel midagi öelda endi kaitseks? Miks te tapsite selle noore naise?”

„The crazy cat wouldn't give us the money (Too ogar kass ei tahtnud anda meile raha)!” urises punajuukseline nüüd läbi hammaste.

Kaugemale ta ei jõudnud, sest mustajuukselise Josephi rusikas andis talle sellise hoobi lõua alla, et mees tagurpidi üle pingi lendas.

Ausale rõõvlilegi oli kops üle maksa läinud, et mõrvar sellise tooniga rääkis oma ohvrist.

„Hea küll, härrad,” sõnas nüüd Fred Jenkins, „ma arvan, me asume hääletusele.”

Üksteistkümmend kohtunikku moodustasid ta ümber ringi. Mina jäin ükskõikselt oma kohale. Mis kasu oli mul veel kõigest sellest? Teised kohalviibijad seisid või pikutasid pisut eemal.

Maja ees väljal valitses surmavaikus. Isegi sulgloomad ja sead näisid tajuvat seisukorra tõsidust ja olid vagusi.

Siis kostis teelt mootorratta mürin ja mõne hetke pärast ilmus puude vahelt nähtavale Lexingtoni sherif. Ta sai ühe pilguga aru seisukorrast.

„Jätke see asi, härrad!” hüüdis ta lähenedes. „Taeva pärast, ärge määrige oma käsi nende kahe mehe verega! Andke nad mulle tagasi ja ma töotan, et õigus saab valitsema!”

Vastuseks oli koosviibijate urin.

„Jätke see jutt!” algas siis Fred Jenkins. „Lõpetage oma jant. Te olete meid juba küllalt kaua narrinud oma kohtutega. Teie istungid kestavad mitu kuud ja viimaks õnnestub libedakeelisel advokaadil, kellele on tasu makstud tapetute rahaga, roimareid päästa, kuigi mitte täiesti, siis ometi ainult mõne aasta vangirooduga. Mina ütlen ei, ja mis teie ütlete, poisid?”

„Ei, ei, ei!” kõlas ühiselt kõigi suust.

Nüüd ajas sherif enese sirgu, tõmbas välja teenistuse-revolvri ja sihtis sellega Fred Jenkinsile:

„Seaduse nimel, viimast korda nõuan vangide väljaandmist!”

„Noh, nüüd on sellest küllalt!” karjus äkki Oklahoma Joe. „Kas oleme vaba maa vabad kodanikud või ei ole? Kas peame laskma salakavalalt tappa omi naisi ja lapsi? Ja sihuke neetud meie käest palka saav sherif tuleb meid ähvardama oma viletsa revolvriga! Loen — üks, kaks, kolm — ja jumala eest, kui too mehike seal ei kao, siis ...!”

Nende sõnadega tõmbas ta oma revolvri ja kolm-nelikümmend meest tegid sedasama.

„Alright,” lausus nüüd sherif ja pistis revolvri tuppe, „mina täitsin ainult oma kohut. Good morning, boys!”

Ta pöördus ja kadus aeglaselt põõsastesse. Varsti kostis kaugeneva mootorratta mürin ja kadus ...

„Nüüd teeme lõpu!” algas Fred Jenkins jälle. „Süüdistan veel kord neid mehi, et nad salakavalalt tungisid kallale meie kaaskodanikule Pearl X-le, röõvisid talt raha ja tapsid ta. Et nad süüdi on, seda tõestan nende juurest leitud pangatähtedega, milles tapetu mees tundis ära oma omanduse, ja ühe mõrvari habemest väljakitkutud punase karvatutiga. Palun teie otsust.”

Ja kohtunikkude ringist kõlas üksteistkümmend korda üheteistkümmene erineva häälega see üks sõna:

„Guilty (süüdi)!”

Siis jatkas Fred Jenkins:

„Kuna mõlemad mõrvarid on kuriteos süüdi tunnustatud, palun otsust karistuse kohta. Milline on karistus mõrva eest?”

Ja jälle kõlas tumedasti üheteistkümnest suust:

„S u r m!”

„Siis täidetagu otsus! Istung on lõpnud ja kohtunikud vabastatud.”

Kentucky Charly oli minu juure astunud; ta kummardus mu üle ja ütles:

„Jack, sind puudutab see asi kõige rohkem. Kas tahad ise teostada poomise?”

Aga mina raputasin kurvalt pead:

„Tehke juba ilma minuta. Olen nii väsinud kõigest!”

Siis vajusin jälle mõtetesse ja vahtisin osavõtmatult kaugusse. Ah, mis on inimene siis veel, kui talt on riisunud tema armsaim maailmas?

Nüüd tekkis massis elevus. Noored poisid olid visanud puude harudele kaks nõõri. Mõrvarid istusid ikka veel kahvatult ja kõssivajunult pingil.

„Poome Kentucky kombel!” hüüdis Kentucky Charly.

Mõlemad mõrvarid tõsteti hobuste selga. Siis viidi hobused puude alla ja pandi kummalegi roimarile ling kaela.

Niikaua kui sadulas istuvad roimarid on küllalt tugevad kinni hoidma hobuseid puude all oma jalgade surumisega, niikaua on nad veata. Hakkavad aga hobused edasi liikuma, tõmbub ling muidugi koomale, mõrvarid tiritakse sadulast välja ja jäävad kõlkuma.

See oli kole piin surmamõistetuteile. Nad pidid iga hetk ootama, et lõpp on käes; hobuste iga liigutus võis tuua neile surma.

Ja nüüd võis jälle imestada või haletseda ameeriklaste ärivaimu:

Keegi päevapiltnik Lexingtonist seadis üles oma aparadi ja fotograferis sündmust!

Pingi ette aga, mõlemi hobuse vahele, asus üks umbes üheksa-aastane plika umbes samavanuse poisiga: nad tahtsid kah pildile tulle!

Äri on äri!

Mõrvarid ei lausunud sõnagi; neil oli küllalt tegemist hobuste paigalhoidmisega. Surmahirmus surusid nad jalgu ümber soojade hobukehade ega märganudki, kuidas Oklahoma Black Joe haaras vitsa, hiilis tagantpoolt hobuste juure ja andis kummalegi loomale paar kiiret, tugevat hoopit...

Mis nüüd pidi tulema, tuligi —

Mõlemaid hobuseid oli nüüd päris võimata kinni hoida. Nad kargasid nagu tuul minema ja jätsid puu otsa kõlkuma kaks tukslevat keha...

Ülekohus oli saanud teenitud palga; Sandy Creeki kurbmäng oli lõpnud!

Naabrid surusid mu kätt ja lubasid tagasi tulla matustele. Hy Daniels, kel polnud sõiduautot ja oli tulnud kohale veoautoga, nagu seda sageli teevad Lääne farmerid, võttis minu palvel minu sulgloomad ja sead oma farmi kaasa. Ta hämmastus küll selle palve üle, aga ma ütlesin, et mul on veel väga palju teha ning jooksta ega leia selle tõttu aega hoolitseta loomade eest.

Nad asusid teele. Need head, ustavad, armsad inimesed ütlesid mulle sooje troostisõnu, teised ainult surusid mu kätt. Aga ma tundsin, kõik soovisid mulle head ja tundsid kaasa.

Väli minu kodu ees oli nüüd tühi. Majas lebas minu tapetud õnn, minu kustunud päikesepaiste. Ma ei suutnud ikka veel hästi aru saada sellest. Ja siin väljas kõlkus kaks kole-dasti moondunud nägudega poodut. .

Mr. Lynch oli töötanud kähku.

Õhtutuul mängis mõrvarite laipadega ja varsti saabus õö. Minu viimne õö Sandy Creekis.

Oli juba pime ja oli saabunud aeg osutada minu Pearlile viimset austust siin maa peal. Ma jätan vahele selle, minu elu halvima õö üksikasjad; ma ei taha veel kord piinata sellega oma hinge. Aga niipalju ütlen: me olime Pearliga kahekesi ja kõigi maailmade suur Looja oli ainukeseks tunnistajaks meie viimisel jumalagajätul siin maa peal.

Pearl oli olnud cheyenni tüdruk ja kuigi ma ei saanud matta teda cheyenni-indiaanide kombe järgi, tahtsin siiski saata ta Suure Vaimu, kellesse ta oli uskunud, jahimaadele väärikal viisil.

Cheyenni-indiaanlased matavad omi surnuid järgmiselt:

Nad laovad üles T-kujulise, kolme kuni nelja meetri kõrguse puutellingi, mähivad laiba punastesse tekkidesse ja seovad tellingi külge kinni. Laiba jalgade juure panevad nad tema tapetud lemmik-hobused ja -koerad.

Nii jäävad nad kõik tellingi külge rippuma, kuni tuul, varised ja raisakullid purustavad tekid ja õgivad luudelt liha. Veel aastate järele valendavad paljad luukered vastu rändajale, kes neist mõõda läheb.

Seda ei võinud ma siin muidugi teha; ka poleks läänlased jätnud laipa rippuma. Minu krunt pidi niikuinii saama uue omaniku ja varsti ei olnud minu ega Pearl'i toimingust siin enam jälgegi järel.

Ja oli hea ka nõnda!

Teised inimesed ei võinud kujutleda, kui õnnelikud me olime olnud ja kui väga me teineteist olime armastanud. See-pärast polnud neil ka tarvis seista seal risti ees ja küsida:

„Kes on siia maetud?“

Tuuled pidid puistama minu kallima tuha laiali nelja ilma-kaare poole ja ainult oma südamesse tahtsin püstitada Pearlile hauasamba oma elu lõpuni.

Kesköö möödunud, veeretasin kogutud tõrvast kaks vaaditait tупpa, valasin põranda veel tagavaraks oleva gasoliiniga üle ja panin põlema.

Naabreid ei ähvardanud mingi hädaoht, sest maja seisis lagedal ja metsatulekahju polnud karta.

Siis istusin kahe mõrvari laiba alla pingile. Nad ei seganud mind. Ja varsti nägin toast kerkivat ahneid leeke. Need tõusid üha kõrgemale. Esmalt olid vaid aknad heledasti valgustatud; siis löid leegid katusest välja ja varsti seisis kogu väike palkmaja üleni tulemeres.

Taevas minu pea kohal punetas, aga mind ei häirinud ükski inimene.

Isegi kui kuma oleks nähtud Norborne'is ja Lexingtonis, ei oleks siia tuldud! Oleks lihtsalt oletatud metsapõlemist, mitte aga majapõlemist, sest metsatulekahjud polnud sel ajal haruldased.

Kole oli vaadata neid leekisid! Ja õudselt kõlkusid lynchitud mõrvarid loodetuules, valgustatud heledast tulekumast.

Kui koitis hommik, oli palkmaja maani ära põlenud.

Suur Vaim Manitou oli võtnud minu Pearl'i vaimu enda juure; tema keha oli jälle saanud mullaks.

Poodute pea kohal aga keerlesid juba raisakullid, tuues kuuldavale inetut kraaksumist.

Rändasin Norborne'i, ajasin poodniku unest üles ja tegin talle ülesandeks minu krundi ja raudteeliiprid ära müüa, minu võlg sealt kinni pidada ja ülejääk anda minu nimele Lexingtoni pank.

Siis läksin raudteejaama. Sammudes mööda peatänavat, möödusin Lexingtoni päevapiltniku ühest vaatekastist. Tahtmata jäin selle ette seisma. Tõepoolest, kastis rippus juba ülesvõte lynchi-kohtust ja selle kohal tindiga kirjutatud sedel: „For sale (Müüa)!”

9. Lõpp.

Jälle suundusin kaljumägestikku. Seal, vägeva mäe, Pikes Peak'i, jalal, tahtsin otsida omale vaikse koha, et segamata mõlgutada omi kurbi mõtteid.

Ma ei nõudnud elult enam kuigi palju. Ameerika polnud toonud mulle õnne. Minagi olin saanud sel metsikul, võõral maal üheks paljudest „randunuist”, kuigi teisel viisil, kui teised.

Minu väikesest pensionist jätkus kehvaks elamiseks. Üürisin Colorado Springsi lähedal enesele majakese ja kirjutasin siis neeger Benile.

Omal ajal olin annud Benile oma aadressi „Nõudmiseni”. Kui ta vabastati Jefferson City vanglast, teatas ta mulle oma elukoha. Nii siis andsin talle praegu teada, et rutaku, kui tahab tulla Coloradosse.

Naistenijad olid ühendriikides haruldased ja väga kallid; ka polnud vana ustav neegerhing ära põlata.

Ja Ben tuli.

Tal oli näol alles see endine lai naer, mis tal oli siis, kui ta rääkis missourilastele oma ämmast, kes ei tahtnud ära reisisida; aga tema káharad, kord süsimustad juuksed olid läinud halliks. Ja Ben näis koomiline oma musta náo ja valgete juukstega.

Ta hoolitses kõigi pisiasjade eest, mis tuli teha minu kehvast majapidamisest, ja nii elasime poissmeestena kuidas aga saime.

Meie ümber oli mägede üksindus, suurejooneline mági-maastik, mille vaatamisest isu ei saanud iial táis. Ümbruskonnas ei elanud ühtki inimhinge. Aga meil oli majas telefon, elektrivalgus ja isegi uusim leiutus, raadioaparaat! Peale selle olin lasknud Denverist tuua omale hea klaveri.

Ja õhtuti, kui väljas valitses pilkane pimedus, kui ükski inimene ei julenud enam välja minna, kartes kukkuda kuhugi kuristikku; kui tuul hulus mäetippude ümber, — siis kõlasid lábi kottpimedada õõ vaikuse sageli klaverihelid. Need olid helid, mis mühasid nagu ookeani lained. Siis aga muutusid need omapáraselt kütkestavaiks slaavi viisideks, nagu váljarándurid olid need tihti välja meelitanud oma pillidest, ja siis jälle kõlasid nad tulise mustlasmuusikana, et lõpuks libiseda üle piirita kaeblikuks viisiks ja raugeda...

See oli minu elu muusika...

Kui ringirándavad punanahad asusid laagrisse meie maja lähedal, sosistasid nad küll aralt ja táis hirmu:

„Singing table is playing, listen! (Laulev laud mángib, kuulake!)”

Ühel páeval pidin tahtmata mõtlema mr. Robertsile. Olin viimati náinud teda Detroitis, Michigani osariigis, tema taldre-kute viskamise áriga.

„Kuule, Ben,” sõnasin oma mustale kaaslasele, „kas oled midagi kuulnud mr. Robertsist? Tead, kelle juures ma sind tundma õppisin.”

„Tean, tean küll,” noogutas neeger valge peaga. „Ta on surnud, lasti maha.”

Ja Ben jutustas lähemalt:

Mr. Roberts hakanud tegutsema viski salakaubitsemisega. Lugu juhtunud mõõdunud jõulude ajal. Mr. Roberts tahtnud parajasti tuua úhte Florida sadamasse laadungi viskit, kui kohale ilmunud piirivalve laev, mille kahurimürsud purusta-

nud laadungi ja viinud merre ka mr. Robertsi laeva „Lone Star” komandosilla.

Roberts oma meestega vastanud kuulipildujate tulega.

Ja kui siis „Lone Star” jooksnud kaldale, ei jäänud meeskond muidugi ootama, vaid annud jalgele valu ja tormanud võimalikult kiirelt oma hotelli.

Aga piirivalvurid läinud järele. Roberts haaranud revolvri, kuid pole küllalt kiire olnud ja saanud kuuli rinda...

Järsk ja ootamatu surm!

Oma maja ette olime püstitanud pika lipuvarda ja kui oli saabunud 4. juuli, Iseseisvuse päev, Põhja-Ameerika osariikide võõra ikke alt vabanemise mälestuspäev, tõmbas Benjamin Ühendriikide lipu vardasse. Uhkesti lehvisid „Tähed ja triibud” tuule käes.

Siis aga mõtlesin oma vaesele kodumaale, ja Colorado helesinise taeva all kerkis palve, et vihavaen ja tülid ometi kord lõpeksid kodumaa parteide vahel; et viimaks võimule pääseks ainult üks partei — isamaaline partei ja kodumaa lipp iga kodaniku ukse ees lehviks niisama uhkesti, nagu siin võõrsil, kauges Läänes, hiiglakaljude vahel meie lihtne tähtedevõõtide-lipp!

Aga veel ei näinud see aeg tulnud olevat!...

*

Aastad möödusid, — ja saatus on mu jälle toonud kodumaale. Ma pole tusane selle pärast. Aga siiski on, nagu mulle kord õeldi: Üks osa minu südamest on jäänud sinna „suure lombi” taha!

Ja kui õösel majas kõik on vaikne ja ainult mina ei leia sisemise rahutuse tõttu und, siis venivad minu kireva elu kujud vaimus jälle minu silme eest mööda. Siis näen jälle neid kõiki, nii nagu neid tundma õppisin: kaasreisijaid ookeanil, Ellis-saare vange, minu ametvendi ja hulkureid pikkadel rännakutel, tsirkuse kolleege — — — ja lõpuks alati... P e a r l i! Teda, keda ma iial, iial ei suuda unustada!

Ainult

„Uudisleht”

rahuldab kõige nõudlikuma lugeja soovid, sest „UUDISLEHT“ on kõige moodsamini toimetatud ajaleht Eestis.

Tellige kõik omale „Uudisleht“! Soovitage „Uudislehte“ ka oma naabritele.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

TOIMETUS ja PEAKONTOR Tallinnas, Rataskaevu 9.

Iga põllumees loeb ainult

„Maalehte”

sest „MAALEHT“ on ainuke tõsine maarahva huvide kaitsja. Seda on tunnistanud kõik põllupidajad, kes kord „MAALEHTE“ lugenud. Hoolitsege selle eest, et ka Teie naabritel käiks „MAALEHT“

„MAALEHE“ tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

TOIMETUS JA PEAKONTOR Tallinnas, Rataskaevu 9

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

1 0100 00044202 6